مونږ او سلف صالحین ...

موازنه او پرتله...

ليکوالان: عبدالعزيزبن ناصر الجليل

بهـــاء الـــدين العقـيـل

پښتو ترجمه : لقمان حکيم حکمت

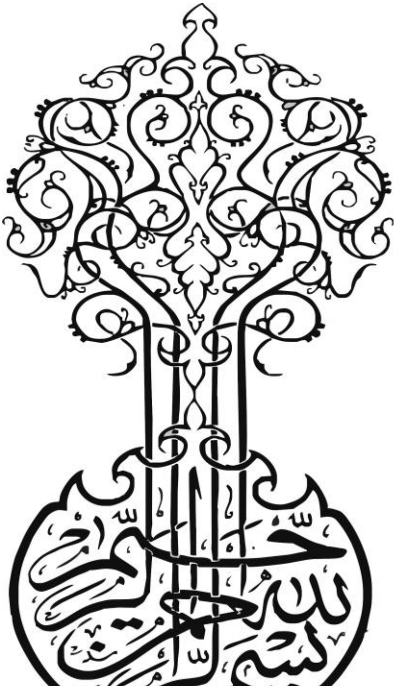
بسم الله الرحمن الرحيم

د ژباړن سريزه

الحمدلله رب العلمين، والصلاة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين، محمد وعلى اله واصحابه اجمعين، وكل من سار بنهجه وتمسک بسنته الى يوم الدين،اما بعد:

❖ولې به د لارې مشالونه نه وي چې خوږ پيغمبرﷺ يې په ښه ديانت، صبر او زغم زېرى وركړى دى [خَيْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِيْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ]!

❖ولې به يې زندګي له خېره ډکه نه وي چې پل په پل، لحظه په لحظه يې د قبر تورتمونه په ياد وو.

❖ولې به د الله متقي او ولي بندګان نه ول چې خپل ټول ځانونه يې الله ته ورکړي ول، په دنيا کې به يې د اخرت کروندې کولې، په دنيا کې يې ځان ته د اخرت سرمدي لوړ پوړې ماڼۍ ودانولې.

ايا مونږ د هغوی په څېر مسلمانان يو؟ کله هم راته رایاد شوي دي؟ په کوم دريځ کې مو وريسې اقتدا کړېده؟

څوک؟ اه!! اه!! دا څوک دي؟؟

هغوی! هغوی! دا دی ستا مخې ته يې نمونې ږدم، صحابه يادوم، تابعين يادوم،

تبع تابعين يادوم، هغه هستي يادوم چې تر اوسه نه بلکې تر قيامته يې نيک عملونه جاري او دوامداره دي، لکه حديث کی چه راځي [أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ] تر اوسه ورته ثوابونه ورکول کيږي، ستاسو د روڼ او ديني راتلونکي لپاره مې له عربې نه وژباړه (أين نحن من اخلاق السلف)

په اخر کې له لوستوال څخه هيله لرم چې د کتاب په علمي، طبعي او ژباړې په تېروتني مو په لاندې عنوان وخبروي ترڅو تېروتني له دوباره چاپ څخه راستني کړو.

لقمان حکيم حکمت
10 / 06 / 2015
Hekmat0344@gmail.com

□ د دوهم چاپ سریزه □

ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا. من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له، واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له، واشهد آن محمدا عبده ورسوله – صلي الله عليه وسلم –.

امابعد:

د دې کتاب په لومړي چاپ يوه مياشت لا نه وه تېره چې ټولې نسخې يې ختمې شوې نو د دوهم چاپ غوښتنې راڅخه وشوې، په دې مو زړونه ډېر خوشحاله محسوسه شول چې کتاب د خلکو خوښ راغی او اسلامي بيداري هم له مونږه غواړي چې د سلف صالحينو لارښوونې او نيک حالات د خپلو عملونو د تقويې مرستندويه کړو.

د دغو عملونو د لا زيات اهتمام له کبله د کتاب د لوست ښه نوره هم پسې په ښه کول غواړوو او په دې باب کې به ان شاء الله مزيد نور زيار هم وباسو.

مونږ هوډ وکړ چې په دوهم چاپ کې هغه تېروتنې او مطبعي خطاګانې اصلاح کړو چې په لومړي چاپ کې يې شتون درلود او ترڅنګ يې ځينې هغه کلمات چې مفهوم ترې ګران برېښېده څه انداز شرح او توضيح کړو.

په دې عمل کې له الله څخه د اخلاص غوښتونکي يو الله دې په ښه توګه

راشخه قبول کړي او الله لره په هر وخت کې حمد او ثنا ده.

په دار طيبه کې د کره کتنې او څېړنې هيئت

بهاء الدين عقيل

◻ سریزه ◻

ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له، واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له، واشهد أن محمدا عبده ورسوله ﷺ.

امابعد:

هغه مسلمان چې دنيوي او اخروي سعادت او نجات غواړي پرې پته نه ده چې د سلفو صالحينو په فهم قران كريم او نبوي سنتو باندې التزام د نجات كشتۍ ده.

له طالب العلم څخه بايد پټه نه وي چې د (سلف صالحينو) اصطلاح د نبي كريم ﷺ په شمول صحابه كرامو او تابعينو ته ويل كيږي.

خو د اړتيا وړ اړخ چې د سلفو صالحينو په منهج كې له اهتمام څخه بې غوره پاتې شوى دى د هغوى اخلاقي كردار او سلوک دي، كه څه هم قناعت ورباندې لرو خو په عملي تربيه كې ترې پاتې يو.

مونږ چې د سلفو صالحينو د منهج متعلق كله هم خبرې اترې كوو موخه به ترې دا نه وي چې په دماغو كې يې د يو علمي فن په څير كېږدو او بس، نا بلكې د هغوى منهج عقيدې ته، تصور ته، سلوک او اخلاقو ته شمول لري.

په وروستيو كې زمونږ د اهل السنت و الجماعت خلک د ژور غور له مخې د

علمي او نظري اړخ د سلوکو او اخلاقو اړخونو ترمنځ ډېر يا کم توپير په ګوته کوي چې زمونږ داعي کله نا کله د سلفو صالحينو د سلوکو او دعوتي اسلوبو په پرتله خپل ځان يا نور ډېر لرېويني، ضرور ده چې د سلفو صالحينو عقيدې او منهج ته د دعوت په مهال بايد د هغوی عقيدوي، فقهي، سلوک او انساني رويې ته يې دعوت عام او تام وي، لکه څنګه چې د سلفو اخلاق خپلول او عقيدوي اړخ يې پرېښودل له انسان څخه د قبول وړ نه شي ګرځېدای، دغه څېر ترې دا هم نه شي قبلېدای چې عقيدوي اړخ يې خپل کړي خو په سلوکي او اخلاقي اړخ يې هيڅ پاملرنه نه کوي، خو که د سلفو صالحينو سيرت ته لږ ځير شو راته به جوته شي چې هغوی د پوره منهج غوره ترينه نمونه ده. که مونږ د خپل ژوند نيمګړتياوې د سلفو صالحينو ژوند ته په دغسې هر اړخيزې کتنې پوره کړو د الله پاک په اذن به وکولای شو چې د ژوند خوګانې فيصله کړو.

که دغسې وشوای مونږ به داسې څوک ونه وينو چې په توحيد الوهيت، توحيدربوبيت، توحيد الاسماء والصفات، د بدعتونو ضد مبارزې کې د سلفو صالحينو پيروکار وي خو له بل اړخه په ظلم او بربريت، دروغ، غيبت، کينه او پر نفسي خواهشاتو اخته او د سلفو صالحينو مخالفت کوي.

يا په بل تعبير که د ژوند د ښه کېدو لپاره مونږ دغه بشپړ منهج خپل کړو، زمونږ هغه مشکلات او ستونزې چې اوسمهال ترې سر ټکوو، له منځه به ولاړې شي.

د سلفو صالحينو په منهج کې د اخلاقي اړخ اهميت د علماوو له ليکنو څخه څرګنديږي لکه عقيدة الواسطية، عقيدة الطحاوية او داسې نور...

د نمونې په توګه امام صابوني د اهل السنت والجماعت د عقيدې اړوند وايي: «هغوی –اهل السنت والجماعت– په شپه کې له خوب وروسته د لمونځ په کولو امر کوي، د ډول ډول حالتونو باوجود د خپلولۍ په پاللو امر کوي، د سلام په اچولو، د خوراک په ورکولو، پر غريبانانو او فقيرانو او يتيمانانو رحم کولو، د مسلمانانو په چارو پاملرنه، په خوراک، څښاک، پوښاک، نکاحونو، په خرچ کې له حرامو څخه ځان ژغورلو او نېکو کارونو ته ګړندیتوب کې، په ښو کارونو د امر او له بدو څخه په ځان راښندولو کې، د طمع توقع له شر څخه په ځان ساتلو کې، د حق په ويلو او د حق په لاره کې په ستونزو يو بل ته د صبر کولو وصيت کوي.»[1]

شيخ الاسلام ابن تيمية هم په عقيدة الواسطية کې د سلفو د عقيدې له ذکر وروسته وايي: د دې برسېره د اسلامي شريعت واجباتو له مخې هغوی په نيکيو امر او له بدو څخه منع کوي، د حج، جهاد او په جمعه د ټولواکانو سره –ښه وي او که بد– اخترونه يوځاي کول، د جماعت په لمونځونو خيال ساتل، ګرد امت

---

(1) عقيدة السلف وأصحاب الحديث: (٨٦) د ابوعثمان اسمعيل بن عبدالرحمن الصابوني ليکنه، تحقيق: نبيل بن سابق السبکي.

ته د ديني فريضي په حيث نصيحت کول او د نبي کريمﷺ په دې قول عقيده لرل چې: [الْمُؤْمِنُ كَالْبُنْيَانِ الْمَرْصُوصِ يَشُدّ بَعْضُهُ بَعْضاً، وَشَبّكَ بَيْنَ اصَابِعِهِ][1]

ژباړه: يو مومن د بل سره د قوي ابادۍ مثال لري چې يوه برخه بله پياوړې کوي او ګوتې يې سره په يو بل کې ننويستې.

او په دې قول يې عقيده لري چې [مَثَلُ الْمُؤْمِنِيْنَ فِيْ تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَ تَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الجَسَدِ اِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الاعْضَاءِ بِالْحُمّى وَ السّهَرِ][2]

ژباړه: د يو بل سره په مينه او مهربانۍ او شفقت کې سره مومنان د يو بدن صفت لري، که يو غړی يې و درديږي د بدن ټول غړي د درد او شوګير (شبګير) له امله نا ارامه وي.

په مصيبتونو کې په حوصلې او خوشحاليو کې په شکر ويستلو او د تقدير پر پريکړو د خوشحاليدو امر کوي، نيکو خويونو او ښايسته علمونو ته خلک رابولي او د نبي کريمﷺ په دې قول غوځه عقيده لري چې [أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِيْنَ

---

(1) صحيح البخاري: كتاب الصلاة، باب تشبيک الأصابع في المسجد وغيره، حديث شمير: (٤٨١). مسلم: البر والصلة والاداب، باب تراحم المؤمنين وتعاطفهم وتعاضدهم، حديث نمبر: (٢٥٨٥).

(2) بخاري: الأدب: باب رحمة الناس والبهائم، حديث نمبر: (٦٠١١). مسلم: البر والصلة والأداب: باب تراحم المؤمنين، حديث نمبر: (٢٥٨٦).

اِيْمَاناً اَحْسَنُهُمْ اَخْلَاقاً][1]

ژباړه: پوره مومن هغه څوک دی چې ښايسته اخلاقي جانب ولري.

خلک دېته رابلي چې که چا درسره خپلولي نه پالــلـه ته به ورسره خپلولي پالې، هغه چا ته به نفقه ورکوې چې تا ته څه نه درکوي، هغه ته به بخشش کوې چې ظلم يې درسره کړی وي، د مور او پلار سره په ښه رويه امر کوي، په خپلولۍ پاللو، په ښه ګاونډتوب، د يتيمانو سره په ښه چلند، ناداره او مسافرو سره ښه رويه، په غلامانو نرمې کولو امر کوي، خلک له فخر او وياړ، تکبر او له حدودو څخه سرغړونې، حق يا په ناحقه څوک په بدو يادولو څخه رابندوي، په لوړو او پياوړو اخلاقو امر او له ټيټو نسکورو اخلاقو څخه نهې کوي[2].

دا ټول پر دې څرګند دلالت کوي چې د سلفو صالحينو تګلاره له عقيدوي او اخلاقي دواړو اړخونو څخه جوړه وه، که په يوه خواه کې نقص او کمې محسوس شي نو د دې عظيم منهج په التزام کې پرې هومره نقص منځ ته

---

(1) سنن أبي داود: كتاب السنة، باب الدليل على زيادة الايمان ونقصانه، حديث نمبر: (٤٦٨٢). جامع الترمذي: كتاب الرضاع، باب ما جاء في حق المرأة على زوجها، حديث نمبر: (١١٦٢). صحيح سنن أبي داود: (٣/ ٨٨٦، حديث شمېر: ٣٩١٦).

(2) شرح العقيدة الواسطية: (١٥٥).

راتلای شي.

د سلفو صالحينو د ځينو احوالو او اخلاقو د ثبتولو لپاره الله تعالى ځينو خلكو ته توفيق وركړى و چې يو يې هم امام ذهبي دى چې د [سير اعلام النبلاء] په نوم او امام ابن الجوزي د [صفة الصفوة] په نوم كتاب چې په اصل كې د [حلية الاولياء] د ابو نعيم د كتاب لنډيز دى، په خورا جامعو كتابونو كې يې يادونه كړېده، مونږ هڅه وكړه چې دغه بېلګې د حجم له لحاظه په كوچني كتاب كې چې لوستل يې اسان وي راغونډې كړو ترڅو لوستوال په اسانه سره وكولاى شي دغه اخلاق د ځان په ګټه راولي او د سلفو پيروكار جوړ شي.

له تعليق پرته مو دغه فقرات په ترتيبي شكل د ذكر وړ وبولل، خپله به درسره خبري وكړي، مونږ يې يواځې سرمضمون ايښى دى، د ايتونو تخريج مو هم كړى دى او ګران فهمه لغتونو مو معنا كړې دي او هر قول مو خپل مصدر (سير اعلام النبلاء) او يا (صفة الصفوة) ته منسوب ذكر كړى دى.له لوستوال څخه دې پټه نه وي چې دا كتاب د سلفو صالحينو د ژوند مش نمونه يې خروار ده ټولې زندګۍ ته يې نه دى شامل، په دې كتاب كې به زمونږ موخه څه دومره ښكاره شي! اوحالانكه د هغوى ټول سيرت په دې ګواه دى.هغه څوک خوش نصيب دى چې د نبي كريم ﷺ د منهج په حقيقت لرې خبري يې راهنمايي وكړي.

د کتاب د فقراتو ترتيب په دې ډول دي:

١ -: په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې.

٢ -: د الله تعالى نه د سلفو صالحينو د وېرې نمونې.

٣ -: سلف صالحين او له شهرت نه کرکه.

٤ -: د ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو وېره.

٥ -: د دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتي.

٦ -: له مشرتابۍ نه د سلفو صالحينو کرکه او نفرت.

٧ -: په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت.

٨ -: د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې.

٩ -: د سلفو صالحينو له فتوا ورکونې څخه خوف او ډار.

١٠ -: د سلفو صالحينو د قرانکريم سره تعلق او اړيکې.

١١ -: د سلفو صالحينو په عبادتونو کې کوښښ او ونډه.

١٢ -: په نېکيو د امر او له بدو نه په رابندولو کې د سلفو صالحينو کردار.

١٣ -: په جهاد في سبيل الله کې د سلفو صالحينو د اخلاص نمونې.

١٤ -: په ناورينو کې د سلفو صالحينو د زغم نمونې.

١٥ -: په دين کې له فتنې څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه.

١٦ -: په منځنۍ فتنو کې د سلفو صالحينو دريځ.

۱۷ -: د شاهانو درګاونو اړوند د سلفو صالحينو دريځ.

۱۸ -: د ښځو له فتنې څخه د سلفو د ځان ژغورنې نمونې.

۱۹ -: د سلفو صالحينو موروليِ پاللو کې د نيکۍ نمونې.

۲۰ -: په ښه ملګرتوب کې د سلفو صالحينو د کردار نمونې.

۲۱ -: د خلکو حقونه او د سلفو ذمه واري.

۲۲ -: د خلکو له تېروتنو نه د سلفو صالحينو پټ سترګي (تغابي).

۲۳ -: سلف صالحين او د علماوو ادب.

۲٤ -: سلف صالحين او د خبرو ادبونه.

۲٥ -: د وخت خيال ساتلو کې د سلفو صالحينو نمونې.

۲٦ -: په خندا او ټوکو کې د سلفو انداز.

له الله پاک څخه غواړو چې د کتاب فقراتو په راغونډولو او ترتيبولو سره لوستوال او اوريدونکي ته خير او فايده ورسوي، الله پاک ډېر ښه اوريدونکی او د دعا قبلونکی دی.

وړاندې له دې چې د پيليزې له پای څخه قلم کېږدم او تاسو د خېرخواه امامانو رښې چينې څخه خړوبولو ته پرېږدو ستاسو خبرول غواړو چې دغه څه شمېر فقرات د ستر او خورا لوی د خير کار څخه يوه برخه ده، د خېر په دې کار کې به د قراني او نبوي نصوصو او صحابه کرامو او د تابعينو له سيرت څخه په ګټه

اخستلو د منهج د اصلاح او تغيير اړوند په مخ تګ کوو، په راروانو فصلونو کې به په ترتيب سره چې بابونه به سره منځني نسق ضبط ولري ذکر کړو.
له الله څخه غواړو چې دا کار په خير سره سرته ورسوي او راته په دغې کارونو کې ښه توفيق را کړي او د دې کتاب خير او فايده ټولو مسلمانانو، نيکانو، ديني داعيانو ته ورسوي.

واخر دعوانا ان الحمدلله رب العلمين.

په دار طيبه کې د کره کتني او څېړني هيئت
عبدالعزيز بن ناصر الجليل
بهاء الدين عقيل

□ ١ – په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې □

● بکر بن ماعز رحمه الله وايي: ربيع رحمه الله د خپل قوم په مسجد کې د يو ځل نفل لمونځ پرته نورنه دی ليدل شوی(١).

● سفيان رحمه الله وايي: ما ته مرية الربيع بن خُثَيم ووېل: د ربيع ټول نېک عملونه د خلکو نه پناه و، که څوک به راغی او هغه سره به قران کريم و، په خپلو جامو (کاليو) کې به يې پټ کړ(٢).

● منذر وايي: ربيع بن خُثَيم به ويل: هغه عمل به له زوال سره مخ شي چې د الله رضا پرې نه وي غوښتل شوې(٣).

● ابوحمزة الثمالي وايي: علي بن الحسين به د شپې له مخې د ډوډی بار پر شا کړ او خيرات به يې پرې کو او دا به يې ويل: [پټ خيرات د الله پاک غصه ختموي](٤)

---

(١) صفة الصفوة: (٣/ ٦١)

(٢) صفة الصفوة: (٣/ ٦١)

(٣) صفة الصفوة: (٣/ ٦١)

(٤) صفة الصفوة: (٢/ ٩٦). او د [پټ خيرات کول د الله پاک غصه ختموي] د ډېرو سندنو له مخې نبي صلى الله عليه وسلم ته مرفوعاً حديث ذکر شوی دی، که څه يې هم په هر سند کې مقال دی خو په مجموع توګه يې الباني رحمه الله حدث صحيح کړی دی.

● عمرو بن ثابت وايي: کله چې علي بن الحسين ومړ، د غسل په وخت کې يې خلکو پر شا تور داغونه وليدل، هغوی وپوښتل چې دا ولې؟ کورني غړو يې وويل: د شپې له مخې به يې په شا د وړو بارونه د مدينې د ناداره او غريبانو کورونو ته وړل(١).

● ابن عائشه وايي: زما پلار ويل: د مديني نادارو به ويل:کله چې علي بن الحسين مړ شوی دی له چا څخه مو پټ خيرات هم نه دی ليدلی(٢).

● محمد بن مالک بن ضيغم وايي: مونږ ته ابوايوب وويل چې يوه ورځ راته ابومالک وويل: ابو ايوبه! پر ځان دې له ځانه وډار شه، زما د علم له مخې په دنيا کې د مومن انسان غمونه نه ختميږي، قسم پر الله چې که مسلمان ته په اخرت کې خوشحالي نه ورکول کېده دوه غمونه به پرې پراته وای: د دنيا غمونه او د اخرت بدبختي، ما وويل: زما پلار درنه لوګی او زار شه اخرت به مسلمان ته ولې خوشحالي نه او حالانکه مسلمان الله ته په عبادتونو ځان ستومانه کوي! هغه وويل: که عبادت روغ نه وي او قبول نه شي نو بيا؟ بيا يې وويل: ډېرى خلک باور لري چې ځان يې قابو کړی دی، په صدقه او خيرات کې يې ځان بسودنه نشته، عزم يې سم دم دی، عملونه يې نېک او صالحه دي،

---

(١) صفة الصفوة: (٢ / ٩٦)

(٢) صفة الصفوة: (٢ / ٩٦)

خو د قیامت په ورځ به یې تول له مخ نه وویشتل شي[1].

● امام ذهبي له احمد نه، هغه له حماد نه، هغه له ایوب څخه روایت کوي چې: ما دلته ډېرى خلک لیدلي دي چې ویل به یې: که تقدیر کې وي وبه شي. او ایوب به ویل: هغه سړی دې له الله پاک څخه وډار شي که عبادتونه کوي باید خپل عبادت پر خلکو عذاب ونه ګرځوي، د ښکاره عبادتونو نه پټ عبادتونه ډېر ښه دي[2].

● جعفر بن برقان وایي: زه د یونس بن عبید له ښه سړیتوب او دیندارۍ نه خبر شوم ما ورته ولیکل: ګرانه وروروجانه! زه ستا له دیندارۍ او ښه سړیتوب نه خبر شوم، د مینې او محبت له مخې مې تا ته لیک درواستو، ډېره مهرباني به دې وي که ستا نیک عملونه راته راواستوې.

هغه راته لیکلي و: ستا لیک راورسېد او زما د عملونو متعلق دې غوښته کړېوه، ما خپل ځان سره فیصله کړېده چې څه مې خوښ وي هغه به د نورو لپاره هم خوښ ګڼم، کوم څه چې مې بدي شي هغه به د نورو لپاره هم بد ګڼم، ومې کتل نفس مې له دې څخه ډېر لرې و، بیا مې له نفس څخه وغوښتل چې له ښو صفتونو پرته به خلک په نور څه نه یادوې، نو د بصرې په ښار کې ګرمۍ

---

[1] صفة الصفوة: (٣ / ٣٦٠)

[2] سیرأعلام النبلاء: (٦ / ١٩)

کې روژه نيول راته د هغوی د نه يادولو نه ډېر اسان ښکاره شول، دغه زما عملونه دي نور دې په الله سپارم(١).

● محمد بن المثنى وايي: ما ته عبدالله بن سنان وويل: زه په طرسوس کې د عبدالله بن مبارک او معتمر بن سليمان سره ملګرى وم، نا څاپه خلکو نارې کړې چې جهاد ته تيار شئ، عبدالله بن مبارک هم د خلکو سره ووت، د جنګ دواړه خواوې سره مخامخ شوې، يو رومي راووت او د مقابلې غوښته يې وکړه، يو مسلمان يې مقابلې ته ووت خو مسلمان يې د سختو ګوزارونو له مخې شهيد کړ تر دې چې شپږ مسلمانان يې شهيدان کړل، د جنګي صفونو ترمنځ په ډېرې لويې او تکبر سره ګرځېده او د مقابلې نارې يې وهلې، له دې وروسته چا ورسره مقابلې ته زړه ښه نه کړ، ما ته عبدالله بن مبارک وکتل او راته يې وويل: که زه مړ شوم داسې او داسې به وکړې، خپل اس ته يې حرکت ورکړ او د مقابلې ميدان ته ووت، د کافر سره يې لږه اندازه مقابله وکړه او بيا يې کافر مردار کړ، بيا يې د مقابلې اواز پورته کړ بل کافر ورته راووت تر دې چې شپږ کافران يې ووژل، مقابله پسې نوره هم اوږده شوه، کافرانو د بوزدېلې له وجې ورته مقابلې لپاره زړه ښه نه کړ، خپل اس ته يې قمچينه ورکړه او د دواړو

---

(١) صفة الصفوة: (٣ / ٣٠٣)

صفونو ترمنځ وځغليد، لاړ او له ستړګو پناه شو خو مونږ پرې هيڅ پوهه نه شو، لږ ځنډ وروسته مې په خپل ځاى کې وليد راته يې کړه چې: پام کوه عبدالله که دا خبره دې چا ته کړېوه نو... يوه سخته خبره يې راته وکړه [1].

● احمد بن اسحاق وايي: فتح بن عبدالسلام وويل چې هريو محمد بن عمر، ابوغالب محمد بن علي، او محمد بن احمد الطرائفي ټولو راته د ابوجعفر بن محمد نه هغه د عمرو بن عثمان الحمصي نه، هغه د بقية نه، هغه د صفوان بن عمرو نه، هغه د سليم بن عامر نه، هغه د جبير بن نفير نه روايت کړي دي چې ما د ابودرداء رضي الله عنه نه په اخر لمونځ کې د نفاق نه ډېره پناه غوښتل واورېدل، ما ورته وويل: ستا او د نفاق ترمنځ خو ډېره فاصله ده؟ هغه وويل: دغه خبرې مونږ ته مه کوه په يو ساعت کې سړى له خپل دين څخه په څو څو وارې اړول کيږي چې بالاخره له دين څخه ووځي [2].

● فريابي له ابوبکـر سعيد بن يعقوب طالقاني نه، هغه يې له عبدالله بن مبارک نه، هغه يې له اوزاعي نه، هغه له هارون بن رئاب نه نقلوي عبدالله بن عمرو چې کله مړ کېده وېويل: فلانکـى قريشي راوغواړئ، ما ورته د خپلې لور متعلق د عدّت په خير بهانه کړېوه، او زه دا نه خوښوم چې د الله پاک سره د

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (٨ / ٤٠٨ – ٤٠٩)

(2) سيرأعلام النبلاء: (٦ / ٣٨٣) ذهبي سند ته صحيح ويلي دي .

نفاق په دريمه حصه ملاقات وکړم، تاسو ټول په دې ګواهان شئ چې ما خپله لور هغه ته په نکاح ورکړه[1].

● موسى بن معلى وايي: ما ته ابوحذيفه وويل: که په تا کې درې خصلتونه (خويونه) شته شول نو له اسمان نه چې څومره خير او برکت راښکته کيږي ته به په کې برخوال يې: چې عمل دې خالص د الله د رضا لپاره وي، خلکو لپاره به هغه څه خوښوې چې ستا د ځان لپاره خوښ دي، او د خپل توان په اندازه خوراک له حلالې لارې وګټه[2].

● ويل کيږي چې د محمد بن واسع تر څنګ يو قصه ګو خلکو ته وويل: ولې په زړونو کې الهي خشيت نشته؟ سترګو کې ژړا او د الهي خوف له کبله په بدن وېښته نه ودريږي؟ محمد بن واسع ورته وويل: اى سړيه! خلک هغه څېر دي چې څنګه ته يې، خبره چې له زړه نه ووځي په زړه کې ځاى نيسي[3].

● عبد الصمد بن عبدالوارث له محمد بن ذكوان څخه، هغه له خالد بن صفوان نه نقلوي چې زه د مسلمة بن عبدالملک سره مخامخ شوم هغه راته وويل: خالده! د حسن بصري احوال را ته بيان کړه، ما ورته وويل: د هغه متعلق به درته ډېر

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (٨ / ٣٩٦) .

(2) صفة الصفوة: (٤ / ٢٩٦) .

(3) سيرأعلام النبلاء: (٦ / ١٢٢)

رښتوني معلومات درکړم، زه يې ديوال شريک ګاونډي يم، د مجلس ملګرى يې يم، چې څنګه ښکاره مسلمان دى هغسې په باطن کې دى، خبره او کار يې دواړه يو څېر دي، د ناستې او ولاړې خبره يې يوه وي، چې په کومه خبره امر کوي خپله يې ډېر زيات مني، او له هغه کار څخه ځان ساتي چې ورڅخه منعه وکړي، دومره راته معلوم دى چې خلکو ته محتاج نه دى او خلک ورته محتاج دي، هغه راته وويل: بس بس هغه قوم به څه تباه شي چې داسې سړى پکې وي().

- عون بن عمار وايي: ما له هشام الدستوائي نه واورېدل چې: زما دې په الله قسم وي زه هيڅکله هم داسې نه شم ويلاې چې زه د الله د رضا په خاطر د حديث زده کړې لپاره چرته تللى يم.

ذهبي وايي: زه هم دغسې نه شم ويلاى، سلفو صالحينو به علم د الله پاک د رضا لپاره طلب کوو نو د عزت سره سره وريسې په دين کې اقتدا هم کيږي، او ځينې داسې خلک وو چې د زده کړو په لومړيو کې يې د الله رضا نوه خو چې علم يې کله حاصل کړ د ځانونو سره يې محاسبه شروع کړه نو د لارې په منځ کې علم د اخلاص په لور روان کړل، لکه مجاهد او نور علماء وايي: مونږ علم

() سيرأعلام النبلاء: (٢ / ٥٧٦) .

زده کړ خو دومره لوی نیت مو ورته نه و کړی، بیا الله پاک رحم وکړ او وروسته مو نیت نېک او صالحه شو، نورځیني علماء وایي: په لومړیو کې مونږ علم د الله پاک لپاره نه و یاد کړی، خو علم انکار وکړ چې خالص باید د الله لپاره وي، دا هم ډېره ښه ده، له دې وروسته یې بیا علم په نېک نیت باندې نشر او شایع کړ.

او ځیني نور داسې خلک وو چې په فاسد نیت یې علم د دنیا لپاره حاصل کړ د دې لپاره چې خلک یې صفتونه وکړي، دوی ته د خپل نیت ثمره ورکړل شوه، نبي ﷺ فرمایي: [مَنْ غَزَا يَنْوِي عِقَالاً فَلَهُ مَا نوى] (١)

که چا د پړي په نیت غزا وکړه هغه څه به ورکړل شي چې نیت یې وي.

داسې خلکو نه خو له علم څخه وړانګې واخستې او نه یې علم په نفسونو کې کوم اثر وکړ، او نه یې علم په اعمالو کې مثبته نتیجه ورکړه، عالم هر هغه څوک دی چې له الله تعالی څخه ډار ولري.

او ځیني نور داسې وو چې د ځان سره یې ناروا وکړه، په علم یې دنیاوي منصبونه ترلاسه کړل، د علم پورې یې ځان تړلی ونه بولو، د دې سره سره یې د

(١) حدیث امام أحمد په خپل مسند (٥ / ٣١٥) کې دارمي په (٢ / ٦٥٤) کې نسائي په ٦ / ٢٤) د عبادة بن صامت ﷺ په روایت په دې لفظ [مَنْ غَزَا فِيْ سَبِيْلِ اللهِ وَ لَمْ يَنْوِ الاَّ عقَالاً فَلَهُ مَا نَوَى] روایت کړی دی .

لوی ګناهونو ارتکاب او ناروا عملونه وکړل، دوی هېڅکله علماء نه شي بلل کېدای، دوی دي برباد او مړه شي.

او ځيني نور د علم په حصول کې له الله څخه نه ډارېږي، د چل او پراډ په سورلی سپور وي، تل لپاره په رخصتونو او اسانتياو فتواګانې ورکوي، روايتونه يې ټول شاذ حديثونه وي، او ځيني خو يې لا بيخي په الله تعالی دومره جراتمند وي چې د درواغو حديثونه جوړوي، بالاخره الله تعالی يې وشرموي، علم يې له منځه ولاړ شي او اور يې توخه شي، دغې ټولو خلکو د علم ډېره برخه روايت کړېده خو ولې پای يې په دې تمامه شوېده چې له علم څخه لوڅ او لغړ شوي دي، له دوی څخه وروسته نور داسې خلک منځ ته راغلل چې له تېرو خلکو نه په علم او عمل دواړو کې پس پاتې وو، د دوی پسې نور داسې خلک راغلل چې په ظاهره کې علم ته منسوب وو خو له لږ علم پرته يې نور هېڅ نه و ياد، پخپلو ځانونو يې د ښه علماو ګومان کوو خو دايې بيخي په ذهن کې نه وه چې الله پاک ته خپل ځانونه په علم ورنزدې کړي، دا ځکه چې دوی د اقتداء لپاره وړ ديندار عالم ښوونکی نه و ليدلی، د خورې ورې رمې په څېر بې نظمه او بې ضبطه شول، په دوی کې د استاذ موخه دا جوړه شي چې ډېر کتابونه راغونډ کړي او کله کله يې ګوري، پخپلو روايتونو کې تصحيفات کوي او هېڅ خيال يې نه ساتي، د الله تعالی نه د خلاصون او بخشش سوال کوو، او لکه د يو

عالم په څېر مونږ هم وايو چې: زه نه عالم يم او نه مې کوم عالم ليدلى دى[1].

● محمد بن عيسي وايي: عبدالله بن مبارک به طرسوس ته ډېر زيات تلوراتلو او هلته به په خانقاه کې پاتې کېده، يو ځوان هلک به ورته ډېر زيات راتو حديثونو به يې ترې هم اورېدل او ابن مبارک به ورله د ژوند اړوند اړتياوې هم پوره کولې، د عادت سره سم عبدالله بن مبارک يو ځل (رقي) ته راغى د ډېرې تونديَ له کبله غزا ته ووت خو دغه ځوان يې ونه ليد، چې له غزا نه بېرته راستومن شو د ځوان متعلق يې پوښتنه وکړه، ورته وويل شول چې د پور له کبله په محبس خانه کې دى، عبدالله بن مبارک وويل: څومره پور ورى دى؟ هغوى ورته وويل: لس زره درهم، له ډېرې پوښتنې وروسته يې هغه سړى پيدا کړ چې قرض يې ورپورې و، د شپې له مخې يې ورله لس زره درهم ورکړل او قسم يې ورکړ چې ترڅو زه ژوندى يم چا ته به يې قيصې نه کوي، او چې څنګه سبا شي سړى له بند څخه خلاص کړه.

عبدالله بن مبارک بېرته د شپې ولاړ او سهار ځوان له بند څخه خلاص شو، چا هلک ته وويل: عبدالله بن مبارک دې پوښتنه کوله لږ څه وخت کيږي چې ولاړ، ځوان وريسې وځغليد او له (رقي) څخه بهر يې دوه يا درې ميله

[1] سيرأعلام النبلاء: (٧ / ١٥٢ – ١٥٣) .

وړاندې راونیو هغه ورته کړه: ځوانه چرته وې؟ ډېر وخت کیږي چې په خانقاه کې دې نه وینم؟ هغه ورته وویل: هو ابوعبدالرحمن! زه لږ قرض کې بندي وم، عبدالله بن مبارک ورته وویل: څنګه له بند څخه راخلاص شوې؟ هغه ورته وویل: نه پوهېږم چې څوک به و خو راغلی و او زما له پلوه یې قرض ادا کړی و، دغه دی چې له بند څخه راووتم، عبدالله بن مبارک ورته وویل: ستا د قرض په ادا کولو د الله پاک شکر ادا کړه.

سړي دا کهاني هله بیان کړه چې کله عبدالله بن مبارک رحمه الله ومړ[1].

● ابو جعفر الحذاء وایي: ما له سفیان بن عیینة نه اوریدلي دي چې که د انسان ظاهر او باطن سره یوشان وي دېته عدل ویل کیږي، او که باطن د انسان د ظاهر نه غوره وي ورته فضل ویل کیږي، او که ظاهر یې له باطن نه غوره وي ورته ظلم او زیاتی ویل کیږي[2].

● عبدالله بن مبارک وایي: حمدون بن احمد ته وویل شول: د سلفو په خبرو کې زمونږ له خبرو نه وزن ولې ډېر دی؟ هغه وویل: ځکه چې هغوی به د اسلام د سرلوړی، د نفسونو د عام نجات او خلاصون او د الله تعالی د رضا په خاطر خبرې کولې، او مونږ خبرې د نفسي عزت، د دنیا غوښتنې او د خلکو د

---

(1) صفة الصفوة: (٤ / ١٤١ – ١٤٢) .

(2) صفة الصفوة: (٢ / ٢٣٤) .

رضا لپاره کوو(١).

● نضر بن شُمیل وايي: یو ځای و چې وړی به پکې ګرانه شوه نو په بصره کې به هم وړی ګرانېده، نو هلته وړی ګرانه شوه، چونکه یونس بن عبید خپله د وړی کاروباري و په دغه کار وپوهېده له یو سړي څخه یې د دېرش زره روپو مال واخست، څه موده وروسته بېرته دوکاندار ته ورغی او ورته یې وویل: ایا تا ته معلومات و چې په فلانکي ځای کې وړی ګرانه شوېوه؟ هغه وویل: نا که ما ته معلومات ول ما نه خرڅوله، یونس بن عبید وویل: ما ته مې روپۍ را کړه او بېرته دې مال واخله(٢).

● له بِشر څخه خلک روایت کوي چې چا ورته وویل: راځه چې ساعت تېری وکړو! هغه ورته وویل: ګف ته مې ډېر زړه کیږي خو چې څه شي ته مې زړه وشي پرېږدم یې(٣).

● فضیل بن عیاض وايي: خوار شئ، ایا د بدو کارونو سره بیا هم ځان ته ښه سړي وايې، د جهل سره بیا هم ځان ته عالم وايې، بخل کوې او بیا هم لا ځان ته سخي وايې، له حماقت نه ډک یې او بیا هم ځان ته هوښیار وايې، ارزوګانې

---

(١) صفة الصفوة: (٤ / ١٢٢) .

(٢) سیرأعلام النبلاء: (٦ / ٢٩٣) .

(٣) سیرأعلام النبلاء: (١٠ / ٤٧٠) .

دې اوږدې دې او اجل دې ډېر لنډ دی.

زه [ذهبي خپله وايي] وايم: لوړه په رب لا يزال چې فضيل بن عياض رښتيا وايي، انسانه! ظلم هم کوې او ځان ته مظلوم هم وايې، د حرام خوری سره ځان ته پرهيزګاره وايې، د فسق او فجور کولو سره ځان ته عادل او نېک سړی وايې، د دنيا لپاره علم کوې او دعوه لرې چې زه يې د الله پاک لپاره طلب کوم (١).

● يوسف شيرازي په خپل کتاب [اربعين البلدان] کې وايي: زه چې کله د خپل استاذ او د وخت مستند عالم د زيارت لپاره روان شوم، الله تقدير کړېوه چې د کرمان په لرې پرته سيمه کې مې ورسره ليدل کتل وشول، سلام مې پرې وکړ، ښکل مې کړ او مخې ته يې کېناستم، راته يې کړه چې دلته ولې راغلې؟ ما ورته وويل: ته مې موخه وې، او له الله وروسته مې تول باور په تا دی، له تا څخه مې په خپل قلم ليکل کړي و، او مزل مې ستا حضور ته را لنډ کړم، په دې چې برکتونه درڅخه حاصل کړم او له (علوّ السند) څخه برخمن شم.

هغه راته وويل: مونږ او تا ته دې الله خپله رضا را نصيب کړي، زمونږ هڅې دې الله خالص د هغه لپاره وګرځوي، که زه دې سم صحيح پېژندلای وای، سلام به دې راباندې هم نه وای کړی، او نه به مې مخې ته دومره په ادب ناست

(١) سيرأعلام النبلاء: (٨ / ٤٤٠) .

واى، بيا يې تر ډېر وژړل او شته خلک هم په ژړا شول، بيا يې وويل: اى الله! ستا په ښائسته پرده کې مو پټ کړه، د پردې تر شاه مو داسې کړه چې ته راخخه خوشحاله يې.

اى ځويه! زه د لسو کالو ووم چې د پلار سره مې له هرات ښخه بوشنج ته د علم د حصول لپاره شيخ داوودي ته پيادل سفر وکړ، پلار مې راته په دواړو لاسونو کې کاڼي کېښودل او راته يې کړه چې دا ونه غورځوې، له وېرې مې نه شو غورځولاى او ډېر به يې ستړى ستومانه کړم، پلار به مې راته زما ساه تيګاه وليده راته به يې وويل: يو کاڼي وغورځوه، يو به مې وارتو او سفر مو جاري ساتو، چې پلار مې بيا ساه تيګاه وليده راته يې کړه چې ستومانه شوې؟ له وېرې به مې ورته کړه چې نا، هغه به راته کړه چې ولې نو بيا مزل نه شې کولى؟ تر لږه ګړۍ به يې مخې ته چابک چابک لاړم، بيا به ستومانه شوم، هغه بل کاڼى به يې راخخه هم لرې کړ، سفر به مو جاري ساتو خو چې ښه به ستړى ستومانه شوم، په شا به يې کړم، په لاره کې به د زميندارو يا نور چاسره سره مخ شول او سورلي به ورسره وه، زما پلار ته به يې وويل: اى شيخ عيسى! که دې خوښه وي تر بوشنج پورې به تا او ماشوم دواړه په سورليو سپاره يوسو، هغه به ورته وويل: اعوذ بالله چې د نبي کريم ﷺ د حديثونو په طلب کې سپاره لاړ شو، نا بلکې مونږ پيادل ځو، چې کله به هغه نور له مزل ښخه ودرېد،

د نبي ﷺ د حديثونو د احترام له كبله به بيا ما په شا كړ تر څو رب كريم ثوابونه راكړي، اوس له هغه ملګرو څخه يو زه پاتې يم، د حديثونو زده كړې لپاره ډلې ډلې خلک اوس ما ته راروان دي.

بيا يې زمونږ ملګري عبدالباقي بن عبدالجبار هروي ته وويل چې ما ته حلوا راكړي، ما ورته وويل: شيخ! كه د ابو الجهم د حديثونو ټوک راته وواېې له حلوا څخه راته پسند دی! هغه وخندل او راته يې كړه چې خواږه راشي خبرې ختمې شي، لويه كاسه يې د حلوا ډكه راوړه او مونږ وخوړه، بيا مې ورڅخه وغوښتل چې اصلي نسخه راته راكړي، نسخه يې راوړه او راته يې وويل: هېڅ ترس او حرص مه كوه، ډېرى مخلوق ته مې دا معلومات وركړي دي، له الله څخه عافيت غواړه، بيا مې ورته د حديثونو ټوک واورو او ډېر ترې خوشحاله وم، د صحيح البخاري سره سره مې ترې نور ډېر څه بار بار واورېدل، او تر هغه مې ورسره صحبت دوام ودرلود چې د سه شنبې په ورځ د ذي الحجې په مياشت كې په بغداد كې وفات شو[1].

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٢٠ / ٣٠٧ – ٣٠٨) .

❁❁ ❁❁ ❁❁

☐ ۲ – د الله تعالی نه د سلف صالحينو د وېرې نمونې ☐

● عبدالله بن مسعود رضي الله عنه چې به کله کيناست ويل به يې: د ورځې او شپې په تېرېدو سره ستاسو اجلونه رانزدې کيږي، مرګ نا څاپه راځي او ټول عملونه مو ثبت کيږي، د خير کروندې چې څوک کوي په مينه به خپل فصل وريبي، او په ډېره پښېمانتيا به د شر کرونده ګر خپل کرلی فصل وريبي، څوک چې څه کري هغه به ريبي، ناراسته له خپلې برخې څخه نه محرومه کيږي او د مقررې اندازې پرته حريص ته مزيد نور څه نه ورکول کيږي، که چا ته خير په لاس ورشي نو خير الله پاک ورکړ، او که له شر څخه په ډډه کړی شي الله پاک له شره وساتو، پرهيزګاره خلک مشران او سرخيل دي، عالمان قائدين دي، او مجلسونه يې د خير او برکت مجلسونه دي(١).

● فسوي وايي مونږ ته ابواليمان، هغه ته حريز بن عثمان، او هغه له ابو الحسن عمران بن نمران نه نقلوي چې ابوعبيده به په جنګې ليکو کې روان و او ويل به يې: ای خلکو واورئ! ډېر خلک پر تن سپين پوښاک لري خو عقيده يې ګنده وي، ځينې نه پوهيږي د خپل عزت په ځای د ځان بې عزتي کوي، ټول

(١) سير أعلام النبلاء: (١ / ٤٩٧).

خپل مخکني ګناهونه په نوي ښائسته نيک عملونه باندې ختم کړئ[1].

● ابن شوذب وايي: ابوهريرة رضي الله عنه چې کله مړ کيده ژړل يې، چا ورته وويل ولې ژاړې؟ هغه ورته کړه: په دې ژاړم چې سفر اوږد دی او توښه م کمه ده، مخې ته مې پرته غونډۍ ډېره سخته ده معلومه نه ده چې ښکته کيدل به ترې جنت ته او که اور ته وي[2].

● عبيدالله بن السرّي وايي: ابن سيرين ويلې دي: ما ته مې هغه ګناه معلومه ده چې له کبله يې زه قرضداری شوی يم، ما څلويښت کاله مخکې يو سړي ته ويلي و: ای ناداره. دا خبره ما ابو سلميان داراني ته وکړه، هغه وويل: د هغوی ګناهونه ډېر کم و، نو معلومات ورته کيدای شول چې سخته پرې له کومه راځي، او زمونږ ګناهونه ډېر دي مونږ ته د دې معلومات نشته چې له کومه به نيول کيږو[3].

● عبدالله بن عبدالرحمن بن يزيد بن جابر وايي: ما ته مې تره يزيد بن جابر د عطاء خراساني نه روايت کو چې: زه درته د دنيا په ګټلو وصيت نه کوم، په دې خو درته پند درکړل شوی دی او بيا هم تاسو په دنيا ډېر حرص کوئ، زه

---

(١) سيرأعلام النبلاء: (١ / ١٨) .

(٢) صفة الصفوة: (١ / ٦٩٤) .

(٣) صفة الصفوة: (٣ / ٢٤٦) .

درته په اخرت ګټلو وصيت کوم چې له دې فاني دنيا نه د تل پاتې کور لپاره توښه واخلئ، او دنيا داسې وشمارئ چې ګنې تاسو ورڅخه تللي ياست، او زما دې په الله قسم وي چې له دينا څخه به هرومرو ځئ، او مرګ داسې وشمارئ چې ګنې تاسو ګوټ کړی دی او زما دې په الله قسم وي چې مرګ به خامخا څښئ، او اخرت داسې وشمارئ چې ګنې تاسو ورته ورغلي ياست او زما دې په الله قسم وي چې هرومرو به اخرت ته ورځئ، اخرت د ټولو خلکو کور دی، هر څوک چې په سفر روانيږي د ځان سره توښه اخلي، که د سفر په دوران کې چا سره توښه وي ډېر به ورته خوشحاله وي، او که چا توښه وانه خسته ډېر زيات به خفه وي، په ګرمۍ کې به وسره سيوری او په تنده کې به ورسره دومره اوبه نه وي چې تنده پرې خړوب کړي، د دنيا سفر پای لري ختم به شي خو هوښيار او دانا سړی هغه دی چې د نه ختميدونکي سفر لپاره پوره تياری ونيسي (١).

● قيبصة بن قيس العنبري وايي: ضحاک بن مزاحم به هر ماښام ژړل، چې چا به ورته وويل: ولې ژاړې؟ هغه به ويل: په دې ژاړم چې نن به الله پاک ته زما څنګه عملونه پورته شوي وي (٢)

---

(١) صفة الصفوة: (٤ / ١٥١) .

(٢) صفة الصفوة: (٤ / ١٥٠) .

● کنانة بن جبلة السلمي وايي: بکر بن به عبدالله به ويل: چې له ځان څخه مشر ووينې داسې ووايه چې دا رانه په ايمان او نيکو علمونو کې ډېر مخکې دی، او که کشر دې وليد داسې ووايه چې دا رانه ځکه ښه دی چې زما بد عملونه ترې ډېر دي، او که ورونو دې عزت وکړ داسې ووايه چې په فضل او خيريت کې درنه مخکې شول، که له ورونو دې تقصيرات وليدل داسې ووايه چې دا زما د ګناه سزا ده(1).

● قاسم بن محمد وايي: مونږ به د عبدالله بن مبارک سره سفرونه کول، زما په زړه کې به دا ګرځېدل چې عبدالله بن مبارک په مونږ باندې دومره فضيلت او شهرت په کوم عمل ګټلی دی؟ که هغه لمونځونه کوي مونږ يې هم کوو، که روژه نيسي مونږ يې هم نيسو، که جهادونه کوي مونږ يې هم کوو، که هغه حج کوي مونږ هم حج کوو، د سفر په دوران کې شام ته روان وو، په يو کور کې مو د ماښام ډوډۍ خوړله نو ډيوه مړه شوه، زمونږ يو ملګری د ډيوې پسې ووت چې رڼا يې راوړه ما د عبدالله بن مبارک ږيرې ته وکتل په اوښکو لمده شوېوه، ما له ځان سره وويل چې عبدالله بن مبارک ته د الله تعالی څخه په خوف او خشيت دومره فضل او بهترې ورکړل شوېده، شايد د ډيوې د بې نوره کېدو په

(1) صفة الصفوة: (٣ / ٢٤٨) .

وخت کې به دې ځان ته د قیامت تاریکې او تورتمونه یاد کړي وي [1].

● امام مرّوذي وايي: ما یوه ورځ احمد بن حنبل ته وویل: ښتنګه یې او ورځ دې ښنګه ده؟ هغه راته وویل: د هغه چا ورځ به څه ښه وي چې الله پاک ترې د فرائضو ادا غواړي، رسول الله ﷺ ترې د سنتو ادا غواړي، دواړه کمارل شوي ملائک ترې د عملونو تصحیح غواړي، نفس ترې خپل خواهشات غواړي، ابلیس ورته د فحش او فجور امر کوي، او ملک الموت یې د دې انتظار وباسي چې روح به ترې کله اخلي، او بچیان ورته وايي چې زمونږ د ورځې د روزې غم وخوره [2]!!

● ابن خُبیق وايي: ما ته حذیفه مرعشي وویل: څلور شیان قابو کړه: دواړه سترګې، ژبه، نفس پرستي او زړه، په سترګو دې حرامو ته مه ګوره، په ژبه دې د زړه ضد خبرې مه کوه، هیڅ مسلمان ته په زړه کې کینه او بغض مه ساته، او نفسي غوښتنې دې قابو کړه چې هیڅ ونه غواړي، که دغه څلور خویونه دریکې نه و، پوهه شه چې په سر دې خاورې پرتې دي [3].

● قاضي حسین د خپل استاذ قفّال متعلق وايي چې هغه به مونږ ته د درس

---

(1) صفة الصفوة: (٤ / ١٤٥) .

(2) سیرأعلام النبلاء: (١١ / ٢٢٧) .

(3) صفة الصفوة: (٤ / ٢٦٨) .

راکولو په وخت کې ډېر ځله ژړل، بیا به یې سر پورته کړ او وبه یې ویل: په مونږ څه څه نه کیږي او مونږ څومره غافله یو (١).

● مخوَّل وايي: یوه ورځ راته بهیم العجلي وویل: ستا په ګاونډ او ورونو کې داسې څوک نشته چې ما سره د حج لپاره ملګرتیا وکړي؟ ما ورته وویل: ولې نه، زه لاړم او په کلي د دینداره سړي سره مې مخامخ کړ او دواړو سره په نیته اتفاق وکړ بیا بهیم خپل کور ته ولاړ، په سبا مې کور ته کلیوال راغی او راته یې ویل: ما نه تېر شه او د بهیم لپاره د بل ملګري تالاش وکړه، ما ورته وویل: خوار شئ ولې؟ په ټوله کوفه کې له دېنه بل دینداره او اخلاقي څوک نشته، ما ورسره ډېر بحري سفرونه کړي دي له ښواخلاقو پرته مې ترې نور څه نه دي لیدلي، هغه راته وویل: ما ته چا وویل چې دا ډېر ژاړي او نه غلې کیږي هسې نه په مونږ ټول سفر خراب کړي، ما ورته وویل: خوارشئ! ولې ته کله ناکله نه ژاړې چې زړه دې نرم شي؟؟ داسې هغه هم دی زړه یې نرم شي نو په ژړا شي، هغه وویل: ولې نه، خو زه خبر شوم چې دا په بله نمونه ژاړي، ما ورته وویل: ملګرتوب ورسره هرومرو وکړه ډېر خیر به درته ورسیږي، هغه وویل: استخاره به وکړم. په تعین کړې نیټې سره دواړه یوځای شول او دواړو ته سورلۍ تیارې کړې

(١) سیرأعلام النبلاء: (١٧ / ٤٠٧) .

شوې، بهيم د يوې ونې د سيورې لاندې کېناست او لاس يې د ږيرې لاندې کېښود په ژړا يې شروع وکړه او اوښکې يې له سترګو په مخ دومره راروانې شوې چې له مخ نه ږيرې ته او بيا ګرېوان ته، قسم په رب لايزال چې ما يې اوښکې په ځمکه وليدې.

ملګرې مې راته وويل: مخوله! ملګرې ته دې وګوره کنه زه ورسره ملګرتوب ته تيار نه يم، ما ورته وويل: کېداى شي ښځه او بچې يې راياد شوي وي او ژاړي، زمونږ خبرې بهيم واورېدې ويويل: نه نه وروره! حج ته سفر راته د اخرت کوچ راياد کړ، بې قابو نور هم په ژړا شو.

ملګرې مې راته وويل: تا ماسره ښو ښو وارې داسې بد کړي دي، تا راسره ملګرى کړ که نه بهيم ما څه پېژنده؟ تا ته په کار و چې بهيم دې د داود الطائي او د سلام ابو الاحوص[1] سره ملګرى کړى و چې ټولو يو بل ته ژړل، يا خو به ټول مړه شوي وو او يا به يې يو بل ته تسلّي ورکړې وه.

خو ما به ورته د خير دى خبرې کولې او ورته به مې ويل: دا به ستا غوره ترين سفر وي.

---

(۱) په صفة الصفوة کې په (سلام بن الأحوص) ياد شوى دى، او صحيح نوم يې (ابوالاحوص) دى، کولاى شئ چې ترجمه يې په (التقريب: ۲۷۰۳) کې وګورئ، خپل نوم يې سلام بن سليم الحنفى الکوفى دى او په (۱۷۹) کې وفات دى.

زما دغه كليوال به هر وخت حج ته تلو، د نيک عمل او ښه سړيتوب سره تاجر هم و، هر چا سره به يې اساني كوله، ډېر خفګان او ژړا به يې نه كوله، ما ته يې وويل: دا سفر خو مې دې سره شو خو كيداې شي چې ډېر خير او فايده په كې وي.

زما او د كليوال خبرو اترو نه بهيم خبر نه و، كه خبرشوی وای نو ملګرتوب يې ورسره نه كو.

دواړه د حج په سفر ووتل او بېرته راغلل او دواړه سره لکه د خپلو ورونو په څېر وو، زه ورغلم هغه راته وويل: الله دې درته نېكه بدله او خېرعظيم دركړي، زما هېڅ يقين نه راتو چې د ابوبكرﷺ په څېر خلک به دې امت كې وي، هغه خپله ډېر ناداره و، كه زه ترې د ماليت له نګاه نه ډېر ښه هم وم خو خرچه راباندې هغه كوله، كه څه هم زه ځوان وم خو هغه به مې خدمت كو سره له دې چې بوډا هم و، هغه به روژه و خو زما لپاره به يې خوراک تيار و.

ما ورته وويل: د ډېرې ژړا سره يې ځنګه وې؟ هغه وويل: زړه مې ترې ايله بيله خوشحاله شو زه يې هم ځان سره په ژړا راواړولم، ملګري رانه لومړی لږ په تنګ راغلل خو چې كله به يې بيا مونږ په ژړا وليدو هغوی به هم راسره ژړل، هغوی سره خپل منځ كې يو بل ته وويل: مونږ او دوې سره يوشان مړه كيږو، هغوی ژاړي او مونږ نه ژاړو؟ مونږ چې به كله په ژړا شول هغوی به هم راسره

ژړل.

بيا بهيم ته ورغلم او سلام مې پرې وکړ ورته ومې ويل: په لاره کې ملګري سره څنګه وې؟ هغه وويل: ډېر ښه ملګرى و، د الله ذکر، د قران کريم تلاوت به يې ډېر زيات کو، له اوښکو نه به يې سترګې ډکې وې، او د برداشت څښتن و، په دغې غورچاڼ دې درته الله پاک نېکه بدله درکړي[1].

❁❁ ❁❁ ❁❁

[1] صفة الصفوة: ٣ / ١٧٩ – ١٨٢).

□ ٣ – سلف صالحين او له شهرت نه کرکه □

● حبيب بن ابي ثابت وايي: يوه ورځ عبدالله بن مسعود راووت خلک ورپسې روان شول، هغه ورته وويل: ايا څه کار مو راسره دی؟ هغوی ورته وويل: څه کار مو نشته خو مونږ ويل چې له تاسره لاړ شو، هغه ورته وويل: بيرته ستانه شئ، داسې تلل د مشرتابه لپاره فتنه او د وروسته خلکو لپاره هلاکت دی[١].

● حارث بن سويد وايي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: که تاسو ته زما صحيح معلومات وای نو زما په سر به مو خاورې اچولی وای[٢].

● بسطام بن مسلم وايي: د محمد بن سيرين سره چې به څوک روان شول هغه به ورته وويل: څه خو نه وايې؟ که د چا به ورسره څه کار و نو ورله به يې وکړ، چې په راستنيدو کې به ورسره بيا څوک پاڅيد بيا به يې ورته وويل: ولې؟ څه کار خو دې نشته؟[٣].

● حسن[٤] وايي: زه يوه ورځ د عبدالله بن مبارک سره وم، يوې چينې ته راغلو

---

[١] صفة الصفوة: (١ / ٤٠٦).

[٢] صفة الصفوة: (١ / ٤٠٦ – ٤٠٧).

[٣] صفة الصفوة: (٣ / ٣٤٣).

[٤] حسن بن الربيع، او حسن بن عرفطة، او حسن بن عيسى بن ماسرجي درېواړه د عبدالله بن مبارک شاګردان دي، قايل هم په درېواړو کې يو دی.

خلکو ترې اوبه څښلې، چونکه خلکو ونه پيژند، ټيل متال يې ورسره وکړ خو چې له ګنې ګونې راووت ما ته يې وويل: ژوند داسې خوند کوي چې هيڅ څوک مو نه پيژني او نه راله عزت کوي.

بيا په کوفه کې ورباندې کتاب المناسک لوستل کېده چې دې ځاى ته ورسېد: عبدالله وايي: دا زما مذهب دی. نو ويويل: زما دا خبره چا ليکلې ده، چا چې ليکلې وه هغه ورته وويل: ما ليکلې ده، تر هغه يې په لاس ګرو ګرو چې تر څو يې وران کړ، بيا يې وويل: زه لا څوک يم چې خبره هم مې ليکل کيږي؟[1].

● حسين بن الحسن المروذي وايي: عبدالله بن مبارک وايي: له شهرت څخه ځان پټ وساته، او دا هم خلکو ته مه ښايه چې ته شهرت نه خوښوې، ولې چې د ځان لپاره په زهد دعوه کول د زهد نه خپله وتل دي، د دې داسې معنی ده چې ته پخپله ځان ته د خلکو مدح او ثنا راکاږې[2].

● احمد بن يونس اليربوعي وايي: ما ته معاوية بن حفص هغه ته داود بن مهاجر ويلي و چې ابنمُحَيريز ويل ما فَضَالة بن عبيد ته وويل: ما ته نصحيت وکړه. هغه وويل: يو څو خويونه دي چې الله پاک به پرې تا ته ډېر خير دروررسوي: چې وسع دې کيږي خلک وپيژنه خو په خلکو ځان مه پيژنه، چې وسع دې

---

(1) صفة الصفوة: (٤ / ١٣٥) .

(2) صفة الصفوة: (٤ / ١٣٧) .

کيږي خبرې اوره خو خبرې مه کوه، چې وسع دې کيږي بل ته کېنه خو ځان ته ځوک مه کېنوه(١).

- يو سړی وايي: ابو عبدالله احمد بن حنبل رحمه الله مې په ډېر خفګان کې وليد په دې حالت کې يې يو سړي صفت وکړ چې [جزاک الله عن الاسلام خيراً] الله تعالى دې تا ته د اسلامي خدماتو نيکه بدله درکړي، هغه ورته وويل: الله تعالى دې زما له خوا اسلام ته خير ورکړي، زه لا ځوک يم او څه مې کړي دي؟(٢)

- محمد بن المنکدر وايي: د رسول الله ﷺ په مسجد کې به زه هميشه لپاره يوې ستنې د شپې لمونځ ته ودرېدم، په مديني والا باندې يو کال قحط راغی که څه هم د استسقا لپاره ووتل خو باران پرې ونه شو، د شپې له مخې چې مې د ماسخوتن لمونځ وکړ د عادت سره سم خپلې ستنې ته راغلم او ورته تکيه شوم، په دې جريان کې له رنګه تور سړی چې زيړوالي ته ورته و راغی، لنګ يې وهلی و او په وولو يې ځادرګی هم پروت و، له ما نه مخکې ستنې ته ودرېد، دوه رکعتونه يې وکړل او بيا کېناست او ويويل: ای الله! ستا د پيغمبر د حرم اوسيدونکي د باران غوښتو لپاره درووتل خو تا پرې باران ونه کړ، زما دې په

(١) سيرأعلام النبلاء: (٣ / ١١٦) .
(٢) سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٢٢٥) .

تا قسم وي چې باران پرې وکړه.
ما له ځان سره وويل: شايد لېونی وي. خولاس يې لا نه وښکته کړی چې ما د اسمان غړاری واورېد او باران وشو، ماغوبنتل چې کورته مې ولاړشم په دې کې هغه د باران اواز واورېد د الله پاک دومره حمد او ثنا يې بيان کړه چې ما دغسې حمد او ثنا چرته نوه اورېدلې، بيا يې وويل: زه لا څوک يم چې تا راله دعا هم قبوله کړې، ستا په قوت او حمد پورې مې دې پناه وي، له کوم ځادر څخه چې يې لنګ تړلی و هغه يې پر ځان راخپور کړ او د اوږو ځادر يې د خپو منځ کې واچو او تر سهاره په لمونځ باندې ولاړ و، چې کله پوهه شو سبا راختو والا دی سجده يې وکړه او بيا وتر وکړل، له هغې وروسته يې دوه رکعته د سهار سنت وکړل او په جماعت سره يې د سهار لمونځ ادا کړ، زه هم د خلکو سره په سهار لمونځ کې شامل شوم، لمونځ نه وروسته زه او هغه پاځېدو اوبه په لښتو کې رواني وې زه او هغه په اوبو ورګډ شول خو بيا ما ته معلومات ونه شول چې چرته ولاړ.
په دوهمه شپه زه بيا د عادت سره سم خپلې ستنې ته تکيه شوم هغه بيا راغی او خپل لنګ يې په اوږو او د اوږو ځادر يې د خپو ترمنځ واچو، تر سبا يې لمونځونه وکړل، د سبا د راختو په وخت کې يې سجده او بيا وتر وکړل او بيا يې د سهار دوه رکعته سنت وکړل، د جماعت لمونځ ودرېد زه او هغه دواړه په

جماعت کې داخل شوو، زه او هغه دواړه له مسجد نه ووت او وروسې شوم کور مې ورله وپېژنده چې د مدينې اوسيدونکی دی.

د لمر راختو سره سم يې کور ته ورغلم چې ومې کتل موچي و، زه يې د ليدو سره وپيژندم پاڅېد او ښه راغلاست يې راته ووايو، بيا يې راته وويل: څه خدمت دې وکړم؟ که خوښه دې وي چې موزې درله جوړې کړم؟ لږ څه کېناستم بيا مې ورته وويل: ته هغه بيګانی سړی نه يې؟ سم دلاسه يې مخ تک تور شو او راته يې وويل: ابن المنکدره! ستا په دې خبرو کې څه کار دی؟ دومره غصه او قهر شو چې نور زه دېته تيار شوم چې ورڅخه راووځم.

په دريمه شپه چې مې د نبي ﷺ په مسجد کې لمونځ وکړ، د عادت سره سم خپلې ستنې ته راغلم او ورته تکيه شوم خو دغه سړی رانغی، ما له ځان سره وويل: انا لله وانا اليه راجعون، دا مې څه وکړل؟ چې کله سهار شو له لمونځ نه وروسته تر لمرخاته پورې په مسجد کې کېناستم بيا يې کور ته ورغلم څه ګورم چې کور خالي پروت دی او هېڅ شي په کې نشته، د کور والا راته وويل: تا پرون سړي ته څه وويل؟ ما وويل: ولې؟ هغوی راته وويل: چې ته څنګه ووتې هغه خپل ټول سامان، قالبونه او هر څه په څادر کې واچول او له کور ووت، مونږ نه پوهيږو چې هغه به چرته تللی وي؟

ما د مدينې هر كور ولټو خو پيدا مې نه كړ – الله دې پرې ورحميږي – (١)

❋❋ ❋❋ ❋❋

(١) صفة الصفوة: (٢ / ١٩٠ – ١٩٢) .

□ ٤ – له ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو وېره □

● ثابت البناني وايي: ابوعبيده يوه ورځ وويل: اى خلكو! زه د قريشو ښځه يو فرد يم، كه په تاسو كې هر سور يا تور راباندې په تقوا كې برتري ولري، زه دوسته ګڼم چې پيروكار يې جوړ شم(١).

● معمر پخپل سند له ايوب او هغه له نافع ښځه نقلوي چې يو سړي عبدالله بن عمر رضي الله عنه ته وويل: اى خلكو كې ښه سړى! يا اى د ښه سړي ځويه! هغه ورته وويل: نه زه ښه سړى يم او نه د ښه سړي ځوى يم، بس د الله يو بنده يم، اميد او وېره دواړه ترې لرم، تاسو هم چې څوک تباه كړي نه وي نه يې پرېږدئ (٢).

● ابو الاشهب وايي: مطرّف بن عبدالله بن الشخير وايي: چې ټوله شپه ويده يم او سهار پښېمانه راپاڅم دا مې له دېنه خوښ دي چې ټوله شپه ولاړ يم او ځان ته غره شم(٣).

ذهبي وايي: لوړه په رب لايزال چې څوک ځان خوښى وي يا د ځان تزكيه كوي

---

(١) سيرأعلام النبلاء: (١ / ١٨) .
(٢) سيرأعلام النبلاء: (٣ / ٢٣٦) .
(٣) حلية الأولياء: (٢ / ٢٠٠) .

هېڅکله به کامياب نه شي[1].

● وهب بن منبه وايي: زما نه درې خبرې يادې کړئ:

١ – هوا پرستي مه کوئ.

٢ – د بد ملګري سره مه ګرځئ.

٣ – د ځان خوښۍ نه ځان وساتئ[2].

● ابو وهب المروزي وايي: ما د عبدالله بن مبارک نه پوښتنه وکړه چې کبر څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: کبر خلکو ته کم کتلو ته وايي، بيا مې ورڅخه وپوښتل چې عُجُب څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: عجب دېته ويل کيږي چې ته داسې عقيده ولرې چې خلکو سره هغه څه نشته چې کوم تا سره دي، او په لمونځ ګوزارانو کې ماته بې کاره شي ځان خوښي ښکاري[3].

● احمد بن ابي الحَوَاري وايي: ما ته عبدالله انطاکي وويل: فضيل او ثوري دواړه سره يوځای شول او مذاکره يې شروع کړه، سفيان ثوري وژړل، بيا يې وويل: دا مجلس شايد په مونږ د رحمت او برکت سبب شي، فضيل ورته وويل: زه په دې ويريږم چې مجلس مو راته عذاب نه شي! ايا مونږ دواړه يو بل ته په ښو خبرو

---

(١) سيرأعلام النبلاء: (٤ / ١٩٠) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (٤ / ٥٤٩) .

(٣) سيرأعلام النبلاء: (٨ / ٤٠٧) .

ښه ښکاره نه شو؟ سفيان بيا وژړل او ويويل: الله دې ژوندى لره ايله بيله دې ژوندى کړم (١).

● اما شافعي رحمه الله فرمايي: چې کله د نيک عمل په کولو د ځان خوښۍ نه ويريږئ نو دا ځان ته ياد کړئ چې:

١ -: څوک رضا کول غواړئ؟

٢ -: کوم نعمتونه غواړئ؟

٣ -: له کوم عقاب نه ډاريږئ؟

په دې کې چې څوک فکر يوسي خپل نيک عملونه به ورته ډير لږ ښکاره شي (٢).

● رشدين بن سعد وايي: ما ته حجاج بن شداد وويل: ما د عبيدالله بن ابي جعفر چې خورا پياوړى هوښيار او ځيرکه دى واوريدل: که په مجلس کې چا خبرې کولې او خپلې خبرې يې خوښې شوې چپ دې شي، او که خاموش ناست وي او خپله خاموشي ورته ښه ښکاره شوه نو خبرې دې وکړي (٣).

● سعيد بن عبدالرحمن له ابو حازم نه نقلوي چې: ځينې وختونو کې څوک

---

(١) سيرأعلام النبلاء: (٨ / ٤٣٩) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٤٢) .

(٣) سيرأعلام النبلاء: (٦ / ١٠) .

ښه کار وکړي نو په کولو يې ډېر خوشحاله شي سره له دې چې له تمامو بدو کارونو نه ورله دغه نيک کار ډېر ضررناک وي، او کله سړی بد کار وکړي نو ډېر پرې خفه شي سره له دې چې دغه خفګان ورله د ډېرو نيکو عملونو نه ښه وي، دا ځکه چې د خير کار په کولو ځان په هر چا لوړ بولي او غرور پرې کوي، او کېدای شي چې الله تعالی يې ورسره نور ډېر نېک عملونه هم برباد کړي، او چې کله انسان بد عمل وکړي او بېرته ترې په وېره کې وي کېدای شي چې د الله تعالی سره مخامخ شي او وېره يې په زړه کې وي [1].

● د امام ابن حزم رحمه الله په دې قول (زه د حق پيروکار يم اجتهاد کوم خو د چا تقليد نه کوم) امام ذهبي رحمه الله تعليق کوي چې: څوک چې د اجتهاد رتبه حاصله کړي او څه شمير علماء يې معتبر وبولي هغه له تقليد کول هم ناروا دي، خو څوک چې ايله بيله د قران کريم حافظ او يا د فقه لومړني کتابونو زده کونکی وي کله هم اجتهاد نه شي کولای، دا به لا څنګه اجتهاد وي؟ او په اجتهادي مسايل به يې څه وي؟ په کومو قواعدو به فروع بنا کوي؟ چې وزرې يې نه وي الوتل به لا څنګه وکولای شي؟.

دريم قسم: بيدار فقيه او زيات زيرکه محدث چې په فروعو کې يې مختصر، د

(1) صفة الصفوة: (٢ / ١٦٤) .

اصولو په قواعدو کې کوم کتاب، او نحو يې هم لوستلې وي، د دې برسېره د قران کريم حافظ او په تفسير يې مشغول وي، د مناظرې کولو قوّت او نور څه فضيلتونه هم ولري د مقيّد اجتهاد درجې ته رسيدلی، کولای شي چې د امامانو دليلونه سره پرتله کړي، چې کله ورته حق څرګند او نص ورته ثابت شي، يا د کوم معتمد امام لکه ابوحنيفه رحمه الله د مثال په توګه يا مالک، يا سفيان ثوري، اوزاعي، شافعي، ابوعبيد، احمد يا د اسحاق بن راهويه عمل وي، نو رخصتونو ته دې نه ګوري او حق پلوي دې وکړي، له احتياط نه دې کار واخلي او له دې وروسته پرې د هر چا تقليد کول حرام دي.

که له دې څخه ډار محسوسوي چې فقهاء به پرې تعليقات او نيوکې وکړي ځان دې چا ته نه ښايي او خبره دې پټه وساتي، کله ناکله په انسان کې ځان خوښي پيدا شي، يا شهرت سره مينه ولري نو سزا پرې ورته ورکړل شي.

نفس يې خپله ازاروي، داسې ښېلګې ډېرې دي چې که حق هم ووايي او په نېکيو خلکو ته امر هم کوي خو الله پاک پرې فقهاء مسلَط کړيوي، دا رنځ په مالداره طبقه خلکو او صدقه کوونکو کې هم شته، دا پټ رنځ د مجاهدينو، اميرانو، او اسلامي لښکرو په صفونو کې هم شتون لري، د کفر او اسلام دواړه جنګي ليکې به سره مخامخ جنګيږي خو د مجاهدينو په نفسونو کې به دغه پټ رنځ ښه په مخ تګ کې وي په دې خاطر چې د شجاعت، قيصې يې

خلک وکړي[1]، يا يې بې لستوڼو قيمتي چپنې اچولې وي چې خلک يې د لباس قيصي وکړي، ځان خوښي پکې د کره ځغلانده اسونو له کبله، په اسبابو سمبالو کورونو له کبله راشي، په لمونځونو کې ترې کمي محسوس شي، په رعيت د ستم او استبداد لړي پيل کړي، نشه يې توکې په استعمال کې راولي، د داسې مسلمان نصرت او مرسته به الله پاک څنګه وکړي؟ او نور به لا څنګه نه شرميږي؟ اى الله! د خپل دين مرسته خپله وکړه، او ستابندګانو ته توفيق ورکړه.

څوک چې علم د عمل لپاره کوي علم وريکې اثر کوي او په ځان هم ژاړي، او که علم څوک د مدرسو لپاره، د فتواګانو لپاره، د فخر او وياړ لپاره حاصل کړي، تڪبر او حماقت، خلکو ته په سپک نظر کتل په کې پيدا شي، بالاخره يې ځان خوښي برباد کړي، او د خلکو له پامه هم بدي راشي، الله پاک فرمايي: [قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ۞ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا][2][3]

ژباړه: څوک چې ځان له ګناه نه پاکوي هغه به کامياب وي او څوک چې په

---

[1] او په حديث کې راځي چې په دريو کسانو به د جهنم اور غومبره شي، وګوره: (صحيح مسلم كتاب الامارة، حديث نمبر: ١٩٠٥ (٣/ ١٥١٤).

[2] سورت الشمس: (٩ – ١٠) .

[3] سيرأعلام النبلاء: (١٨ / ١٩١ – ١٩٢) .

ګناه ځان ګنده کوي هغه به خوار او ذليله وي.

❁❁ ❁❁ ❁❁

□ ه – له دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتي □

● عبدالله بن مبارک رحمه الله په خپل [کتاب الزهد] کې فرمايي: ما ته معمر هغه ته هشام بن عروة، هشام ته خپل پلار عروة ويلي و: عمر رضي الله عنه شام ته راغی ټولو ګورنرانو او مشرتابه ورسره ليدل کتل وکړل، هغه وويل: زما ورور ابوعبيده چرته دی؟ ټولو ورته وويل: اوس به راشي، لږ څنډ وروسته په اس باندې چې د واکو پرځای د اس خوله کې پړی پروت و، سپور راغی او سلام يې پرې وکړ، عمر رضي الله عنه خلکو ته وويل: له مونږ څخه جلا شئ، بيا د ابوعبيده رضي الله عنه کور ته ولاړ او ورسره ميلمه شو، په کور کې يې ورله توري، ډال، او زين پرته نور څه ونه ليدل، عمر رضي الله عنه ورته وويل: بايد ضرور درسره کور کې څه سامان وي! هغه ورته وويل: اميرالمومنين! شته سامان مو تر شپې رسوي[1].

● نعيم بن حماد وايي: ما ته عبدالله بن مبارک هغه ته محمد بن مطرّف، هغه ته ابوحازم، هغه ته عبدالرحمن بن سعيد بن يربوع، هغه ته مالک الدار[2] ويلي و چې عمر رضي الله عنه خلور سوه دیناره خپل غلام ته ورکړل او ورته يې وويل دا به ابو

---

[1] سيرأعلام النبلاء : (١/ ١٦) .

[2] مالک الدار د عمر رضي الله عنه غلام و او د عمر او ابوبکر رضي الله عنهما دواړو نه يي روايتونه هم کړيدي، د مزيد معلوماتو لپاره (الطبقات: ٥/ ٨) وګوره.

عبيدة بن عامر الجراح رضي الله عنه ته ورکړي او هلته لږ تم شه وګوره چې هغه په دې دينارو باندې څه کوي؟ غلام ولاړ او هغه ته يې دينار ورکړل چې اميرالمؤمنين درته رالېږلي دي، هغه وويل: په اميرالمؤمنين دې الله تعالى رحم او فضل وکړي، بيا يې وويل: اى وينځې! دا پينځه ديناره فلانکي ته يوسه، دا اووه ديناره فلانکي ته يوسه تر دې چې ټول دنانير يې په صدقه ختم کړل، غلام بيرته راغى څه ګوري چې عمر رضي الله عنه دغه مقدار دنانير معاذ بن جبل رضي الله عنه ته تيار کړي دي بيا يې هغه ته واستاوه، معاذ رضي الله عنه هم وويل: په اميرالمؤمنين دې الله تعالى رحم او فضل وکړي، اى وينځې! فلانکي کور ته دومره او فلانکي کور ته دومره دومره دينار يوسه، په دې دوران کې د معاذ رضي الله عنه بي بي سر راښکاره کړ چې مونږ خو هم ناداره يو، مونږ ته ترې هم څه راکړه، دوه ديناره پاتي و هغه يې دېته وغورځول، غلام بيرته اميرالمومنين ته راغى او د دواړ قيصه يې ورته وکړه، هغه وويل: دوى سره خپلمنځي ورونه دي[1].

● ابواسماعيل الترمذي وايي: ما ته سليمان بن ايوب بن عيسى بن موسى وويل هغه ته يې پلار له نيکه څخه نقل کړيدي چې طلحه له خپل پلار نه روايت کوي چې له حضرموت نه ورته اووه لکه درهم راوړل شول، ټوله شپه يې په

[1] سيرأعلام النبلاء : (١ / ٤٥٦) .

ځان تنګه تېره کړه، ښځې يې ورته وويل: ولې دې طبيعت وران دی؟ هغه ورته وويل: له شپې راهيسې په دې سوچ کې يم چې هغه سړی په خپل رب څه ګومان لري چې دومره ماليت يې په کور کې وي او شپه پرې تېره شي؟ هغې ورته وويل: ستا خو ډېر دوستان دي چې شپه سبا شي په لپو لپو او په کاسو کاسو يې پرې وويشه، هغه ورته وويل: الله درباندې رحم وکړه! په رښتيا چې د ښه سړي لور يې ښه خبره دې وکړه (هېره دې نه وي چې ښځه يې د ابوبکر رضي الله عنه لور ام کلثوم وه) د سهار په مهال يې ټول ماليت په کاسو کاسو د مهاجرينو او انصارو ترمنځ وويشو، علي رضي الله عنه ته يې هم په کې يوه کاسه ولېږدوله، خپلې ښځې يې ورته وويل: ابو محمده! زمونږ برخه په کې نه شته؟ هغه ورته وويل: ټوله ورځ چرته وې؟ چې څه پاتې دي هغه ستا شول، ښځه يې وايي: ما ته يې يوه کڅوړه راکړه چې زر درهمه پکې و[1].

● سفيان ثوري رحمه الله د ابو قيس نه، هغه يې د هُزيل بن شُرحبيل نه، هغه يې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې که څوک اخرت ودانول غواړي نو دنيا به زيانمنوي، او که دنيا ابادول غواړي نو اخرت به زيانمنوي، ای خلکو! په فاني دنيا باندې اخرت مه خرابوئ[2].

---

(1) سيرأعلام النبلاء : (١ / ٣١) .

(2) سيرأعلام النبلاء: (١ / ٤٩٦) .

● عبدالرحمن بن يزيد د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې: د نبي صلى الله عليه وسلم له ملګرو نه که څه هم تاسو اوږده لمونځونه او ډېر کوښښ کوئ خو هغوی درڅخه ډېر غوره دي، چا ورته وويل: په څه شي غوره دي؟ هغه وويل: ستاسو نه د هغوی د اخرت سره له دنيا نه مينه ډېره وه(١).

● اوزاعي رحمه الله له بلال بن سعيد نه روايت کوي چې ابوالدردا رضي الله عنه فرمايي: اى الله! د زړه له تفرقې نه دريورې پناه غواړم.

چا ورته وويل: د زړه تفرقه څه شی دی؟ هغه وويل: چې په هر ځای کې مې ماليت وي(٢).

● ابوعبيدة بن معن له اعمش نه روايت کوي چې ابوالبختري وايي: اشعث بن قيس او جرير بن عبدالله د سلمان فارسي رضي الله عنه خوا ته راغلل، سلام يې پرې وکړ او ورته يې وويل: د نبي کريم صلى الله عليه وسلم ملګری ته يې؟ هغه ورته وويل: ما ته پته نشته، دواړه په شک کې پاتې شول، سلمان رضي الله عنه ورته وويل: د هغه ملګری هغه څوک دی چې جنت ته ورسره يوځای ننوځي، دواړو ورته وويل: مونږ د ابوالدردا رضي الله عنه لخوا نه راغلو، هغه ورته وويل: د هغه ډالۍ ما ته راکړئ، دواړو ورته وويل: مونږ ته خو يې څه نه دي راکړي، هغه ورته وويل: د الله نه

---

(١) صفة الصفوة: (١ / ٤٢٠) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (٢ / ٣٤٨) .

ويريږئ او امانت راته راکړئ، د هغه له اړخه چې هرڅوک ما ته راځي هرومرو راته ډالۍ راليږدوي، دواړو ورته وويل: په مونږ دغه ګمان مه کوه، مونږ د ډېرو شتمنيو څښتنان يو، هغه ورته بيا وويل: نا نا زما هديه او ډالۍ راته راکړئ، دواړ ورته وويل: هغه مونږ ته هېڅ هم نه دي راکړي خو دومره يې وويل: په تاسو کې يو سړی دی چې نبي کريم ﷺ به ورسره کله هم يواځې شو د نور څه تالاش به يې بيا نه کو، چې تاسو دواړه کله هغه ته ورشئ نو زما سلا م به ورته ووايئ، هغه ورته وويل: له دې پرته مې درنه نور څه نه غوښتل، ايا له دې څخه بله ښه ډالۍ شته؟[1].

● قتادة رحمه الله وايي: عامر[2] رحمه الله ته چې کله مرګ راغی په ژړا شو، چا ورته وويل: ولې ژاړې؟ هغه وويل: له مرګ نه د وېرې له کبله نه ژاړم او نه په دنيا راته ژړا راځي، په دې ژاړم چې د اوړي د ګرمۍ روژې او د شپې عبادتونه به مې قبول شوي وي او که نه؟[3].

● موسی تيمي له [عبدالرحمن بن ابان بن عثمان بن عفان] په صفت کې وايي:

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (١ / ٥٤٩) .

(2) اسم کنيه يې ابوعبدالله نوم يې عامر د پلار نوم يې قيس په قبيله تميمي او په وطن بصري و، ډېر لمونځ ګوزار تابعي تېر شوی دی، کعب الأحبار چې کله وليد ويويل: دا د دې امت پير دی. (سيرأعلام النبلا: ٤ / ١٥).

(3) سيرأعلام النبلاء: (٤ / ١٩) .

هغه په دين، دنيا، عزت او شرف کې له هر چا پورته و، ويل کيږي چې د مريانو ټوله کورنۍ به يې واخسته، پوښاک به يې ورته ورکړ او ازاد به يې کړل او دا به يې ويل چې دا به راسره د مرګ په سختو جټکو کې مرسته وکړي، هغه په داسې حالت کې مړ شو چې په مسجد کې په خوب ويده و، ويل کيږي چې هميشه لپاره به يې عبادتونه او ذکرونه ويل، علي بن عبدالله بن عباس چې وليد د خير په کارونو کې يې پسې اقتدا شروع کړه[1].

● ابوالعبّاس السّراج وايي:د ابراهيم بن بشّار نه مې واورېدل چې علي بن الفُضَيْل وايي: زما پلار عبدالله بن مبارک ته وويل: ته مونږ ته وايې چې له دنيا څخه بې رغبتي وکړئ او خپله تجارتونه کوې؟ هغه ورته وويل: فضيله! د مخ د اوبو ساتلو او د عزت د خوندي کولو لپاره يې کوم، ترڅو د الله پاک عبادت ورباندې وکړم، زما پلار ورته وويل: چې دنيا او نيک عملونه سره يو ځاي شي څومره خوند کوي[2].

● زياد بن ماهک وايي: شداد بن اوس به ويل: تاسو د خير او شر له اسبابو پرته نور څه نه دي ليدلي، ټول خير په جنت کې دی او ټول شر په جهنم کې دی، د دنيا په خوراک ښه او بد دواړه انسانان بوخت دي، اخرت هغه رښتنې وعده ده

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٥/ ١٠).

[2] سير أعلام النبلاء : (٨/ ٣٨٧).

چې زورور باچا به پکې فيصلې کوي، دنيا او اخرت دواړه بچې لري، د اخرت بچې جوړ شئ او د دنيا بچې مه جوړيږئ[1].

● عبدالله بن اخت مسلم بن سعد وايي: د حج لپاره مې اراده وکړه نو ماما مې راله لس زره درهم راکړل چې دا به په مدينه کې ډيرې نادارې کورنۍ ته ورکړې، مدينې ته په رسيدو مې د نادراې کورنۍ پوښتنه وکړه چا راته وښوده ورغلم دروازه مې ټک ټک کړه، ښځې له دننه عږ وکړ چې څوک يې؟ ما ورته کړه:زه له بغداد نه راغلی يم، چا راته لس زره درهم راکړي دي چې په مدينه کې به يې ډيرې نادارې کورنۍ ته ورکړې تاسو راته چا په نښه کړئ درهم مو واخلئ. هغې راته وويل: تا ته ويل شويدي چې ډيرې نادارې کورنۍ ته يې ورکړه، او زمونږ ګاونډيان له مونږ څخه ډير ناداره دي، هغوی مې پريښودل او بلې کورنۍ ته راغلم، دروازه مې ټک ټک کړه، ښځې جواب راکړ ټول هغه څه مې ورته وويل چې مخکې مې بلې ښځې ته ويلي و، هغې راته وويل: مونږ او ګاونډيان مو په ناداری کې يو شان يو راته تقسيم يې کړه[2].

● ابراهيم بن شبيب وايي: مونږ به د جمعې په هره ورځ خپل منځ کې سره کيناستو، يو سړی راغی او څادر کې يې ځان تاو کړی و، فقهي پوښتنه يې

[1] صفة الصفوة: (١ / ٧٠٩) .

[2] صفة الصفوة: ٢ / ٢٠٦) .

وکړه، مونږ د مجلس تر اخره پورې پر دغې مسئلې خبرې وکړې، د راروانې جمعې په ورځ بیا راغی مونږ ترې وپوښتل چې کور دې چرته دی؟ هغه وویل: په (حربیه) کې، بیا مو ترې وپوښتل چې کنیت دې څه دی؟ هغه وویل: ابو عبدالله، چونکه مجلس یې علمي او فقهي مجلس و زمونږ هم ډېر زیات خوښ شو، که څه هم ډېر وخت راتو خو بیا غیب شو او رانغې، مونږ سره خپل منځ کې یو بل ته وویل: زمونږ مجلس په ابوعبدالله خومره ودان و، او اوس په مجلس کې دومره مزه نشته، خپل منځ کې مو سره اتفاق وکړ چې سبا به (حربیه) ته ځو او ملاقات به ورسره کوو، چونکه مونږ یو کڼ کسان وو (حربي) ته په رسیدو مو له خلکو نه حیا راتله چې پوښتنه مو ورنه کړې وه، څه ماشومان مو ولیدل چې له ښونځې نه راروان وو، د ابوعبدالله اړوند مو ترې پوښتنه وکړه، هغوی وویل: ایا ښکارکر ابو عبدالله یادوئ؟ مونږ وویل: هو. هغوی وویل: دا یې د راتګ وخت دی، مونږ لا انتظار کې ناست وو چې راغی او شا یې په ټوټه ترلې وه په اوږه یې ژوندي او حلال شوي دواړه ډول مارغان ایښې وو، د لیدو سر یې راته وخندل چې څنګه راغلي یاست؟ مونږ ورته وویل: ستا پوښتنه کوو زمونږ مجلس درباندې ډېر اباد و، خیر خو و څنګه تر ډېره مهاله ورک وې؟ هغه وویل: اوس به درته رښتیا ووایم: زما یو مسافر ګاونډي و ما به ورڅخه لنګ په امانت واخست او تاسو ته به په کې درتلم،

چونکه هغه خپل وطن ته ولاړ او زما نور پوښاک نه و چې تاسو ته پکې درغلی وم، نو ځکه نه شوم درتللای، راځئ ماسره لاړ شئ د الله پاک را کړی رزق به وخورئ؟ مونږ سریو بل ته وویل: راځئ چې ورسره لاړ شو، هغه کورته ننوت لږ وروسته راووت او مونږ ته یې د ننوتلو اجازت وکړ، د ننوتلو سره سم یې پزه کی راوړ او مونږ پرې کېناستو، حلال شوي مارغان یې خپلې ښځې ته ورکړ او ژوندي مارغان یې بازار ته یوړل، مونږ ته یې وویل: زه لږ وروسته راځم، هغه یې خرڅ کړي وو او مونږ له یې ډوډۍ اخستې وه د هغه د راتګ سره ښځې یې هم مارغان وریت کړي وو، ډوډۍ او مارغان یې زمونږ مخې ته کېښودل لاړ او مالګه یې راوړه، د تلو سره مونږ یو بل ته وویل چې د سړي حالت خو تاسو پخپله ولید حالانکه مونږ د بصرې مشران یو دومره مرسته باید ورسره وکړو چې د ژوند حالت یې پرې کم ازکم ښه شي، چا پینځه سوه چا اته سوه درهمه او چا... درهمه ومنل ځینو یې دا هم ومنله چې له نورو څخه به هم ورته څه راغونډ کړي خو مجموعه نزدي پينځه زره درهمو ته خبره ورسېده، بیا مو وویل: پاڅیږئ او ولاړ شئ هر څوک خپله برخه سړي ته ورکړئ چې د ژوند حالت پرې بدل کړي.

پر خپلو سورلیو باندې سپور په لاره روان وو چې د بصرې ګورنر محمد بن سلیمان د مربد بازار په لوړه څوکه ناست و، خپل غلام یې راواستو چې

ابراهيم بن شبيب ته ووايه: راشه، زه ورغلم پوښتنه يې وکړه چې چرته تللې وئ او له کومه راغلئ، ما ورته ربښتيا ربښتيا وويل، هغه راته وويل:لومړی زه د دغې سړي سره مرسته کوم، د درهمونو کڅوړه يې راوړه او يو يې د خدمت لپاره غلام راوغوښت او ورته يې وويل چې دې سړي سره لاړشه او د درهمو دغه کڅوړه به هغه چاته ورکړئ چې زه يې درته پرې امر کوم.

زه ډېره خوشحاله شوم او په توندۍ پورته شوم او د ابوعبدالله په لور روان شوم چې په دروازه ودريدم سلام مې وکړ ابوعبدالله راغی د غلام په څټ چې يې د درهمو کڅوړه وليده لکه ما چې ورله په سترګو کې خاورې اچولې وې، داسې يې راته کتل لکه مونږ چې سره يو بل هيڅ نه پيژنو، او راته يې وويل: دا دې څه وکړل؟ ته زما لپاره فتنې غواړې، ما ورته وويل ابوعبدالله! لږ زما خبره واوره! تا ته خو د محمد بن سليمان ګورنر پته ده چې ظالم دی هغه راته ستا لپاره راکړې، که هغه راته ويلي وی چې که په هر ځای کې دې نفقه کړل سمه ده نو ما به بل چا ته ورکړې وی، لږ پر ځان رحم وکړه الله دې خير درکړي، نور هم راته په غصه او قهر شو، پاڅيد او دروازه يې راباندې په درز راپورې کړه زه هک پک حيران دريان پاتې شوم چې ګورنر ته به څه ځواب وايم، بيرته ګورنر ته راغلم چونکه د خلاصون بله لاره نه وه ربښتيا مې ورته وويل، ګورنر وويل: قسم په رب لايزال چې دا خو حروري دی، غلام ته يې امر وکړ چې زر کوه توره راوړه

او د دې غلام سره لاړ شه چې کور دروښايي سړی مړ کړه او سر يې ما ته راوړه.

ابراهيم وايي: ما ګورنر ته ډېره زاري وکړه چې مرګ پسې يې ځوک مه ليږدوه او قسم په الله چې هغه حروري نه دی، زه به لاړشم او زه به يې درته راولم، ګورنر رانه ضمانت هم واخست خو چې کورته يې راغلم او پر دروازه يې ودرېدم سلام مې وکړه ښځه يې ناسته او ژاړي، ما دروازه بېرته کړه ښځه يو اړخ ته شوه او ما ته يې اجازه وکړه، زه چې څنګه ننوتم هغې راته وويل: په سړي مو څه وکړل؟ ما ورته وويل: ولې؟ هغې وويل: راننوت او به يې راواخستې اودس يې وکړ او ترې وامې اوريدل چې: ای الله! ما ځان ته درواخله او په فتنه کې مې مه اخته کوه، دغه کلمات يې تکرارول چې زه يې ترڅنګ راغلم نو ساه يې ورکړې وه.

ما ورته وويل: مونږ او دا سره ډېره لويه قيصه لرو نور څه پکې مه ننباسئ، زه محمد بن سليمان ته راغلم او په قيصه مې خبر کړ، ګورنر وويل: په دې باندې د جنازې لمونځ زه کوم، په بصره کې خبره خپره شوه د بصرې ټول خلک يې جنازې ته ولاړل – الله دې پرې رحم وکړي – (1).

---

(1) صفة الصفوة: (٤ / ٩ – ١٢) .

❁❁ ❁❁ ❁❁

□ ٦ – له مشرتابۍ نه د سلف صالحينو كركه او نفرت □

● سفيان وايي چې احنف به ويل: مونږ ته عمر بن الخطاب رضي الله عنه وويل: له مشرۍ غوښتو نه مخكې علم او فقاهت حاصل كړئ.

سفيان وايي: ځكه انسان چې كله علم حاصل كړي مشري نه غواړي(١).

● موسي بن عقبة پخپل كتاب (المغازي) كې وايي: د شام په پولو ذات السلاسل غزا د عمرو بن العاص رضي الله عنه په مشرۍ كې وشوه، د شام له پلوه يې د نظامي بريد ويره محسوسه كړه له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه يې د مزيدو مجاهدينو غوښتنه وكړه، د مهاجرينو په پيادلو كې ابوبكر او عمر رضي الله عنهما هم روان شوه، د مجاهدينو په ګروپ باندې نبي صلى الله عليه وسلم ابوعبيده رضي الله عنه امير وګمارو، عمرو بن العاص رضي الله عنه ته په رسيدګۍ يې ورته سمدستي وويل: پام كوئ ګوره زه ستاسو امير يم، مهاجرينو ورته وويل: ته په خپلو ملګرو امير يې زمونږ امير ابوعبيده رضي الله عنه دى، عمرو بن العاص رضي الله عنه ورته وويل: زه امير يم او تاسو ما ته مدد او مرسته راليږدول شوي ياست، چونكه ابوعبيده رضي الله عنه د نيكو اخلاقو خښتن، نرم مزاجه، او د نبي صلى الله عليه وسلم

---

(١) صفة الصفوة: (٢ / ٢٣٦) .

د خبرو پيروکار انسان و د خبرې د اورېدو سره سم يې ورته امارت وسپارت (1).

● امام ذهبي وايي: ما ته اسمعيل بن عبدالرحمن له عبدالله بن احمد نه هغه له احمد بن محمد نه، هغه له محمد بن عبدالباقي نه، هغه له ابوالفضل بن خَيرون نه، هغه له احمد بن محمد بن غالب نه چې په علي بن العباس يې دغه روايت لوستلی دی چې تاسو ته محمد بن ايوب د ابو الوليد نه هغه د شعبة نه، هغه له ابواسحاق نه روايت کړي دي چې صلَةَ بن زُفَر د حذيفة رضي الله عنه نه اورېدلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: زه به تاسو ته ډېر امانتګر سړی درواستوم، د نبي صلى الله عليه وسلم ملګرو يې انتظار وويست چې دا به څوک وي؟ نو ابو عبيده بن الجراح رضي الله عنه يې ورته وليږدو (2).

● ابوبکرعبدالکبير الحنفي وايي: مونږ ته بُکير بن مسمار، هغه ته عامر بن سعد ويلي و چې زما پلار سعد خپله رمه څروله، خپل ځوی عمر ورته په اس سپور راوان و، د ليدو سره سم يې وويل: د راروان سړي له شر څخه الله پورې

---

(1) سير أعلام النبلاء: (١ / ٨ – ٩) د ذات السلاسل د غزا بنه تفصيل په تاريخ الطبري: (٣ / ٣٢)، الکامل فی التاريخ: (٢ / ١٥٦) کې، او په الاصابة: (٥ / ٢٨٦) کې وګوره.

(2) سير أعلام النبلاء: (١ / ٨ – ٩) . او حديث په صحيح بخاري فضائل الصحابة باب مناقب أبي عبيدة بن الجراح حديث نمبر: (٣٧٤٥) . فتح الباري: (٧ / ١١٦) . صحيح مسلم: (٢٤٢٠) باب فضل أبي عبيدة، دلته د حديث د نقلولو موخه دا وه چې صحابه کرامو رضي الله عنهم يواځې د نبي صلى الله عليه وسلم د ګواهۍ په خاطر د امارت تمنی کړېده چې ډېر امين انسان به وليږدوي.

پناه غواړم، د رارسيدو سره سم يې ورته وويل: تا ته دا دوسته ده چې خپله رمه لکه د بانده چې په څېر ځروئ او په مدينه کې خلک سره په واک او اختيار باندې په جنګ اخته دي؟ هغه د عمر سينه ووهله او ورته يې وويل: چپ شه ما د نبي ﷺ نه اوريدلي دي: ډېر تقوادار، شتمن او پټ خيرات کونکی د الله پاک ډېر خوښ شي (١).

● ابن سعد د عبدالعزيز اويسي نه، هغه له عبدالله بن جعفر نه، هغه له ام بکر نه، هغه له خپل پلار مسوَر نه روايت کوي چې عبدالرحمن بن عوف چې کله د شورى غړی وګمارل شو، ما ته دا دوسته وه چې عبدالرحمن د واک په ګدۍ کېني، که هغه نه وي بايد سعد بن ابي وقاص مشرتابه جوړ شي، عمرو بن العاص راپسې راغی او راته يې وويل: ستا ماما عبدالرحمن بن عوف په الله څه ګومان لري چې د دې په شتون کې بل څوک واک ته ورسيږي او دا په دې پوهه وي چې زه ترې افضل او ښه يم؟ زه راغلم او عبدالرحمن ته مې دغه خبره وکړه، هغه راته وويل: زما دې په الله قسم وي چې که چاړه مې په مرۍ تر هغه راښکل شي چې ښت ته ورسيږي دا به راته له دېنه ښه وي چې په مشر وبلل

(١) سيرأعلام النبلاء: (١ / ١٠٢). او حديث په صحيح مسلم: (٢٩٦٥) كتاب الزهد کې او امام احمد رحمه الله په خپل مسند: (١ / ١٦٨) کې روايت کړی دی.

شم [1].

● ابن وهب وايي: ما ته ابن لهيعة، هغه ته يحيي بن سعيد، هغه ته ابوعبيد، هغه يي له خپل پلار عبدالله او هغه يي له خپل پلار عبدالرحمن بن ازهر نه روايت كوي چي عثمان بن عفان رضي الله عنه له پوزې وينه راماته شوه، حُمران ته يي غږ كړ چي له ما څخه وروسته د خلافت عُهده د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په نوم وليكه، حُمران عهد لاسليک كړ او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه ته د مباركۍ لپاره ولاړ او ورته يي وويل: مبارک شه!

عبدالرحمن: ولي؟

حُمْران: عثمان رضي الله عنه ستا لپاره د خلافت عهدنامه لاسليک كړه.

عبدالرحمن: اى الله! كه عثمان رضي الله عنه په رښتيا د خلافت لپاره زما اختيار كړى وي له هغه نه مي مخكي وفات كړه، هغه و چي شپږ مياشتي وروسته وفات شو [2].

● جُوَيْرِيَة بن اسماء له مالك نه، هغه له زهري نه، هغه له سعيد نه روايت كوي چي سعد بن ابي وقاص عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه ته استازى واستو چي له

---

[1] سيرأعلام النبلاء: (١ / ٨٧ – ٨٨) طبقات ابن سعد: (٣ / ١ / ٩٤ – ٩٥) دأم بكر بنت المسور نه بغير د سند نور راويان ثقه دي د بنت المسور معلومات نشته چي څوک ده ؟

[2] سيرأعلام النبلاء: (١ / ٨٨) .

خلکو نه بيعت واخله، هغه ورته وويل: مور درباندې وژاړه چې له عمر رضی عنه نه وروسته هر څوک تړوالکي غوارې خلک به ورپسې خبرې کوي[1].

● امام ذهبي وايي: د عبدالرحمن بن عوف رضی عنه غوره ترين کار دا و چې د شورى په وخت کې يې ځان له خلافت څخه ګوښه کړ، او د امت د سربراهۍ لپاره يې هغه څوک وړ وبولو چې اهل الحل و العقد يې مشرې تاييد کړې، په عثمان رضی عنه يې د امت په راټولولو کې لوی کردار ادا کړ، که عبدالرحمن بن عوف رضی عنه په رښتيا د ټولواکۍ مينه لرله نو د ځان لپاره به يې غوره کړېوه، او يا به يې د خپل تره ځوي او ورته نږدې ترين د شورا غړی سعد بن ابي وقاص رضی عنه ته ورکړېوه[2].

● احمد بن عبدالرحمن بن وهب وايي: ما ته مې تره، هغه ته عبدالله بن عياش، هغه ته خپل پلار ويلي و چې يزيد بن مهلب چې کله د خراسان ګورنر وګمارل شو ويويل: ما ته داسې سړی وښايئ چې د خير ټول خويونه پکې وي، نو ابو بردة اشعري ورته په ګوته کړی شو، چې ابوبرده راغی د ليدو سره سم يې وازمول چې سړی کمالي دی، په خبرو اترو کې يې معلوم کړ چې باطن يې له

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (١ / ٨٨) د سند ټول راويان ثقه دي. او له سعيد نه مراد سعيد بن المسيب دی .

(2) سيرأعلام النبلاء: (١ / ٨٦) .

ظاهر نه ډېر غوره دی، بیا يې ورته وويل: تا ته ما خپل فلانکی او فلانکی کار در وسپارت، ورته يې وويل: وبښه زه دغه کارونه نه شم کولی، که څه هم دی انکار وکړ خو يزيد بن مهلّب يې انکار ونه منو، بيا يې ورته وويل: زه به درته د خپل پلار په روايت له نبيﷺ نه يو حديث بيان کړم چې هغه ورڅخه اوريدلي دي: [مَنْ تَوَلَّى عَمَلًا وَهُوَ يَعْلَمُ انَّهُ لَيْسَ لِذَلِكَ الْعَمَلِ بِاهْلٍ فَلْيَتَبَوَّا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ] (1) .

ژباړه: چا چې د داسي کار واګې په لاس کې واخستې چې ځان يې د دغې کار مستحق نه ليد نو په اور کې يې د ځان لپاره ځای تيار کړ.

ګورنر صاحب! زه په دې ګواهي کوم چې د دغې اهل نه يم.

ګورنر ورته وويل: داسې دې هيڅکله هم نه پرېږدم، تاخو نور پسې هم ځان راته وښود او ودې هڅولم چې هرومرو به دغه کار ته کوې، زه دې نه معاف کوم، بيا پاڅېد او ووت څه موده يې کار وکړ، بيا راغی او يزيد بن مهلّب ته يې وويل: ما مې د پلار نه يو حديث اورېدلی دی چې رسول اللهﷺ فرمايي: [

(1) مسند الروياني: (٤٩٥) . د سير أعلام النبلاء محقق وايي: د عبدالله بن عيّاش پرته نور د سند راويان ثقات دي، ابو حاتم وايي: عبدالله بن عياش قوي نه دی خو رښتنی دی حديثونه يې ليکل کيدای شي دا او ابن لهيعه يو شان دي، خو ابوداود او نسائي دواړو ضعيفه کړی دی، مسلم ورله صرف په شواهدو کې روايتونه کړيدي، د روياني په روايت ابن عساکر هم ټول حديث پخپل تاريخ (٣٨٧) کې راوړيدي .

مَلْعُونٌ مَنْ سَالَ بِوَجْهِ اللهِ، وَمَلْعُونٌ مَنْ سُئِلَ بِوَجْهِ اللهِ ثُمَّ مَنَعَ سَائِلَهُ مَا لَمْ يَسْالْهُ هُجْرًا][1]

ژباړه: د الله په نوم چې څوک څه وغواړي او د الله په نوم چې له چا نه څه وغوښتل شي خو چې ګناه نه يې او سائل ته څه ورنه کړی شي هغه سړی ملعون دی.

او زه د الله په نوم ستا نه استعفا غواړم، هغه و چې معاف يې کړ[2].

● يوسف بن اسباط وايي: ما له سفيان ثوري نه واورېدل چې: له مشرۍ او رئاست نه په ځان ساتلو کې ما په بل څه کې پرهيزګاري نه ده ليدلې، ځيني په خوراک او څښاک او پوښاک کې زهد او پرهيزګاري کوي خو چې د رياست وخت راشي جنګ وربانديې کوي[3].

❁❁ ❁❁ ❁❁

---

[1] المعجم الکبير للطبراني: (٤٥٩) د أبوموسى أشعري رضي الله عنه په روايت، حافظ عراقي ورته حسن ويلي دي، هيثمي وايي: دغه حديث طبراني د خپل استاذ يحيى بن عثمان بن صالح نه روايت کړی دی او هغه ثقه دی خو لږ کمزوری دی، نور ټول راويان يې د بخاري راويان دي، دا حديث چې د امام روياني روايت کړي حديث سره يو ځای شي قوت افاده کوي.

[2] سيرأعلام النبلاء: (٤ / ٣٤٥) .

[3] سيرأعلام النبلاء: ٧ / ٢٦٢) .

□ ۷ -: په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت □

● ابن عيينة وايي: يوه ورځ عمرو بن العاص وويل: ځيرک هغه نه دی چې له شر څخه خير وپيژني، ځيرک هغه دی چې په دوو شرونو کې اسانترين شر وپيژني(١).

● نُعيم وايي: ما ته احمد بن جعفر بن سَلم له احمد بن ابار نه، هغه له مَنصور بن ابي مُزاحم نه، هغه له عنبسة الخثعمي نه روايت کو چې ما له جفعر بن محمد نه اوريدلي دي: په دين کې جګړې او دليل بازي مه کوئ، له دې څخه منافقت او په زړه کې حسد راولا ړيږي (٢).

● حافظ ابن عبدالبر په [التمهيد] کې وايي: دغه مې له خپل ياده وليکل او اصل يې را څخه ورک شوی دی چې عبدالله العمري امام مالک ته ليک واستو او په نيکو عملونو او ګوشه شينۍ هڅولی و، امام مالک ورته ځواب واستو چې: د بندګانو ترمنځ الله پاک عملونه داسې تقسيم کړيدي لکه رزقونه چې يې تقسيم کړيدي، چا ته الله پاک د لمونځ دروازه بيرته کړې وي په روژه کې ډير برخوال نه وي، ځوک په صدقاتو کې ډيره برخه لري خو په روژه کې

(١) سيرأعلام النبلاء: ٣ / ٧٤) .
(٢) سيرأعلام النبلاء: ٦ / ٢٦٤) .

برخوال نه وي، چا ته يې د جهاد دروازه کولا و کړي وي، او د علم نشر اشاعت په ټولو نيک عملونو کې ستر او غوره عمل دی، کوم عمل چې په تقسيم کې الله پاک ما ته راکړی دی زه پرې خوشحاله يم، شايد زما او ستا عملونه هم سره بېل بېل وي، او امېد لرم چې دواړه په خير او سعادت روان يو(١).

● ابن عبدالبر په خپل کتاب [العلم] کې ذکر کوي چې ابن وهب وايي: عبادت مې د علم له زده کړې وړاندې نه پېشه وه، شېطان راته وسوسه واچوله چې: الله پاک به عيسى بن مريم عَلَيْهِ السَّلَامُ څنګه پيدا کړی وي؟ او دېته ورته نور سوچونه....

له دغې وسوسې مې يو عالم ته ګيله وکړه، هغه راته وويل: ابن وهبه! ما ووېل: جناب! هغه وويل: علم زده کړه، نو دغه وسوسه مې د علم د زده کړې سبب شوه(٢).

● علي بن محمد بن ابان القاضي وايي: ما ته زکريا الساجي له مُزني څخه روايت وکړ چې ويل يې: زما په زړه او تصور کې چې د توحيد اړوند څومره پوښتنې راتلې ومې ويل چې له شافعي پرته ورته نور هېڅوک ځواب نه شي ويلای نو د شافعي په لور رهی شوم، هغه د مصر په مسجد کې و، چې مخې ته يې په دواړو

(١) سيرأعلام النبلاء: (٨ / ١١٥) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (٩ / ٢٢٤) .

زنګونو کېناستم او ورته مي کړه: په زړه کې مې يوه مسله ده چونکه زما په نيز ستا نه بل څوک ستر عالم نشته تا ته عارض شوم چې ته په کې څه وايئ؟

هغه ډېر زيات غصه شو او راته يې وويل: په دې پوهېږئ چې چرته يې؟

زه: هو.

شافعي: دا هغه خبرې دي چې الله پاک ورباندې فرعون تباه او نيست نابود کړ، ايا نبي کريم ﷺ دغه ډول پوښتنو باندې امر کړی دی؟

زه : نا.

شافعي: دا موضوع چرته صحابه کرامو رضي الله عنهم څېړلې ده؟

زه : نا.

شافعي: په اسمان کې څومره ستوري دي؟

زه: معلومات نه لرم.

شافعي: په اسمان کې څومره سيارې دي؟ هره يوه يې څومره غټوالی لري؟ څنګه راخيژي او څنګه ډوبيږي؟ له څه شي الله پيدا کړي دي؟

زه: معلومات نه لرم.

شافعي: داسې مخلوق چې ته يې پخپلو سترګو وينې اړوند يې هيڅ معلومات نه لرې او د خالق په علم کې يې خبرې کوې؟

بيا يې راځخه د اودس متعلق پوښتنه وکړه مايې ځواب ناسم ورکړ، خو هغه

ترې بېرته څلور داسې فرعي مسايل راوويستل چې زه يې په ټولو فروعو کې خطا شوم، نو هغه راته وويل: داسې يو شي چې ته يې په ورځ کې پينځه ځله کوې علم يې درته نشته او په تکليف او زحمت د الله علم متعلق خبرې کوې؟ چې داسې خبرې دې کله زړه ته راشي په توندۍ الله پاک پورې پناه وغواړه او دې ايت ته رجوع وکړه چې [وَإِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَـٰنُ الرَّحِيمُ ۞ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ][1]

ژباړه: ستاسو برحق معبود يو دی، له هغه پرته بل هېڅ حق معبود نشته او هغه ډېر رحم کونکی او مهربانه ذات دی ۞ د اسمانونو او ځمکو په پيدائښت او د شپې او ورځې په ردوبدل کېدو کې او.. د عقلمند قوم لپاره عبرت دی.

د خالق پېژندنه په مخلوق سره وشوه، د عقل نه په پورته علم ځان مه تکليفوه. د دې خبرو په اورېدو سره ما توبه وويسته[2].

● ابوالحسن عبدالملک الميموني وايي: يو سړي احمد بن حنبل ته وويل: زه خَلف بزار ته ورغلم او نصيحت مې ورته کو، له هغه څخه راته رسيدلي و چې له احوص او هغه يې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې [الله پاک د.... نه لوي نور څه نه دي پيدا کړي] او ټول حديث يې ورته واورو، احمد بن

---

(١) سورت بقره: (١٦٣ – ١٦٤) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٣١) .

حنبل ورته وويل: په دې ورځو کې – د محنت زمانه ترې مراده ده – د داسې حديثونو تعليم مناسب نه دی، او متن داسې دي [مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ سَمَاءٍ وَلَا ارْضٍ اعْظَمَ مِنْ آيَةِ الْكُرْسِيِّ] (١)

ژباړه: له ايت الکرسي نه نور هيڅ الله پاک لوی مخلوق نه دی پيدا کړی.

او احمد بن حنبل رحمه الله د محنت په ورځ هم وويل: دلته تخليق په اسمان او ځمکې او په مابينهما باندې واقع دی، په قرانکريم باندې نه شي واقع کېدای.

ذهبي وايي: د محدث د شان سره دغسې ښائيږي چې د فتنو په دور کې هغه حديثونه چې له ظاهره ورڅخه د نبوي سنتو دښمنان لکه جهميه او... نفس پرست ګټه اخلي مخه ونيسي، او يا هغه حديثونه چې داسې صفتونو ته شمول لري چې ثابت نه وي، که څوک حديث داسې خلکو ته بيان کړي چې هغوی يې په خپل عقل ادراک نه شي کولای مګر ضرور به پکې ځيني په فتنه اخته کيږي (٢) علم مه پټوه او مه يې هغه خلکو ته بيانوه چې په غور يې نه

---

(١) حديث امام سيوطي په (الدرر المنثور: ١ / ٣٣٢) کې دې کلماتو ته په نږدې کلماتو روايت کړی دی او نسبت يې ورله أبوعبيد، ابن الضريس، او محمد بن نصر ته کړی دی چې دا د عبدالله بن مسعود قول دی .

(٢) دعبدالله بن مسعود د قول اقتباس مسلم د خپل صحيح په مقدمه (١ / ١١) کې نقل کړی.

اوري او يا ترې ناوړه ګټه واخلي چې په زيان يې تماميږي[1].

● مرّوذي وايي: ما ابراهيم حُصري د ابوعبدالله خواته بووت، چونکه ابو عبدالله ډېر ښه او نېک سړی و، ابراهيم ورته د خپلې مور ليدلی خوب واورو چې ستا لپاره يې جنت ليدلی دی، هغه ورته وويل: سهل بن سلامة ته به هم خلکو دغسې خبرې کولې بالآخره د خلکو ويني تويولو ته راووت، مومن انسان په ښه خوب خوشحاليږي خو غره کيږي پرې نه[2].

● عبدالوهّاب بن عزيز تميمي حنبلي وايي: مونږ ته ابوالحسين عَتَكِيْ وويل چې د ابراهيم الحربي نه مې واوريدل چې له ځان سره ناستو خلکو ته يې ويل: تاسو دې وخت کې غريب چا ته وايئ؟ يو سړي ورته وويل: غريب هغه څوک دی چې له کور کلي نه لرې وي، بل وويل: غريب هغه څوک دی چې له ملګرو څخه جدا شوی وي، ابراهيم ورته وويل: د دې وخت غريب نېک او صالح انسان دی چې د نېکو خلکو په ملګرتيا کې ژوند کوي، که په نېکۍ خلکو ته امر کوي خلک يې تاييد کوي، که له بدو نه منعه کوي خلک يې مرسته کوي، که کوم دنياوي سبب ته اړتيا ولري خلک ورله اړتياوي ختموي، خو چې

---

[1] سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٥٧٨) .

[2] سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٢٢٧) .

مړ شي له هر چانه هېر شي(١).

● د معتضد بالله په ترجمه کې امام ذهبي ذکر کوي چې اسمعيل القاضي وايي: يوه ورځ يې خوا ته ورغلم ما ته يې کتاب راکړ چې ومې کتو چا ورله د علماوو هغه رخصتونه راغونډ کړي وو چې هغوی پکې خپله اجتهاداً خطا شوي وو، ما ورته وويل: د دې مسئلو ليکوال زنديق دی. هغه راته وويل: ولې دغه حديثونه صحيح نه دي؟ ما ورته وويل: ولې نه، خو نشه يې توکې چې څوک مباح بولي متعه مباح نه بولي، او چې متعه مباح بولي ګانې بجانې (سندرې) مباح نه بولي، سره له دې چې هر عالم خطا لري، خو د علماؤ په خطاګانو چې څوک عمل درامد کوي له دين څخه به خلاص شي، معتضد رحمه الله کتاب په سوزولو قرار صادر کړ(٢).

● ابن بطة وايي: ما له بربهاري نه واورېدل چې يو بل ته د نصيحت کولو لپاره ناسته د خير او فائدې دروازه بېرته کوي، او د مناظرې کولو لپاره ناستې پاستې د فائدې دروازه بنده وي(٣).

● ابن الاعرابي د ابوالحسين النُّوري په ترجمه کې وايي: ابوالحسين د جنازې په

---

(١) سيرأعلام النبلاء: ١٣ / ٣٦٢) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: ١٣ / ٤٦٥) .

(٣) سيرأعلام النبلاء: ١٥ / ٩١) .

کتې کې مړ پروت و، او خلکو يې ترخنګ په داسې مسله بوخت وو چې سکوت او خاموشي ترې ډېره اولی وه، مشغولتيا يې ټوله بد ګماني او کهانت و، چې هغوی داسې و نو چې وروسته ترې څوک راغلي وي هغه به لا څنګه وي؟
بيا وايي: د [جَمْعٌ] دکلمې صورت کې سره د ټولو نظرونه يو له بل نه مختلف وو، د [فَنَاء] په صورت کې هم سره مختلف وو، په اسمونو کې سره به مَتَّفِق وو خو په معنوي لحاظ سره به يې يو له بل څخه اختلاف کوو، او دا ځکه چې د غير محصور اسم لاندې - چونکه معرفه وي - نو ډېر څه راځي.
بيا وايي: د معرفي علم چونکه محصور نه دی نو تر لاندې يې بې نهايته ډېر څه راتلاي شي... دا خبره چا رښتيا کړيده چې که داسې څوک دې وليد چې د [جَمْع او فَنَا] اړوند يې پوښتنې کولې پوهه شه چې وزګار دی، او د دغه علم اهل هم نه دی، ځکه په دغه علم پوهان پوهيږي چې په اوصافو يې ادراک نه شي کېدای. ذهبي وايي: لوړه په رب لايزال چې دغسې خلک سترو علمي رازونو ته ډېر ژور ورننوتي دي او په دعوه ورسره له اټکل او شبهې پرته نور هيڅ دليل نشته، د فناء او محو، صحو او سکر له تشو ستونزو او وسوسو پرته نور هيڅ هم نه جوته کيږي، دغو اړوند حالتونو باندې تر اوسه هيڅ صحابي يا ديني عالم، يا کوم تابعي نه دي غږيدلی، خو که پر دغو دعواګانو ترې دليل وغواړې کينه او حسد درسره کوي او وايي چې له خيره بې برخې دی، که خپل واک او

اختيار دې وروسپارت په خپلو ايمانياتو به دې شکي کړي، ناشوني او حيرانتيا حالتونو کې به ښکيل شې، عابد انسان به دې له سترګو بدې راځي، قاري صاحبان او د نبوي حديثونو علماوو ته به پس پاتې خلک وايې، لاحول ولاقوة الا بالله دا خبره به دې ذهن ته راځي چې دا بې چاره ګان له علم او دين نه محرومه (بې برخې) دي.

تصوف[1] او عبادت، نېکه رويه، مينه او محبت، د الله پاک څخه دوامداره وېره، د هغه په لار کې جهاد کول، د شرعي ادابو له مخې قرانکريم په سوچ او غور سره لوستل، په خشوع او خشيت سره د لمونځ اداء کول، کله روژه او کله بوژه کېدل، هر چا سره نېکه رويه کول، بل په ځان غوره ګڼل او عوامو ته اسلام ښودل، مسلمان سره نرمي کول او کافرانو سره سختي کول، د الله پاک خوشحالول په داسې انداز چې د محمد الرسول الله ﷺ له ملګرو څخه يې ثبوت راغلی وي، خو بيا هم الله پاک ځينو خلکو ته د خپلې مهربانۍ له مخې نيغې لارې ته هدايت کوي.

سمه ده چې که عَالِم عبادتونه نه کول له علم څخه وزګار دی، لکه عَابِد انسان

---

[1]) د (تصوف) نه د امام ذهبي موخه له دنيا څخه بې رغبتي او ډېر عبادت کول دي، ورنه د (تصوف) کلمي له يوې خواه په غوره پيړيو کې شتون نه درلود او له بلې خواه د هغه ډلو تېپلو نوم دی چې د بدعت له لارې د سنت او نبوي طريقې څخه کږې شوي دي .

چې د سنت طریقي پرته عبادتونه کوي څرګنده ده چې له سمې لارې څخه په بله دي(١).

● دعباسي خلیفه [مستنجد بالله] په ترجمه کې امام ذهبي تعلیقا وایي: کله چې مشرتابه (ټولواک) به د پوخ عقل، پیاوړي دیانت څښتن وي ټول قلمرو به یې په قابو کې وي، که د عقل مزی یې نری خو د دیانت له نګاه نه مضبوط وي، د دولت د چارو په ښه سمبالښت کې یې خپل دیانت دې ته اړکولی شي چې د اهل علمو سره مشوره وکړي، نو دنیاوي چارې به یې سمې او حالات به هم په خپل نارمل انداز کې وي، که د عقل له مخې ښه خو دیانتداري یې کمه وي نو خلک او ځمکه ترې په یو خیر اړا کړا وي، کله ناکله د رعیّت او ملک د ترقی لپاره ډېر ښه کام هم پورته کړي خو د الله پاک رضا په کې نه وي، خو که له دیني نګاه نه ناقص او د عقل له نګا نه پوره وي، ورانې ویجاړې به یې د واک په دور کې زیاتې شي، ګرد رعیّت به هم ورڅخه ضایع شي، که شجاعت او بهادري ولري لږ زره نقصانونه به یې جبیره شي خو که هغه هم نه وي نو په خلکو بوج شي، او که بوزدیله هم وي دینداري یې هم کمه وي، له عقل نه خام وي نو که قتل نه کړای شي د ټولواکۍ څخه خو ګوښه او یا هم بندي کول

---

(١) سیرأعلام النبلاء: (١٥ / ٤١٠) .

يې لرې نه برېښي، دنيا ورځخه ولاړه شي، ګناهونه ورځخه ګېرچاپېره شي، د پښېمانتيا په درياب لاهو شي خو پښېمانتيا ورته كله خير او فائده رسولاى شي، د هرې نګاه نه مونږ نن ورځ د خيرخواه امام نه بې برخې يو، كه الله پاک د خپل رحم له مخې داسې امام راته راكړي چې محاسن يې ډېر او بدياني يې كمې وي لرې نه ده، اى الله! باچا او ګدا دواړه سره اصلاح كړه، ټپخپلو بندګانو رحم وكړه او د خير توفيق ورته وركړه، باچا يې په خير دائم او په خپل توفيق يې مرسته وكړه (1).

● د وكيع بن الجراح د ابتلاء اړوند امام ذهبي وايي: د وكيع خبره كه څه هم وړه وه او د خير لپاره يې كړېوه خو بې احتياطي يې كړېوه، خاموشي ترې ورله بهتره وه، نبي ﷺ فرمايي: [كَفَي بِاالمَرْءِ اِثْمًا انْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ] (2).

د انسان لپاره همدومره ګناه بس ده چې څه واوري له تحقيق پرته يې خپروي.

د الله پاک څخه بايد انسان وويرېږي او له خپلې ګناه ډار محسوس كړي.

په خپل سند يې بيا د هغه ابتلاء ذكر كړې ده چې ما ته عليّ بن الخشرم، هغه ته وكيع، هغه ته اسمعيل بن ابي خالد، هغه له عبدالله البهيّ نه روايت كو چې د نبي ﷺ له مړيني وروسته ورته ابوبكر رضي الله عنه راغى او ورته يې وويل: [زما پلار

(1) سيرأعلام النبلاء: ٢٠ / ٤١٨) .

(2) سنن أبي داود: (٤٩٩٢) . صحيح أبي داود: (٤١٧٧) . مقدمة مسلم: (٥).

او مور درنه قربان شه په ژوندينه او مړينه يوخېر خوشبودار يې].

بيا بهيّ وايي: چونکه يوه ورځ او شپه پرېښودل شو نو خېټه يې وپړسېده، او د لاس کچې ګوتې يې کږې شوې، د وکيع د دې خبرو سره سمدستي قريش پرې راغونډ شول او دېته ته تيار شول چې په دار يې وځړوي، سفيان بن عيينة چې د دار لرګی وليد ورته يې وويل: د الله نه وډار شئ! دا خو د عراق لوی فقيه او د لوی فقيه ځوی دی، او دغه حديث معروف او مشهور حديث دی، سفيان وايي: که ما څه هم دغه حديث بيخي اورېدلی نه و خو د وکيع د خلاصون لپاره مې دغه خبره وکړه.

عليّ بن الخشرم وايي: د قريشو له پرېکړې وروسته د دغې حديث په بيانولو زه د وکيع بن الجراح زړه ورتيا ته حېران لا ړم، داسې هم وخبرېدم چې وکيع په دغه حديث دليل نيسي چې د عمر رضي الله عنه په شمول نور ځينو صحابه کرامو وويل چې: نبي صلى الله عليه وآله وسلم نه دی مړ شوی، نو الله پاک يې ورته د مړينې دغه نښه وښوده[1].

دېته د عَالِم خطا ويل کيږي، وکيع ولې په منقطع سند دغسې منکر حديث نقلوي؟ دې روايت ورله نږدې ژوند د خطر سره مخ کړی و، سره له دې چې خلک په خپل کار کې معذور او ماجور وو که يې په دار ځړولی وای، هغوی د

---

[1] الکامل فی التاريخ: (٦٥٤) .

نبوت د لوي منصب سره د ميني له کبله د دغې مردود خبر د مخنيوي لپاره دغسې اقدام وکړ[1].

● زکريا السَّاجي وايي: محمد بن عبدالله بن عبدالحکيم نه مې واورېدل چې امام شافعي راته وويل: محمده! که په منطق او فلسفه کې درنه چا پوښتنې کولې هېڅ ځواب مه ورکوه، که د ديت باره کې درنه وپوښتي او ته ځواب ورکړې چې درهم يا دانق (نيم ګرام) دی، درته به وايي چې خطا شوې، او که په منطق کې يې درنه پوښتنه وکړه او خطا شوې نو درته به وايي چې کافر شوې[2].

● ربيع وايي: ما له شافعي نه واورېدل: په دين کې مناظرې کول زړه سختوي او کينه پيدا کوي[3].

● ذهبي وايي: مونږ ته مسلَّم بن علاَّن د کتابت له لارې ويلي دي هغه ته ابو اليُمن کندي، هغه ته عبدالرحمن بن محمد، هغه ته ابوبکر خطيب، هغه ته محمد بن الفرج بزار، هغه ته عبدالله بن ابراهيم بن ماسي، هغه ته جعفر بن شُعيب شاشي، هغه ته محمد بن يوسُف شاشي، هغه ته ابراهيم بن اميّة، هغه ته طاهر بن خلف ويلي و چې د مهتدي بالله محمد بن واثق نه يې اوريدلي دي

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (٩ / ١٥٩ – ١٦٠) .

(2) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٢٨) .

(3) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٢٨) .

چې ويل يې: زما پلار چې به کله څوک واژه مونږ ټول به يې راغونډ کړو، يو سوړکيرى سړى لاس تړلى راوستل شو، زما پلار وويل ابوعبدالله ابن ابي دُؤَاد او ملګري يې راولئ، لاس تړلي زما پر پلار سلام وکړ چې: السلام عليک يا امير المؤمنين! زما پلار ورته وويل: [لاَ سَلَّمَ اللهُ عَلَيْک]. هغه ورته وويل: ښوونکي دې ډېره بده تربيه کړېده، الله پاک وايي: [وَإِذَا حُيِيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا] (١)

ژباړه: په تاسو چې کله سلام وکړى شي نو ښائسته جواب ورته ووايئ او يا هم هغه جواب ورکړئ. ابن ابي دُؤَاد وويل: لکه چې سړى منطقي دى.

زما پلار: خبرې ورسره وکړه. ابن ابي دُؤَاد: د قران اړوند څه نظريه لرې؟

لاس تړلي: ډېر بې انصافه يې، لومړى پوښتنه بايد زه وکړم.

ابن ابي دُؤَاد: وايه څه پوښتنه لرې؟ لاس تړلي: ته د قران اړوند څه فکره لرې؟

ابن ابي دُؤَاد: قران مخلوق دى. لاس تړلي: د قران د مخلوقيت علم نبي ﷺ يا ابوبکر، عمر، عثمان، علي رضي الله عنهم ته و او که نه ؟ ابن ابي دُؤَاد: هغوى ته د دې علم نه و. لاس تړلي: سبحان الله! دا څنګه علم دى چې ته پرې پوهېږې او نبي ﷺ ته يې علم او معرفت نه و؟ نو سړى ډېر خجالته شو. ابن ابي دُؤَاد: ما

---

(١) سورت نساء: (٨٦) .

ته موقعه را کړه. لاس ترلی: بیا همدغه نفس مسله شوه.

ابن ابي دُؤَاد: هو نبي ﷺ او خلفاء راشدينو رضی الله عنهم ته يې علم و.

لاس ترلی: سبحان الله! علم او معرفت يې و او بيا يې هم ورته خلک نه دي رابللي؟ ابن ابي دُؤَاد: هو.

لاس ترلی: ايا ستا په خبر د دعوت توان هغوی نه لرو؟

مهتدي بالله وايي: زما پلار له مجلس څخه وپاڅېد ستوني ستاق پرېوت او باربار يې ويل: چې نبي ﷺ او خلفاء راشدين پرې نه پوهېدل او ته پرې پوهېږې؟ سبحان الله! که هغوی پرې پوهېدل نو ايا ستا په شان يې د دعوت توان نه درلود؟

بيا مې پلار د عالم د بند په خلاصولو امر وکړ او څلور سوه ديناره يې هم ورکړل، له دې وروسته ابن ابي دُؤَاد زما د پلار له سترګو هم ولوېد او د قران په مخلوقيت يې هيڅ څوک نه دي ازمولي[1].

● د اهل السنّت د ځينو علماوو نه امام ذهبي نقل کوي چې د عبيدي دولت له منځه وړولو لپاره يې د خوارجو مشرتابه ابو يزيد الخارجي سره عملي ملاتړ اعلان کړ، په دغه ملاتړ چا ملامته کړ چې ولې؟ هغه ورته وويل: زه د

---

[1] سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٣١٢) .

عبيدي حكومت ړنګوني لپاره څنګه و نه وځم او كفر مې ترې پخپلو غوږونو اوريدلى دى، زه ورسره په يو مجلس كې ناست وم چې ډېر سنّي او مشارقه علماء هم ناست ول، د دوى سرخېل ابوقضاعة هم ناست و، چې كله يې مشرتابه راغى يو رافضي لوړپوړي ورته وويل: مشره! دلته د الله رسول (ابوقضاعه) خوا ته كېنه، د دغه باطل په ضد هېڅ چا هم اواز پورته نه كړ(١).

●د ابو يزيد الخارجي په ملاتړ كې ابو اسحاق الفقيه هم تللى و، او دا يې ويل: خوارج اهل قبله دي او روافض اهل قبله نه بلكې د الله د لوى دښمن نسل دى، كه بريا مو تر لاسه كړه د ابو يزيد په طاعت كې هم نه داخليږو ځكه چې خارجي دى(٢).

(١) سيرأعلام النبلاء: (١٥ / ١٥٤) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (١٥ / ١٥٥) .

❁❁ ❁❁ ❁❁

□ ٨ – د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې □

● امام ذهبي وايي: ما ته ليث، هغه ته عقيل، هغه ته زهري، هغه ته ابو ادريس خولاني ويلي و چې يزيد بن عُميرة ـ دا د معاذ رضي الله عنه شاګرد دی ـ وايي چې معاذ بن جبل رضي الله عنه به مجلس کې د ناستې پر وخت ويل: الله پاک د انصاف او عدل ذات او نومونه يې د برکت والا دي، د شکونو شبهاتو ځښتنان غرق او پرق شول. او نور حديث يې ذکر کړ... بيا وايي: ما ورته وويل: ايا عالم د ګمراهۍ خبرې کوي؟ هغه وويل: ولې نه، د عالم مشهورو خبرو نه ځان وژغوره او کلک پرې مه ودرېږه، کېدای شي کله حق واوري او غاړه ورته کېږدي ځکه حق نور او رڼا لري (١).

● عبدالرحمن د خپل پلار عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې يو سړی ورته راغي او ويويل: ای ابوعبدالرحمن! ما ته د خير او فايدې نه ډک کلمات وښايه، هغه ورته وويل: د الله تعالی سره هيڅ شريک مه جوړوه او چې قرانکريم چرته لوستل کېده هرومرو يې اوره، که هر چا درته حق بيان کړ ترې قبول يې کړه ولو که راوي دې بدي هم شي، او که هر چا درته باطل بيان

---

(١) سيرأعلام النبلاء: (١ / ٤٥٧) .

کړ ترې مه يې قبلوه اګر که راوي دې نزدې خپلوان يا دوست هم وي. (1)

● ابو الاحوص د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روايت کوي چې په دين کې د هيڅ چا تقليد مه کوئ، که هغه ايمان راوړي دا يې هم راوړي او که هغه کفر کوي دا يې هم کوي، که اقتداء هرومرو کوي د مړي پسې روان شئ شايد ژوندی په فتنه مبتلاء شي(2).

● عبدالرحمن بن يزيد د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه څخه روايت کوي چې له ځان څخه اِمَّعَة (بې وقوفه) مه جوړوه، شاګردانو وويل: اِمَّعَة څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: اِمَّعَة هغه څوک دی چې وايي: زه د خلکو ملګری يم، که خلک په حق وي زه هم په حق يم او که هغوی ګمراه وي زه دې هم ګمراه يم، نا بلکې په تاسو کې هر څوک دې داسې شي چې که خلک کفر کوي خو دا به کفر نه کوي (3).

● ذهبي وايي: ما ته اسحاق بن ابي بکر، هغه ته ابن الخليل، هغه ته ابو المکارم اللبَّان، هغه ته عليّ المقرئ، هغه ته ابو نعيم الحافظ، هغه ته يوسف بن يعقوب نجيرمي، هغه ته حسن بن مثنّى، هغه ته عفَّان، هغه ته همَّام ويلي دي چې ما له

---

(1) صفة الصفوة: (١ / ٤١٩) .

(2) صفة الصفوة : (١ / ٤٢١) .

(3) صفة الصفوة : (١ / ٤٢١) .

قتادة نه اوريدلي دي چې مطرِّف راته وويل: مونږ به زيد بن صُوحان ته راتلو هغه به راته ويل: اى د الله بندګانو! ډېر باوقاره او په کارونو کې عمده او معياري کارونه وکړئ، الله پاک ته د انسانانو وسيله په دوه خصلتونو کېداى شي: له الله نه وېره، او له الله نه امېد ساتل، بيا ورروسته بله ورځ ورغلم خپل منځ کې يې سره عهدنامه په دې عبارت ليکلې وه: الله پاک مو رب، محمد ﷺ مو پيغمبر او قرانڪريم مو امام دى، مونږ د هغه خلکو مل يو چې څمونږ ملتيا کوي، که چا مو مخالفت وکړ ورسره به جنګ کو، دغه عهدنامه يې هر ګډونوال ته ورکوله او هغه به پرې اقرار کو، خو چې ما ته راورسېده ما وويل: زه پرې اقرار نه کوم، خلکو غال مغال جوړ کړ، زيد بن صُوحان ورته وويل: هلک ته څه مه وايئ، بيا يې له ما څخه وپوښتل: ته څه وايئ؟ ما ورته وويل: الله پاک چې له ما څخه کوم عهد په قران کې اخستى دى له هغې پرته نورو وعدو ته تيار نه يم، هغوى نزدې ډېرش خلک وو ټول بېرته له خپلو کړو وعدو د قران کريم وعدې ته راستانه شول[1].

● ربيع وايي: له شافعي نه مې واورېدل: که زما په کتاب کې مو د نبي ﷺ مخالف څه وليدل، زما مخالفت پرېږدئ او نبوي سنت نقل او نشر کړئ[2].

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (٤ / ١٩٣) .

(2) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٣٤) .

● ربيع وايي: دا مې ترې هم اورېدلي دي: يو سړي ورته وويل: ايا دا حديث ستا مذهب دی؟ هغه ورته وويل: چې زه کله تاسو ته د نبي ﷺ له پلوه صحيح حديث ذکر کړم او عمل مې نه وي تاسو پوهه شئ چې ليونی يم[1].

● حُميدي وايي: شافعي يوه ورځ حديث روايت کړ ما ورته وويل: ايا ستا مذهب دا حديث دی؟ هغه راته وويل: ولې زه څه له کليسا نه راغلی يم؟ که نه د نصرانيانو په څېر مې ملا تړلې ده؟ ما ته به د نبي ﷺ نه حديث رارسيږي او زه به وايم چې دا زما مذهب نه دی؟[2].

● ربيع وايي: ما د شافعي نه دا هم اورېدلي دي چې کوم اسمان به راباندې سيوري شي او کومه ځمکه به پناه راکړي چې د رسول الله ﷺ څخه درته حديث واوروم او مذهب يې د ځان جوړ نه کړم (عمل پرې ونه کړم)[3].

● ذهبي وايي: په مسند شافعي کې سماعاً ذکر کوي چې هغه ته ابوحنيفة بن سمَّاک، هغه ته ابن ابي ذئب، هغه ته مُقْبَرِي د ابو شريح نه روايت کړيدي چې رسول الله ﷺ فرمايي: له چا څخه چې مړی شوی وي د هغه خونبه ده چې

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٣٤) .
(2) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٣٤) .
(3) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٣٥) .

ديت اخلي او كه قاتل پرې قصاص كوي[1].

ابن ابي ذوئب وايي: ما ورته وويل: ايا دا حديث ستا مذهب دى؟ نو زه يې په سينه كې ووهلم ډېرې خبرې يې هم راته وكړې او چيغې يې كړې: زه درته د رسول الله ﷺ حديث بيانوم او ته راته وايي چې دا ستا مذهب دى؟ هو دا زما مذهب دى عمل وربانديې په ما فرض دى، او چې څوک يې واوري عمل يې پرې فرض دى، الله پاک د خلكو لپاره محمد ﷺ استازى غوره كړى دى، او خلكو ته يې پرې هدايت كړى دى كه د چا خوښه وي او كه نه، خبره به يې مني، هيڅ مسلمان لپاره ترې د تېښتې لار نشته[2].

● خطيب وايي: ما ته جوهري، هغه ته مرزباني، هغه ته احمد بن محمد بن عيسي، هغه ته ابوالعيناء ويلي و: مهدي چې كله حج كو او مسجد نبوي ته راغى د ابن ابي ذئب پرته ورته نور ټو خلک پاڅېدل، مسيب بن زهير ورته وويل: امير المؤمنين ته پاڅيږه، هغه ورته وويل: الله ته خلک پاڅيږي مشرانو

---

[1] سنن أبي داود: (٤٥٠٤) . په باب كې بل حديث هم شته د ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دى چې رسول الله ﷺ فرمايي: (مَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيْلٌ فَهوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ اِمَّا اَنْ يُؤَدِيَ وَاِمَّا اَنْ يُقَادَ) (بخاري: ٦٨٨٠) مسلم هم دېته په نژدې الفاظو حديث روايت كړى دى (مسلم: ١٣٥٥).

ژباړه: له چا څخه چې مړى شوى وي د هغه خوښه ده چې ديت اخلي او كه قاتل پرې قصاص كوي.

[2] سيرأعلام النبلاء: (٧ / ١٤٢) .

ته نه پاڅيږې، مهدي ورته وويل: څه ورته مه وايئ پريږدئ د وېرې له کبله مې په سر ټول ويښتان ودرېدل [1].

● شافعي وايي: ما سره چې په حق چا ځان لوړ بولی دی زما له سترګو نه لوېدلی دی، او چې حق رانه هر چا قبول کړی دی زه ورڅخه ډارېږم او مينه ته يې ژمن يم [2].

● حاتم الاصم وايي: ماسره چې علمي بحث څوک کوي او هغه په حق وي زه پرې خوشحالېږم، او چې کله هغه په خطا وي زه خفه کيږم [3].

❁❁ ❁❁ ❁❁

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (٧ / ١٤٣) .
(2) سيرأعلام النبلاء: (١٠ / ٣٣) .
(3) سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٤٨٧) .

□ ۹ – د سلفو صالحينو له فتوا ورکوني څخه خوف او ډار □

● نافع وايي: يو سړي د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه پوښتنه وکړه نو هغه سر ښکته وځنډه تر ډېره دمه يې ځواب ورنه کړ، خلکو داسې وګڼل چې شايد پوښتنه يې اوريدلې نه وي، سائل ورته وويل: الله په تا رحم وکړه لکه چې زما پوښتنه دې وانه اورېده؟ هغه ورته وويل: ولې نه خو تاسو زمونږ اړوند داسې وينئ لکه الله پاک چې رانه ستاسو باره کې پوښتنه نه کوي؟ لږ مو پرېږده چې پوښتنه کې سوچ وکړم، که علم يې راسره و جواب به درکړو او که نه و، درته به ووايو چې مونږ پرې نه پوهيږو.(۱)

● مالک له نافع نه، هغه د ابن عمر او ابن عباس رضي الله عنهما دواړو متعلق نقلوي چې حاجيانو ته به ناست وو، د هغوی پوښتنو ته به يې ځوابونه ويل، زه به يوه ورځ يو او بله ورځ به بل ته کيناستم، عبدالله بن عباس رضي الله عنهما به هرې پوښتنې ته ځواب ورکو، او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما لږې پوښتنې ځوابولې او ډېرې به يې نه ځوابولې.(۲)

● شُعيب بن ابي حمزة د زهري نه روايت کوي چې مونږ ته له زيد بن

---

(۱) صفوة الصفوة: (۱ / ۵٦٦) .

(۲) سيرأعلام النبلاء: (۳ / ۲۲۲) .

ثابت رضي الله عنه نه راورسیدل چې له هغه نه به کله پوښتنه وشوه هغه به ویل: ایا دا مسله منځ ته راغلې ده؟ چې چا به ورته وویل: هو، نو د علم سره سم به یې پوښتنه ځواب کړه، او چې به ورته وویل شول: نا فرضي مسله ده، هغه به ویل: پرېږدئ چې کله شته شوه بیا به ګورو[1].

● موسې د خپل پلار عُلَيِّ بن رباح نه روایت کوي چې د زید بن ثابت رضي الله عنه نه چې به کله چاپوښتنه وکړه هغه به ورته ویل: دا مسله منځ ته راغلې ده؟ چې چا به ورته وویل: هو، نو د علم سره سم به یې پوښتنه ځواب کړه، او چې به ورته وویل شول: نا فرضي مسله ده، هغه به ویل: پرېږدئ چې کله شته شوه بیا به ګورو[2].

● سحنون وايي: مخکنو علماوو به د ځان خوښی له ویرې ډېرې خبرې هم نه کولې، خو که خبرې یې کړې وی نو خلکو ته به یې ډېره ګټه رسولې وه، او چې په خاموشئ کې به پر ځان ویریدل ویل به یې: د فتوا په ورکولو هغه څوک ډېر جرات کوي چې لږ علم ولري[3].

● سحنون نه پوښتنه وشوه چې که عالم په مسله پوهیږي کولی شي چې و وايي

---

(1) سیرأعلام النبلاء: (٢ / ٤٣٨) .

(2) سیرأعلام النبلاء: (٢ / ٤٣٨) .

(3) سیرأعلام النبلاء: (١٢ / ٦٦) .

زه نه پوهېږم؟ هغه وويل: كه قراني ايت او نبوي حديث ورته په ياده مسله كې ياد وي بايد هرومرو ځواب ورکړي، خو كه ځواب يې د راي پر بنسټ وي، بايد ځواب ورنه کړي، ځكه چې هغه نه پوهيږي چې دغه ځواب به درست او كه خطا وي (١).

● زيادة الله گورنر سحنون ته د پوښتنې لپاره استازى وليږدو خو هغه ورته ځواب ورنه کړ، محمد بن عبدوس ورته وويل: پرون دې د قاضي صيب پسې لمونځ هم ونه کړ او اوس دې ځواب هم ورنه کړ؟ څه له دې كلي ووځه، سحنون ورته وويل: دوى زما او د نورو علماوو قولونه راغونډوي او خوند ترې اخلي، او كه ربښتيا يې دين موخه وه هرومرو به مې ځواب ورکړى و (٢).

● احمد بن محمد بن ازهر وايي: د عثمان بن سعيد الدَّارمي نه مې واورېدل چې محمد بن الحسين السِّجري راته وويل او هغه د يزيد بن هارون او جعفر بن عون نه حديثونه ليكلي وو: ابوسعيده! ما ته خلك راځي او د حديثونو غوښتنه رانه كوي، او زه يې بېرته تش تور نه شم رخصتولى؟ ما ورته وويل: ولې؟ هغه وويل: د نبي ﷺ د حديث نه ډارېږم چې [مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ الجِمَ

---

(١) سيرأعلام النبلاء: (١٢ / ٦٥) .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (١٢ / ٦٦) .

بِلِجَامٍ مَنْ نَارٍ](1)

ژباړه: له چا څخه چې پوښتنه وشي او د علم باوجود ځواب پټ کړي د اور واګې به ورته واچول شي. ما ورته وویل: نبي ﷺ خو هغه څوک یادوي چې علم ورسره وي او تاسره خو علم نشته (2).

● ایوب وایي: له قاسم نه په منی کې پوښتنه وشوه هغه ورته وویل: نه پوهیږم. چې پوښتنې پرې بیخي زیاتې شوې خلکو ته یې وویل: ستاسو پر ټولو پوښتنو مونږ نه پوهیږو، او که پوهیدلو بیا مو درنه ځواب نه پټه و، او نه راله د ځواب پټول حلال دي. یحیي بن سعید وایي: ما د قاسم نه واوریدل: مونږ نه چې څومره پوښتنې کیږي په ټولو مونږ نه پوهیږو، د الله پاک د حق پیژندلو وروسته که څوک ناخبره پاتې شي دا به ورله د دېنه ښه وي چې پوهیږي نه او فتوا ورکړي (3).

❁❁ ❁❁ ❁❁

(1) مسند أحمد بن حنبل: (٢ / ٢٦٣، ٣٠٥) . سنن أبي داود: (٣٦٥٨ ٩) كتاب العلم، باب كراهية منع العلم . او البانی ورته صحيح ويلي دي: (صحيح سنن ابي داود: ٢ / ٢٩٦ حديث شمير: ٣١٠٦) .

(2) سيرأعلام النبلاء: (١٣ / ٣٢٢) .

(3) صفة الصفوة: (٢ / ٨٩).

☐ ۱۰ – د سلفو صالحینو د قران کریم سره تعلق او اړیکي ☐

● عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه وايي ما ته رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: هره مياشت کې قران کریم يو ځل ووايه، ما ورته وويل: له يو وار څخه يې زيات توان لرم، هغه راته وويل: په شلو ورځو کې يې يو ځل ختم کړه، ما ورته وويل: له دې څخه يې هم په لږو ورځو کې توان لرم، هغه راته وويل: په اوو ورځو کې ختم کړه او له دې څخه نور مه راکمېږه [1].

ذهبي تعليقاً وايي: له نبي صلی الله علیه وسلم نه د دريو ورځو پورې د ثبوت اجازه شته[2] او له دريو نه کم يې ورڅخه منعه کړې ده، دا هغه وخت چې قرانکريم لا د نزول په مرحله کې وو، بيا چې کله بشپړ شو او څه برخه يې نوره هم نازله شوه نو ټول قرانکريم له دريو ورځو څخه په کمه موده کې ختمول د نهي ادنى مرتبه ده، له دې څخه په کمه موده کې که څوک قرانکريم ولولي نو نه خو پرې پوهيږي او نه پکي سوچ او غور کولى شي، خو که د يوې هفتې په دوران کې يې څوک ټول ولولي نو بل بهتره عمل به ترې نه وي، او دين ډېر اسان دى.

---

(١) صحيح بخاري: (٥٠٥٤) . صحيح مسلم: (١٨٤) .

(٢) دغه حديث په سنن أبي دواد (١٣٩٠ – ١٣٩١) شمير باندې روايت دى ، او الباني ورته صحيح ويلي دي .

لوړه په رب لايزال چې د شپې له مخې نوافلو کې د قران اوومې برخې لوستلو ترڅنګ ، رواتب سنت کول، د څاښت لمونځ کول، تحية المسجد کول، مسنون ثابت اذکار ويل، د خوب او ورځخه د راپيدارو اذکار نه هېرول، د هر لمونځ نه وروسته اذکار ويل، د الله د رضا په خاطر د نافع علم پلټنه کول، په ښه کارونو د امر او له بدو څخه د خلکو راېندول، ناپوهه انسان پوهول، فاسق په خپلې ګناه رټل او نور واجبات ادا کول، له خشوع او خضوع سره پنځه وخته لمونځ په جماعت سره ادا کول، له غټو ګناهونو نه ځان ژغورل، ډېر استغفار او دعاګاني غوښتل، خيرات کول او خپلولي پالل، هر چا ته خاکساري کول او خپل ګرد کارونه د اخلاص په بنسټ ابادول تر هر څه ډېر غورترينه مشغولتيا ده، همدغه د اصحاب اليمين او د الله پاک د اولياوو پيشه او مصروفيتونه دي.

که يو عابد انسان قرانکريم يوه ورځ کې له پيله تر پايه ولولي نو د پاک سپيڅلي اسلامي شريعت پيروي نه بلکې صريح مخالفت يې وکړ، او مخکنې ټول ذکر شوو حالتونو څخه يې هيڅ نېک عمل هم ونه کړ، او له غور سوچ څخه يې قراءت هم تش او خالي دی، دغه ارمان د نبي ﷺ ملګري او لوی عابدګوزار هغه وخت وکړ چې بوډا شو چې کاشکې د نبي ﷺ رخصتونه مې

منلي وى[1].

● شعبة او هشام له قتادة څخه روايت کوي چې: جندب رضي الله عنه سره د رخصتيدو په مهال لږ راووتو، ما ورته وويل: مونږ ته نصيحت وکړه، هغه وويل: تاسو ته مې دا وصيت دى چې له الله څخه وډار شئ، قران کريم ډېر ولولئ ځکه چې د قران کريم لوستل په تورو شپو کې رڼا او په رڼا ورځ کې لارښود دى، که څه هم حالات د غربت او مالدارۍ تر منځ وي خو په قرانکريم عمل له لاسه مه ورکوئ، د مصيبتونو د لرې په مهال له دين څخه شتمنۍ نذرانه کړئ، که د مصيب لرې زوال شوه خپله شتمني، خپل ځان له دين نه قربان کړه، خانه خراب هغه دى چې دين يې ونړېږي، او مسلوب هغه دى چې له دين څخه خلاص شي، جنت ته له تګ وروسته هيڅ فقر او غربت نشته، او اور ته له تګ وروسته هيڅ شتمني په خبر نه راځي[2].

● مسيَب بن رافع وايي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي : مناسب ده چې اهل القران په هغه شپه وپيژندل شي چې خلک پکې ويده وي، په هغه ورځ وپيژندل شي چې خلک بوزه وي، خلک خوشحاله وي او دى خفه وي، خلک

---

(١) دا يې د بخاري (١٩٧٥) شمير حديث ته اشاره کړې ده ، او د امام ذهبي کلام په سيرأعلام النبلاء: (٣ / ٨٤) دى .

(٢) سيرأعلام النبلاء: (٣ / ١٧٤) .

خاندي او دى ژاړي، خلک سره خبرې تبادله کوي او دى خاموش وي، خلک په متکبرانه حالت کې او دى خاکساره وي، اهل القران بايد د الله څخه ويرېدونکي، خفه، صبرناک او د برداشت والا، خاموش او چپ انسانان وي، د اهل القران سره نه ښائيږي چې لوړغږي، تروش تريخ او غصه ناک وي [1].

● حماد بن نَجيح له ابو عمران الجَوني څخه نقلوي چې جندب بن ابي جناده رضي الله عنه وايي: مونږ له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره بلوغ ته نزدې هلكان رالوى شول خو د قران له زده کړې مو ايمان مخکې زده کړ، بيا مو قران زده کړ نو ايمان مو لا پسې زيات شو [2].

● حمَّاد بن زيد له عطاء بن السّائب نه روايت کوي چې ابو عبدالرحمن وايي: مونږ قرانکريم له داسې خلکو څخه زده کړى دى چې هغوى به ويل: له لسو اياتونو به تر هغه مخکې نه تلو چې په عمل کې به مو نه ول رواستلي، مونږ قران کريم او عمل دواړه يوځاى زده کړي دي، له مونږ نه وروسته به قرانکريم داسې خلک په ميراث کې واخلي چې د اوبو په څېر به يې څښبي، خو له مرې نه به يې پورته نه راځي [3].

---

(1) صفة الصفوة: (١ / ٤١٣) .

(2) سيرأعلام النبلاء: (٣ / ١٧٥) .

(3) سيرأعلام النبلاء: (٤ / ٢٦٩) .

● اسحاق بن ابراهیم وايي: فُضیل بن عیاض به قرانکریم دومره قلاره لوسته، ته به وايي چې د چا سره خبرې کوي، او که مخې ته به یې داسې ایت راغی چې د جنت ذکر به پکې و، باربار به یې تکرار و[1].

❁❁ ❁❁ ❁❁

[1] صفة الصفوة: (٢ / ٢٣٨) .

□ ١١ – د سلفو صالحينو په عبادتونو کې کوښښ او ونډه □

● عاصم احول د ابو عثمان النَّهدي نه روايت کوي چې ما ابوذر رضي الله عنه لمر خاته طرف ته په خپله سورلۍ په زنګېدو وليد، ما پرې د ويده ګمان وکړ چې ورنږدې شوم ورخخه مې وپوښتل چې ويده وې؟ هغه وويل: نا لمونځ مې کو.(١)

● احنف بن قيس ته چا وويل: ډېر بوډا يې هسې نه روژه دې پسې لا کمزورې نه کړي، هغه ورته وويل: د اوږد سفر لپاره توښه تياره وم، او هغه به تول لمونځونه د شپې له مخې کول، خپله ګوته به يې په اور کېښوده او له ډېره درده به يې ويل: په پلانکۍ ورځ دې ولې ګناه کوله؟ ياد دې شي؟(٢).

● سعيد الجُريري د ابوالعلاء نه روايت کوي چې يو سړي وويل: زه تميم الداري رضي الله عنه ته راغلم او ډېرې خبرې مو سره خپل منځ کې وکړې بيا ورته ما وويل: ته روزمره څومره قران لولې؟ هغه راته وويل: ته هم شايد هغه کسانو کې يې چې د شپې له مخې قران ولولې بيا د سهار په مهال هر چاته وايي چې د شپې مې دومره دومره تلاوت وکړ، لوړه په رب لايزال چې زما نفس واک يې په

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٢ / ٧٨) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٩١ – ٩٢) .

لاس دی که درې رکعته نفل د شپې وکړم له دېنه راته محبوب دي چې ټول قرانڪريم په يوه شپه کې ولولم او سهار پرې خلک وخبروم، دې خبرو يې زه غصه کړم ما ورته وويل: تاسو د نبي ﷺ پاتې ملګري ټول چوپتيا خوښوئ، څوک چې درنه پوښتنه وکړي سختې خبرې ورته کوئ او مسله ورته هم نه ښايئ.

زما په غصه چې هغه پوهه شو لږ نرم شو او راته يې وويل: وراره خبره واوره! ته څه فکر لرې که زه يو قوي مومن او ته په ايمان کې کمزورى يې ايا ته به د خپلې کمزورتيا سره زما قوت برداشت کړې؟ يا زه کمزورى او ته قوي مومن يې زه به د خپلې کمزوتيا سره ستا ايماني قوت برداشت کړم؟ نا بلکې ته هم او زه هم کمزوري کيږو، دومره کوه چې له دين څخه د ځان لپاره او د ځان څخه د دين لپاره څه ناڅه واخله تر څو هغه عبادت چې ته يې توان لرې وکړى شې ().

● د عبدالله بن عمرو العاص رضي الله عنه د قران کريم د زياتو لوستلو په دلچسپۍ کې د تېر شوي حديث په تعليق کې امام ذهبي مزيد فرمايې: نبي ﷺ به ورته د روژو متعلق هم په ښکته راروان و تر دې چې ورته يې وويل: يوه ورځ روژه

() سيرأعلام النبلاء: (٢ / ٤٤٦) .

نيسه او يوه ورځ روژه مه نيسه، او دغه زما د ورور داود عَلَيهِالسَّلَام روژه ده[1]، او دنبي صَلَّىاللهُعَلَيهِوَآلِهِوَسَلَّم نه دا هم ثابت دي چې: غوره ترينه روژه د داود عَلَيهِالسَّلَام روژه ده[2]، د تولې زمانې پرله پسې روژې نيولو څخه يې منعه فرمايله ده[3]، دشپې څه برخه کې په خوب کولو يې هم امر کړې دی فرمايې: زه تهجد هم کوم خوارام هم کوم، روژه هم نيسم خو بوزه کېږمه هم، نکاحونه هم کوم او غوښه هم خورم، زما له سنت څخه چې هر څوک بې رغبتي وکړي زما پيروکار نه دی[4].

که څوک په خپلو عبادتونو او دعاګانو کې په نبوي سنتو پورې ځان پيوسته نه کړي ډېر به بې دمه او زيات به خفه شي، او د مسلمانانو د خيرخواه او مهرباني هستۍ نبي صَلَّىاللهُعَلَيهِوَآلِهِوَسَلَّم له پيروکارۍ او له ډېر خير څخه محروم او بې برخې پاتې شو، هغه تل لپاره خپل امت ته غوره ترين عملونه ښوولي دي او له هغه ډول پيرتوب څخه يې رابند کړي دي چې هغه پرې نه دی مبعوث شوی، د تولې زمانې روژه يې هم غندلې ده، او په روژه کې يې له وصال څخه منعه هم

---

(1) بخاري: (۱۹۷٦) باب صوم الدهر . فتح الباري: (٤ / ٢٥٩) . مسلم: (۱۱٥۹) كتاب الصيام .

(2) محکې نفس حديث دی .

(3) دغه روايت په صحيح مسلم كتاب الصيام (۱۱٥۹) د [لاَ صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ شَطْرُ الدَّهْرِ صِيَامُ يَوْمٍ وَ اِفْطَارُيَوْمٍ] ، او په بل حديث کې راځي: [لاَصَامَ مَنْ صَامَ الأَبَدَ] دهغه چا روژه نه کيږي چې ټول عمر روژه وي. (صحيح مسلم: ۱۱٥۹)

(4) صحيح بخاري: (٥٠٦٣) صحيح مسلم: (۱٤٠۱) .

فرمايلي ده، د رمضان د اخرنو لسو شپو پرته يې نورې شپې په عبادتونو رڼولو نه منعه کړېده، هغه څوک يې رټلي دي چې د نکاح توان لري او نکاح نه کوي، هغه څوک يې هم رټلي دي چې غوښه نه خوري داسې نور ګڼور اوامر او نواهي...

عابد انسان که پرې علم ونلري شايد ماجور او معذور وګڼل شي، او په محمدي اثارو عالم انسان چې پر دغو اوامرو او نواهيو تېرى وکړي مغرور او فضولي سړى دى، الله پاک ته محبوب عملونه هغه دي چې تل وي اګر که کم هم وي، الله پاک دې مونږ ته دښې پيروۍ توفيق راکړي او د مخالفتونو د ټولو ډولونو نه دې مونږ وساتي (١).

● وکيع له اعمش نه، هغه له سليمان بن ميسرة نه، هغه له مغيرة بن شبل نه، هغه له طارق بن شهاب نه، هغه له سلمان الفارسي رضي الله عنه نه روايت کوي چې شپه کله راشي خلک درې ډوله شي:

١ – : شپه يې په ګټه وي، په تاوان يې نه وي.

٢ – : شپه يې په تاوان وي، په ګټه يې نه وي.

٣ – : شپه يې نه په ګټه وي او نه په تاوان.

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٣ / ٨٤ – ٨٥) .

هغه سړی چې د خلکو په غفلت او د شپې په تیارو کې پورته شي، اودس او لمونځ وکړي، دغه شپه یې په ګټه ده خو تاوان پرې نه ده، بل داسې سړی وي چې د خلکو په غفلت او د شپې په تیارو کې د الله پاک په معصیتونو کې بوخت وي د دې لپاره شپه تاوان ده او په ګټه نه ده، هغه سړی چې شپه یې نه ګټوره او نه تاواني وي هغه دی چې د شپې له مخې تر سهار ویده شي نه عبادتونه وکړي او نه ګناه.

طارق وایي: ما وویل: هرو مرو به زه د دې ملتیا کوم، نو خلکو لښکر کشي وکړه چونکه سلمان رضی الله عنه ورسره ووت نو ما هم ورسره ملتیا وکړه خو په هیڅ کار مې پرې برتري حاصله نه کړه، که ما به وړه واغښکل هغه به ډوډۍ پخه کړه، که ما به ډوډۍ پخه کړه هغه به ترکاري پخه کړه، خو د شپې له مخې یوه حصه د عادت سره سم به زه تهجدو ته پاڅیدم، زه چې به راپورته شوم هغه به ویده و، ما به ځان سره وویل: د نبي صلی الله علیه وآله وسلم ملګری زما نه غوره دی او هغه ویده دی زه به بېرته ویده شوم، خو چې د شپې له مخې به هغه هر کله راپورته شو ډېره به شو او وبه یې ویل: [سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلّهِ، وَلاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ، لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيک لَهُ، لَهُ المُلْک وَلَهُ الْحَمْدُ وَهوَ عَلي كُلِّ شَيْءٍ قَدِير] به یې ویل، سبا ختو ته نژدې ویاڅېد اودس او بیا یې څلور رکعته لمونځ وکړ، د سهار لمونځ نه وروسته مې ورته وویل: ما خپل تهجد هم ستا له کبله پرېښودل،

زه چې به د شپې له مخې راپاڅېدم ته به ويده وې زه به بيرته پرېوتم، هغه راته وويل: له ما څخه دې هيڅ هم وانه اورېد؟ ما ورته وويل: له تا نه مې فلانکې دعا واورېده، هغه وويل: دغه لمونځ دى، پنخه واره لمونځونه د انسان ټول ګناهونه رژوي چې له قتل او غارت نه په کې ځان ژغورنه وشي، وراره! په عبادت کې ميانه روي کوه، ميانه روي ډېر ښه کار دى (١).

● اسد بن وداعة وايي: شدّاد بن اوس چې به کله خپلې بسترې ته راغې خوب به نه ورته او په ډډه به اوختو را اوختو او دا به يې ويل: اى الله! اور رانه خوب وتختو او بيا به ترسهاره په لمونځ ولاړ و (٢).

● اسد بن وداعة وايي: شدَّاد بن اوس چې به کله خپلې بسترې ته راغې نه به ويده کېده ته به وايې چې په ستركه يې دانه ده، او دا به يې ويل چې: اى الله! اور رانه خوب يوړو، او بيا به تر سهاره په لمونځ ولاړ و (٣).

● امام ذهبي پخپل سند له بغوي نه روايت كوي، هغه ته ابن زنجويه، هغه ته ابراهيم ابن مهدي ويلي و چې ما د ابوالاحوص نه اوريدلي دي چې د منصور بن المعتمر ګاونډي ته يې لور وويل: پلاره! د منصور په کور کې چې د شپې

---

(١) سير أعلام النبلاء: ١ / ٥٤٩ – ٥٥٠).

(٢) صفة الصفوة: (١ / ٧٠٩).

(٣) صفة الصفوة: (١ / ٧٠٩).

لړکی ولاړ اوس څنګه نشته؟ هغه ورته وويل: لورکی! هغه لړکی نه و، منصور خپله و، د شپې له مخې يې تهجد کول[1].

● نُعيم بن حمَّاد وايي: عبدالله بن مبارک چې به کله [کتاب الرقائق] لوستو، له ډېرې ژړا به يې د حلال شوي غوايي په څير اوازونه کول، مونږ هر چا که به ترې پوښتني کولو جرات وکړ نو ټيله به يې کړو[2].

● ابراهيم بن محمد بن سفيان وايي: ما له عاصم بن عصام البيهقي نه واورېدل: د احمد بن حنبل سره مې شپه شوه نو اوبه يې راوړې او خوا ته يې راله کېښودې، د سهار پر مهال چې يې اوبه وليدې نه وې استعمال شوې ويويل: سبحان الله! څنګه کېدای شي چې يو سړی علم طلب کوي او د شپې تهجد نه کوي؟[3].

● اسحاق بن ابراهيم وايي: ما له فُضيل بن عياض نه واورېدل چې که د شپې له تهجدو او د ورځې له روژې نه بې توانه شوې پوهه شه چې ګناهونو دې ترلی يې[4].

---

(1) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٤٠٣).

(2) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٣٩٤).

(3) سير أعلام النبلاء: (١١ / ٢٩٨).

(4) صفة الصفوة: (٢ / ٢٣٨).

● د احمد بن ابي الحواري الصوفي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: زه وايم: محمدي ډېره ښه طريقه ده، د پاکيزه شيانو اختستل او مباح شهوات له اسراف پرته استعمالول بده خبره نه ده، الله پاک فرمايي: [يَا ايُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا] (١) او نبي ﷺ فرمايي: [لَكِنِّي اصُومُ وَافْطِرُ وَ انَامُ، وَآتِي النِّسَاءَ، وَآكُلُ اللَّحْمَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِيْ فَلَيسَ مِنِّيْ] (٢) نه خو نبي ﷺ رهبانيت فرض کړې دی او نه وصال او نه هم د ټول عمر روژه، اسلامي دين ډېر اسان دی هر پاکيزه شيان پکې انسان خوړلی شي، الله پاک فرمايي: [لِيُنْفِقْ ذُوْ سَعَةٍ مَنْ سَعَتِهِ] هر تواندراه دې د خپل توان په اندازه خرچ او نفقه وکړي.

او نبي ﷺ ته له هر څه نه خپلې ښځې ډېرې ګراني وې(٣)، سره له دې چې نبي ﷺ الله پاک ته له ګرد مخلوق نه غوره دی، خو بيا هم هغه ته خوښ ترين شيان غوښه، حلوا، شهد، خواږه او يخ څښاک او مسک وو.

د شرعي علم څخه چې کله عابد انسان لوڅ او لغړ وي، که هر څومره په زهد

---

(١) سورت المؤمنون: (٥١) .

(٢) د دې حديث تخريج مخکې تېر شوی دی .

(٣) امام احمد په خپل مسند: (٢ / ١٢٨ ، ١٩٩ ، ٢٨٥) کې، او نسائي په (٧ / ٦١) کې، حاکم په (٢ / ١٦٠) کې حديث روايت کړی دی او ذهبي ورسره په تصحيح موافقه کړې ده [حُبِّبَ اِلَيَّ مَنَ الدُّنْيَا الْنِّسَاءُ وَ الْطِّيْبُ وَ جُعِلَتْ قُرَّةَ عَيْنِيْ فِيْ الْصَّلَاةِ] ماته له دنيا څخه ښځې محبوبې کړی شوې دي ، او په لمونځ مې سترګې يخېږي .

او عبادت کې تېري او ستومانه شي، د عبادت له کبله خلکو سره ناسته پاسته پرېږدي، په اندک لباس او د ډوډۍ په وړه توکړه بسنه وکړي، حواس به يې کمزوري او دستونزو لړي يې ښکار کړي، له ولږې او شپو رېښولو نه به ورته داسې خبرې واورول شي چې دا به ګومان کوي چې ګنې الله پاک راسره خبرې کوي، شيطان پکې وځي او ننوځي، عقيده يې پسې لا پخه شي چې منزل مقصود ته ورسېدم، نا اشنا خطابونه او اوازونه ورته کيږي، نور نو بيخي د شيطان په ولقه کې شي او وسوسې ورته اچوي، له ځان پرته ورته ټول خلک بد او بدکاره ښکارې، هر يو ته خپل ګناهونه رياددوي او ځان ورته کامل او پوره ښکاري، کله ناکله د دې دعوا دار شي چې زه د الله ولي يم او کرامتونه يې راته را کړيدي، او کله ناکله يې ايمان هم په لړزه شي ځکه چې ځانلوالی د دغسې حالتونو لومړۍ مرحلې دي، او دغه حالتونه بيخي د اسلامي شريعت برخه نه ده.

ولې نېک سلوک، په ملازمت ذکر او اذکار ويل، په ګناهونو ژړا فرياد کول، په غور او سوچ د قرانکريم تلاوت کول، د الله پاک د رضا په خاطر خپل ځان ته غصه کېدل او نفس رټل، اسلام مشروع کړې روژې ډېرې ډېرې نيول، تهجد نه قضا کول، مسلمانانو ته اوږه ټيټول، خپلولي پالل، هر چا سره پر ورين تندي مخامخ کېدل او ورته عفوه کول، د فقر او فاقت په مهال صدقه ورکول، په

نرم انداز حق ویل اګر که تریخ هم وي، په نیکو کارونو امر کول او له بدو نه خلک رابندول، د خلکو معذرت قبلول او له جاهلانو نه مخ اړول، په اسلامي سرحداتو پیره کول، د اسلامي دښمنانو سره د للهیت په خاطر جهاد کول او د حج فریضه ادا کول، په هر وخت او هر حال پاک خواړه خوړل او ډېر استغفار کول تښول د محمدي پیروکارو او اولیاوو خویونه دي، په همدغه حالتونو دې الله پاک مونږ ته مرګ راولي [1].

❁❁ ❁❁ ❁❁

[1] سير أعلام النبلاء: (١٢ / ٨٩ – ٩١) .

□ ۱۲ – په نېکيو د امر اوبدو نه په رابندولو کې د سلفو صالحينو کردار □

● ابن ابي اويس له خپل پلار نه، هغه له وليد بن داود بن محمد بن عُبادة بن الصامت، هغه له خپل تره څوي عبادة بن الوليد نه روايت کوي چې عُبادة بن الصامت رضی الله عنه د معاوية رضی الله عنه سره و، يوه ورځ يې اذان وکړ، يو خطيب وپاڅېد او معاويه يې وستايو، عبادة بن الصامت رضی الله عنه ورپورته شو او په خوله کې يې ورله خاورې واچولې نو معاوية رضی الله عنه عبادة رضی الله عنه ته غصه شو، هغه ورته وويل: ولې د عقبې په ورځ تا له رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم سره په غم او خوشحالۍ کې، په ګرانۍ او اسانۍ کې، د وړ خلکو سره پر واک جنګ جګړه نه کولو باندې، او حق چې هر چرته وي له ويلو به يې خاموش نه پاتې کېدو، او د الله د رضا په خاطر د حق ويلو کې له هيڅ چا نه نه ډارېدو، او د خبرې په اورېدلو او منلو بيعت نه دی کړی؟ او نبي صلی الله علیه وآله وسلم فرمايي: [اِذَا رَاَيْتُمْ الْمَدَّاحِيْنَ فَاحْثُوْا فِيْ اَفْوَاهِهِمْ الْتُّرَابَ] (¹).

(¹) سير أعلام النبلاء: (٢ / ٧) . او د عبادة رضی الله عنه د بيعت حديث امام بخاري په خپل صحيح: (٧١٩٩ – ٧٢٠٠) کتاب الأحكام ، باب كيف يبايع الامام الناس . فتح الباري: (١٣ / ٢٠٤) . او د [اِذَا رَأَيْتُمْ الْمَدَّاحِيْنَ فَاحْثُوا... » په نزدې کلماتو امام مسلم په خپل صحيح (٣٠٠٢) شمير (٤ / ٢٢٩٧) د مقداد رضی الله عنه په روايت راوړی دی .

● يونس بن ابي اسحاق له خپل پلار عبدالله بن مغفل نه روايت کوي چې ابن ام مکتوم رضي الله عنه په مدينه کې د هغې يهودنې ښځې سره ميلمه شو چې نبي ﷺ ته به يې ستونزې جوړولې، ورپاڅېد او داسې يې ووهله چې بالاخره يې مړه کړه، د قتل خبره يې نبي ﷺ ته ورسېده، هغه ورځخه پوښتنه وکړه چې ولې؟ هغه ورته وويل: که څه يې هم ما سره ښه رويه کوله خو ولې د الله پاک او د هغه نبي ﷺ پورې په بد ويلو يې زه تکليفولم، نبي ﷺ وويل: [ابْعَدَهَا اللّٰهُ، قَدْ ابْطَلَتْ دَمَهَا] الله دې تباه کړي خپله وينه يې پخپله بې قصاصه کړه[1].

● اوزاعي له ابو کثير نه، هغه له خپل پلار نه روايت کوي چې زه ابو ذر رضي الله عنه ته راغلم او هغه له جمرة الوسطی سره ناست و، هلته پرې خلک راغونډ شوي وو او پوښتنې يې ترې کولې، يو سړی راغی ورته يې وويل: ته امير المؤمنين د خلکو پوښتنو د ځوابولو نه منعه کړي نه يې؟ هغه ورته سر راپورته کړ او

---

[1] سير أعلام النبلاء: (١ / ٣٦٣). د حديث راويان ټول ثقات دي، روايت ابن سعد پخپل طبقات (٤ / ١٥٨) او شاهد يې د علي رضي الله عنه هغه حديث دی چې ابوداود پخپل سنن (٤٣٦٢) شمير، کتاب الحدود (: ٤ / ٥٢٩) راوړی دی او له ابن عباس څخه يې په (٤٣٦١) شمير راوړی دی او الباني هم ورته په صحيح أبي داود (٣ / ٨٢٤) په (٣٦٦٥) شمير کې صحيح ويلي دي، [أَنَّ يَهُوْدِيَّةً كَانَتْ تَشْتُمُ الْنَبِيَّ – صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – وَتَقَعُ فِيْهِ فَخَنَقَهَا رَجُلٌ حَتَّى مَاتَتْ، فَأَبْطَلَ رَسُوْلُ اللهُ – صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – دَمَهَا] د علي رضي الله عنه روايت کړي حديث ته الباني په ارواء الغليل: ٥ / ٩١ په: ١٢٥١) شمير صحيح ويلي دي، خو ولې بېرته يې په ضعيف أبي داود (٩٣٧) کې ضعيف کړی دی.

ويېويل: ولې ته زما ذمه وار يې؟ که په ښت راته توره کېږدئ او د نبي ﷺ نه اورېدلې خبرې نه مې رابند کړئ سر به مې غوڅ کړئ خو اورېدلی حديث به خلکو ته واوروم[1].

● د برقې ښار قاضي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: محمد بن حُبُلي ته د برقې ګورنر راغی او ورته يې وويل: سبا د اختر ورځ ده، هغه ورته وويل: لا مو مياشت نه ده ليدلې هسې د خلکو ګناهونه په غاړه نه شو اخستلی، هغه ورته وويل: د منصور راليږلې قرار هم زما خبره تاييدوي – دا د عُبَيْديه حکومت راپه وه چې روژې به يې په حساب ماتولې او رووٴيت به يې معتبر نه ګڼه- ګورنر (والي) قرار صادر کړ چې د اختر خبر د تبلو تمبل په وهلو خپور کړئ، قاضي ورته وويل: چې مياشت نه ده ليدل شوې زه اختر نه کوم، ګورنر په خطبه بل څوک وګمارو او وروسته يې روانه لړې تړوله منصور ته واستوله، منصور قاضي راوغوښت او ورته يې وويل: ښښنه وغواړه معاف به دې کړم، قاضي معافي ونه غوښته، منصور هغه په لمر کې تر هغه بندي کړ چې مړ شو، په ډېره تنده کې يې اوبه وغوښتې خو اوبه ورته ورنه کړل شوې، بيا يې په دار وځړ ووه، په ظالمانو دې د الله لعنت وي[2].

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٢ / ٦٤) .

[2] سير أعلام النبلاء: (١٥ / ٣٧٤) .

● حسن وايي: زياد خراسان ته د حَڪَم بن عمرو د قيادت لاندې لښکر وليږدو، فتحه يې نصيب شوه نو ډېر مالونه يې غنيمت کې ترلاسه کړل نو زياد ورته ليک واستو چې امير المؤمنين راته ليک راستولی چې د خلکو ترمنځ سره او سپين زر تقسيم نه شي او له غنيمت څخه بايد لرې شي.

حَڪَم بن عمرو ورته ځواب واستو: سلامٌ عليک. امابعد: که تا څه هم د اميرالمؤمنين د ليک يادونه کړېده خو د غنيمت اړوند راته د اميرالمؤمنين د ليک څخه د الله پاک ليک او کتاب مخکې راغلی دی، لوره په رب لايزال چې که ټول اسمانونه او ځمکې پر انسان جوخت شي نو الله پاک يې ترې راوباسي والسلام عليک(١).

● ابو المنذر اسماعيل بن عمر وايي: ما له عبدالرحمن العمري څخه واورېدل چې له الله پاک څخه مخ اړول ستا د غفلت لويه نښه ده، هغه داسې چې په څه شي الله پاک غصه کيږي د ليدو باوجود پرې ته خاموش شې، هغه څوک چې د خير او شر هيڅ توان نه لري له ويرې يې امر بالمعروف او نهي عن المنكر نه شي کولی.

او دا مې ترې هم اوريدلي دي: د مخلوق له ويرې څخه چې څوک امر

---

(١) صفة الصفوة: (١ / ٦٧٢) .

بالمعروف او نهي عن المنكر پرېږدي له زړه څخه به يې له الله نه ويره ووځي، كه خپلو بچو يا مريانو ته هم څه ووايي ناوړه ځواب ورکوي [1].

● سُليمان بن عبدالرحمن بن عيسي له ابو خُلَيد عُتْبَة بن حَمَّاد القارئ نه، هغه له اوزاعي نه روايت کوي چې عبدالله بن علي راته استازي راوليږدو، که څه هم راباندې سخته ولګېده خو بيا هم لا ړم، زه داسې حالت کې ورننوتم چې خلک دوه صفونه ول، هغه راته وويل: د امويه خلافت د نسکورولو لپاره ځمونږ نظامي پاڅون څنګه ارزوې؟ ما ورته وويل: الله دې اميرالمؤمنين ته خير کړي! زه او داود بن علي سره ډېر نزدې دوستان ول.

عبدالله بن علي: هرومرو به راته د پوښتنې ځواب راکوې.

له لږ غور وروسته مې مرګ قبول کړ او ورته مې د يحيي بن سعيد په روايت د [إِنَّما الاعْمَالُ بِالْنِّيات] [2] حديث ووايو، په لاس کې ورسره لخته يې ځمکه کې ټومبله راټومبله.

بيا يې راڅخه وپوښتل: د بنو امية د کورنۍ مرګ او وژنې اړند څه فکر لرې؟ ما ورته د محمد بن مروان په روايت د عائشه رضي الله عنها حديث ولوست چې [لاَ يحِلُّ

---

[1] صفة الصفوة: (٢ / ١٨١) .

[2] بخاري: (١) شمير حديث كتاب بدء الوحي . فتح الباري: (١ / ١٥) . مسلم: (١٩٠٧) شمير حديث ، كتاب الامارة: (٣ / ١٥١٥) .

قَتْلُ امْرِئٍ اِلاَّ فِي اَحْدَي ثَلاَثٍ...][1].

بيا يې راته وويل: له خلافت نه مې خبر کړه، ايا نبيﷺ پرېږ زمونږ لپاره وصيت کړی دی او که نه؟

ما ورته وويل: که نبيﷺ پرېږ ستاسو لپاره وصيت کړی و نو عليرضي الله عنه به له ځان نه مخکې هېڅ چا ته نه و پرېښی.

بيا يې وپوښتل: د بنو امية په مالونو او شتمنيو کې څه وايې چې زمونږ لپاره حلال دي که حرام؟

ما ورته وويل: که د هغوی شتمني هغوی لپاره حلاله وي په تا حرامه ده، او که د هغوی لپاره حرامه وي نو په تا خو بيخي حرامه ده، بيا يې خلکو ته امر وکړ چې دا وباسئ، نو خلکو راوويستم.

ذهبي وايي: عبدالله بن علي چې خورا ظالم او خونکار انسان و، خو ولې خويونو او عادتونو يې امام اوزاعي د تريخ حق ويلو نه د بدو علماوو په څېر رابند نه کړ، بد علماء هغه خلک دي چې د تولواک بده رويه او ظلم زياتی هم ستايي او بطلان يې حق پيژني، دغسې علماء دې الله تباه کړي چې حق نه شي

---

(1) بخاري: کتاب الديات ، باب قوله تعالى [أَنّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ] (٦٨٧٨) شمير حديث . فتح الباري: (١٢ / ٢٠٩ ، مسلم په (كتاب القسامة: ١٦٧٦) شمير باندې هم روايت کړی دی ، وګوره صحيح مسلم: (٣ / ١٣٠٢) .

ويلى خاموش ولې نه كيني (١).

● ابن الجوزي وايي: عبدالملك بن عمر بن عبدالعزيز د عمر بن عبدالعزيز خواته ورغى او د هغه سره مسلمة بن عبدالملك هم ناست و، ورته يې وويل: له ما سره ځانله شه پټه خبره درته كوم، هغه ورته وويل: دا څنګه خبره ده چې له تره نه دې هم پټه ده؟ هغه ورته وويل: هو خبره ډېره پټه ده، مسلمة وپاڅيد او لاړ عبدالملك د پلار مخامخ كېناست او وېويل: اميرالمؤمنين! كه الله پاک درنه سبا پوښتنه وكړي چې تا د خپل واک په دور كې ليدلي بدعتونه ولې نه مړه كول؟ او نبوي سنت دې ولې نه راژوندي كول؟ ته به ورته څه ووايې؟ هغه ورته وويل: زويه! ايا د كوم رغبت له پلوه راسره خبرې كوې او كه ستا خپله رايه ده چې اظهار يې كوې؟

زوى ورته وويل: زه خپله درڅخه پوښتنه كوم نور څه نه شته، خو الله پاک به درنه هرومرو پوښته كوي زه وايم چې ته به څه ځواب وركوې؟ هغه ورته وويل: الله دربانديې رحم وكړه او خير يوسې، لوړه په رب لايزال چې د ځان لپاره دې د خير سلاكار او مرستندويه وينم.

ګرانه زويه! ستا قوم خبره ټوله ول ول او كړې كړې كلكه تړلې ده، كه يې له

---

(١) سير أعلام النبلاء: ٧ / ١٢٤ – ١٢٥) .

لاسونو هر څه راوباسم نو خونړيزه جګړه به ترې رامنځ ته شي، خو د يو انسان د وينې تويولو نه راته ددنيا له منځه تلل ډېره غوره دي، او ته نه خوشاليږې چې پلار ته دې په داسې حالت کې مرګ راشي چې بدعتونه يې له منځه وړي او سنتونه يې راژوندي کړي وي؟ تر دې چې الله پاک خپله فيصله وکړي او هغه ډېرې غوره فيصلې کوي[1].

● سعيد بن سليمان وايي: د حج په موسم کې مکه کې وم او ترڅنګ مې عبدالله بن عبدالعزيز العمري ناست، يو چا ته ورته وويل: وګوره کنه امير المؤمنين ته د طواف لپاره ټول مطاف خالي کړی شو، عُمري هغه سړي ته وويل: الله دې درته خير درنه کړي، داسې کار ته دې راله پام کړ چې زه يې هيڅ پروا نه ساتم، پېزار يې راځوړند کړ او پاڅېد، زه ورپسې شوم هارون رشيد چې مروه له اړخه صفا ته راروان وو پرې غږ يې کړ: هارونه! هغه ورته پام کړ او ورته يې وويل: دغه يم کاکاجانه، ده ورته وويل: د صفا غونډۍ ته پورته شه، کله چې تر غونډۍ وختو ورته يې وويل: کعبې ته مخامخ شه.

هارون الرشيد: دغه دې مخامخ شوم.

عمري: دا خلک به څومره وي؟

[1] صفة الصفوة: (٢ / ١٢٨) .

هارون: دا لا څوک شمېرلای شي؟

عمري: نور خلک به د دوی څو چنده وي؟

هارون: دومره چې له الله پرته نور هېڅ چا ته يې معلومات نشته.

عمري: بيا نو دې ته ځېر شه چې له هر سړي څخه يواځې د هغه اړوند پوښتلى شي، او ستا نه به د ټولو خلکو پوښتنه کيږي، اوس وازموه چې له تا سره به د چا چا حساب نه کيږي؟

د دې خبرو اوريدو سره يې دومره وژړل چې کښېناست او د اوښکو پاکولو لپاره ورته دسمال ورکړل شو، دومره يې وژړل چې هر يو يې په اوښکو لوند کړ.

عمري: بله يوه خبره هم درته کوم.

هارون: کاکا جانه وايه څه وايې؟

عمري: لوړه په رب لا يزال چې که څوک خپل مالي لګښت په ناروا سره وکړي نوحجر پرې لګيدى شي، ته ارزيابي کړه چې که د مسلمانانو په حقونو کې څوک تجاوز وکړي څه به ورسره کيږي؟ بيا ترې عبدالله العمري ولاړ او هارون الرشيد ناست و او ژړل يې(١).

● د امام علي بن ابي الطيب نيسابوري په ترجمه کې امام ذهبي وايي چې محمود

---

(١) صفة الصفوة: (٢ / ١٨٢) .

بن سبکتکين باچا ته بوتلل شو چې پند او نصيحت ورته وکړي، له اجازې پرته ورننوت او له امر پرته يې د حديث په پيل شروع وکړه، باچا سبکتکين ورته په غصه او رنګ يې بدل شو، نوکر ته يې د وهلو امر وکړ، هغه په غوږ داسې څپيړه ورکړه چې کوڼ يې کړ، کوم حاضرين چې د ابن ابي الطيب علمي رتبه او مکانت ورته معلوم و باچا يې پرې وخبرو، باچا ترې زيات معذرت وغوښت او مالي مرسته يې ورسره هم وکړه خو هغه يې مالي مرسته قبوله نه کړه، باچا ورته وويل: باچاتوب سره زورواکي وي او له سياسيت نه بغير باچايي کيدای نه شي، او تا ته ښه پته ده چې له حده دې تجاوز وکړ، زه درنه معذرت غواړم ما وبښه!

هغه ورته وويل: زما او ستا ترمنځ به پريکړه الله پاک کوي، تا خو زه د وعظ او پند او د نبي ﷺ د حديثونو اوريدو لپاره راوغوښتم د دولت د ټينګښت لپاره د قوانينو کيښودلو ته خو دې نه يم راغوښتې؟ باچا ډير بې ځوابه او خجالته شو.

ياقوت حموي هم دا قيصه په «تاريخ الادباء» کې ذکر کړيده او بيا وايي: علي بن ابي الطيب په سانزوار کې په (٥٨٠ هـ) د شوال په مياشت کې وفات دی.

ذهبي وايي: محمود سبکتکين اګر چې په جهاد في سبيل الله، د هند په فتح او نورو ډيرو ديني اړينو اړخونو کې ښه نوم او شان لري، بيا هم يځپل دغه ناوړه کار ډير خپه او پښيمانه شو، د هر لويي کونکي او ظالم انسان نه د الله پاک

پورې پناه غواړو، مونږ ډېر داسې خلک وليدل چې جهادي مسير يې مړ کړی او په کلو ښارونو کې د فساد او تخريب هلې ځلې کوي، الله دې د خپلو بندګانو مل او کارساز شي(١) .

● عبدالرحمن رُسْتَه وايي: ما له ابن مهدي ښخه ويوښتل چې: که څوک واده وکړي په لومړو شپو ورځو کې د جماعت لمونځ پرېښودی شي؟ هغه وويل: نه، يو لمونځ به هم نه پرېږدي، زه ورته يو وخت راغلم او د لور د واده لومړۍ شپه يې وه، راغی اذان يې وکړ او د لور د کور پر دروازه ودريده او وينځې ته يې وويل: دواړو ته ووايه چې لمونځ ته راشي، ټولې ښځې او وينځې لمونځ ته راغلې ما وويل: سبحان الله! دا څه دي؟ هغه راته وويل: تر هغه به ولاړ يم چې دواړه لمونځ ته نه وي راغلي، چونکه هغوی د ابن مهدي دلمونځ نه وروسته راووتل نو په لاره پروت بل مسجد ته يې واستول(٢).

● مقاتل بن صالح خراساني وايي: زه د حماد بن سلمة ملاقات ته لاړم په کور کې يې له انډېري پرته نور څه نه و، هغه مې پرې ناست وليد او قرانکريم يې لوست، ترڅنګ يې کڅوړه کې پرته وه او خپل راغونډ کړی علم يې پکې نغښتي و، او يو ورسره لوښی و چې اودس به يې ترې کو، زه لا ورسره ناست وم

(١) سير أعلام النبلاء: (١٨ / ١٧٣ – ١٧٤) .
(٢) سير أعلام النبلاء: (٩ / ٢٠٤) .

چې چا دروازه ووهله، ماشوم ته يې وويل: ورشه پر دروازه څوک دی؟ هغه ورته وويل: د محمد بن سليمان استازی دې غواړي، حماد بن سلمة ورته وويل: ورته ووايه ځان سره نور څوک مه راوله او يواځې راشه، استازي ورته كتاب ورکړ پکې ليکل شوي و: بسم الله الرحمن الرحيم، دا حماد بن سلمة ته د محمد بن سليمان ليک دی، د الله پاک د اولياوو او پيروکارو خلکو په خير درته نيکه ورځ غواړم، زمونږ ترمنځ يو مسله منځ ته راغلې ده د حل لپاره بايد راشې، والسلام.

حماد وويل: ماشومې! دوات راوړه، بيا يې ماته وويل: د راستول شوي ليک پر بل مخ وليکه: اما بعد: زه هم ستا لپاره د الله پاک د اولياوو او پيروکارو خلکو په خير نيکه ورځ غواړم، ما چې څومره علماء کتلي دي خلک ورته راتلل د خلکو پسې نه تلل، که څه مسله لرې تکليف وباسه او راشه، خو که راتلې نو يواځې راشه هيڅ څوک له ځان سره مه راوله، د اسونو او پيدلو په ملتيا مه راځه ورنه ځان او تا ته د هيڅ خير خبره نه کوم، والسلام.

زه لا ورسره وم چې بيا چا دروازه ووهله خپلې ماشومې ته يې غږ کړ چې ورشه په دروازه کې څوک دي؟ هغې ورته وويل: محمد بن سليمان دی. حماد ورته وويل: ورته ووايه يواځې راشه ځان سره هيڅ څوک رانه ولې، چې رانووت سلام يې وکړ او مخې ته يې کښېناست ورته يې وويل: زه چې تا ته وګورم

خوف او ډار مې نيسي؟ حماد ورته وويل: ما د ثابت البناني نه اوريدلي دي، هغه د انس بن مالک ﷺ نه اوريدلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايي: [اِنَّ الْعَالِمَ اِذَا اَرَادَ بِعِلْمِهِ وَجْهَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ هَابَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَاِذَا اَرَادَ اَنْ يكْتَنِزَ بِهِ الْكُنُوْزَ هَابَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ][1].

ژباړه: كله چې عالم پر علم باندې د الله پاک رضا وغواړي هر شی ترې ډاريږي، او كله چې عالم پر علم مالونه خزانه كوي له هر چا څخه به ډاريږي.

محمدبن سليمان ورته وويل: څلويښت زره درهم واخله او د ژوند اړوند چارې دې پرې سمبالې كړه.

هغه ورته وويل: دغه څلويښت زره درهم هغه چا ته وركړه چې ظلم زياتی دې پرې كړی وي.

محمد بن سليمان ورته وويل: په رب لايزال قسم چې دا مې په ميراث كې اخستي دي.

هغه ورته وويل: زه ورته هيڅ اړتيا نه لرم الله دې له تا څخه ګناهونه لرې كړي دنيا دې راڅخه ټوله كړه لرې شه.

---

(1) كنز العمال: (١٦ / ٦٣٠) ، حديث شمير: (٤٦١٣١) ، ابن عساكر ابن النجار ته هم منسوب كړی دی ، زبيدي وايي: منذري وايي: په دې باب كې د علي ﷺ نه حديث هم شته ، ځيني حديثونه سره نور قوي كوي ، وګوره: أحاديث احياء علوم الدين: ٢ / ١٠٨٧) .

محمد بن سليمان ورته وويل: چرته يې تقسم کړه خو وايي اخله.

هغه ورته وويل: که زه يې په تقسيم کې هر څومره له عدل نه کار واخلم خو چې څوک ورېکې بې برخې شي وايي به چې عدل يې ونه کړ، الله دې وبښه له ما څخه دې ماليت درغونډ کړه(١).

❁❁ ❁❁ ❁❁

(١) صفة الصفوة: (٣ / ٣٦١).

□ ١٣ – جهاد في سبيل الله کې د سلفو صالحينو د اخلاص نمونې □

● حماد بن سلمة د علي بن زيد نه، هغه د ابن المسيب نه روايت کوي صهيب رضي الله عنه چې کله مدينې ته هجرت کو د مرګ لپاره ځينې خلک ورپسې شول، صهيب له خپلې سورلۍ څخه راښکته شو او د غشو چانټې يې راواخسته او ورته يې وويل: تاسو ښه پوهيږئ چې زه ډير ښه نښنه باز يم، هر يو به درنه په غشو وولم او بيا به مو په توره ووهم، او يا دا چې زه به درته خپل ماليت دروښايم لاړ شئ هغه واخلئ او زما لاره خلاصه کړئ؟ هغوی ورته وويل: سمه ده تا پريږدو خو ماليت دې راوښايه، صهيب چې کله نبي صلی الله عليه وآله وسلم ته راورسيد ورته يې وويل: ابويحيی پلورلو دې ډيره ګټه وکړه، او په هکله يې دا ايت هم نازل شو [وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يشْتَرِيْ نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللهِ](1)(2)

ژباړه: ځينې خلک داسې دي چې د الله د رضا په خاطر خپل ځان پيري.

● واقدي د عبد الله بن نافع نه، هغه له خپل پلار نه، هغه له عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت کوي چې د يمامې پر ورځ مې عمار رضي الله عنه وليد چې پر تيګه

---

(1) سورت بقره: (٢٠٧) .

(2) سير أعلام النبلاء: (٢ / ٢٣) . او حديث په مستدرک الحاکم: (٣/ ٣٩٧) طبقات ابن سعد: (١٧١/٣)، معجم الکبير د طبراني: (٨/ ٣٤)، حلية الأولياء د ابونعيم أصفهاني: (١ / ١٥١ – ١٥٢).

اوچت ولاړ او چيغې ناريې يې وهلې: اى مسلمانانو! ايا تاسو له جنت نه تختئ؟ زما خواته راشئ زه عمار بن ياسر يم، ما ورته كتل چې غوږ يې هم غوڅ شوى و او په سخته ميړانه يې جګړېزه مقابله (جهاد) كوله [1].

● د سعد بن خيثمة رضي الله عنه په ترجمه كې امام ابن الجوزي رحمه الله وايې: اسم كنيه يې ابو عبدالله وه، د انصارو په دولس كسيزه مشرانو كې غړيتوب لري، د اوياو كسانو سره په دوهمه عقبه كې حاضر شوى و، رسول الله صلى الله عليه وسلم چې كله د بدر غزا لپاره ترتيب نيول اعلان كړل خيثمه خپل زوي سعد رضي الله عنه ته وويل: دواړو كې به يو هرومرو ځو، خو ښه به دا وي چې په تګ ما ته غوره والى راكړې زه به لاړ شم او ته په كور كې د زنانه و سره تم شه، زوي (سعد) ورته وويل: كه له جنت پرته نور څه و بيا به مې درته پرې غوره والى دركړى و، خو نا زه به لاړ شم او ته تم شه، اخر هم دواړو سره خڅنې وكړ او د سعد رضي الله عنه خڅنې راووت، د بدر غزا ته ولاړ او هلته شهيد شو.

دا قيصه ما ته ابوبكر بن ابي طاهر، هغه ته جوهري، هغه ته ابن حيوة، هغه ته ابن معروف، هغه ته ابن الفهم، هغه ته د سعد رضي الله عنه زوى محمد كړې وه [2].

● ثابت البناني د ابن ابي ليلى نه نقلوي چې عبدالله بن ام مكتوم رضي الله عنه ويل: اى

---

[1] سير أعلام النبلاء: (١ / ٤٢٢).

[2] صفة الصفوة: (١ / ٤٦٨).

ربه لا يزاله! زما عذر د جهاد اړوند راواستوه، دا ايت نازل شو [غَيْرُ اوْلِي الْضَرَرِ] (1) بيا چې به يې کله جهاد کو خلکو ته به يې ويل: د جنګ بيرغ ما ته راکړئ، چونکه زه ورړوند يم تښتېدلی نه شم، او د مسلمانانو او د کافرانو د صفونو په منځ کې مې ودروئ (2).

● حماد بن سلمة وايي: ما ته ثابت وويل: (صَلَة) غزا ته ووت او زوی يې هم ورسره و، زوی ته يې وويل: مخکې شه او تر هغه جنګ وکړه چې شهيد شې او په شهادت دې اجر وغواړم، زوی يې تر هغه جنګ وکړ چې شهيد شو، بيا صَلَه خپله مخکې او تر شهادته يې جنګ وکړ، کليوالې ښځې د صَلَه ښځې ته راغلې چې غم کې ورسره شريکې شي، هغې ورته وويل: که د خاوند او زوی مبارکۍ ته مې راغلې ياست نو په خير راشئ او که د نور څه لپاره راغلې ياست نو بيرته ستنې شئ (3).

● اسماء بنت ابي بکر رضي الله عنها وايي: نبي صلى الله عليه وسلم چې له مکې څخه کله ووت ابوبکر رضي الله عنه د ځان سره ټول مال – پنځه زره يا شپږ زره – درهم واخست، زما نيکه راغی او راڅخه يې وپوښتل: ابوبکر خو تاسو په مال او ځان دواړو خفه

---

(1) سورت نساء: (٩٥) .
(2) سير أعلام النبلاء: (١ / ٣٦٤) .
(3) سير أعلام النبلاء: (٣ / ٤٩٨) .

کړئ، چونکه هغه وړوند و ما ورته وويل: نا مونږ ته يې ډېر مال پرېښى دى، د کور په تاخچه کې مې کانې واچول او تو ته مې پرې راخيره کړه، او د هغه لاس مې پرې کېښود، ورته مې وويل: دومره ډېرې روپۍ يې پرېښې دي، هغه وويل: چې دا يې پرېښي وي نو خير دى[1].

● عاصم بن بهدلة وايي: زماپه ګومان چې ابو وائل راته وويل: خالد بن الوليد رضي الله عنه چې کله وفات کېده وېويل: د مرګ حقيقي ځايونو ته بار بار لاړم خو مرګ راته اخيره هم په خپله بستره کې راغی، له توحيد او ايمان نه وروسته له ټولو اعمالو پرته هغه شپه راته د ثواب ښکاري چې په ډال کې مې تېره کړې وي او په دې خاطر به مو د سهار انتظار کوو چې په کافرانو باندې حمله وکړو. بيا يې وويل: زه چې کله مړ شم زما اس او سلاح به د الله پاک په لاره کې مجاهدين کاروي، چې کله وفات شو، عمر رضي الله عنه يې جنازې ته راغی او ويويل: که د خالد بن الوليد رضي الله عنه کورنۍ له لوړغږۍ او جامو شکونو پرته په خالد د غم ژړا وکړي هيڅ پروا نه کوي[2].

● سفيان بن عيينة د ابن ابي خالد نه، هغه د خالد بن الوليد رضي الله عنه د يو غلام نه روايت کوي چې خالد بن الوليد رضي الله عنه به ويل: چې په کومه شپه راته ډولۍ تياره

---

(1) سير أعلام النبلاء: (٢ / ٢٩٠) .

(2) سير أعلام النبلاء: (١ / ٣٨١) .

کړي شي له دې څخه راته هغه شپه ډېره محبوبه او له ميني ډکه ده چې واوره پکې وريدلې وي، زياته يخني وي، او د دغې شپې پر سهار دښمن باندې حمله وکړم[1].

● حماد بن سلمة د ثابت نه او هغه د انس بن مالك رضي الله عنه نه روايت کوي چې ام سُلَيْم د حنين غزا پر ورځ له ځان سره خنجر واخست، ابو طلحه ويل: اى د الله رسوله! ام سليم سره خنجر دى؟ ام سليم وويل: اى د الله رسوله! که کوم مشرک مخې ته راشي نو خيټه به ورله پرې څيرې کړم[2].

● خارجه له خپل پلار زيد بن ثابت نه روايت کوي چې: د احد په ورځ زه نبي صلى الله عليه وسلم واستولم چې سعد بن الربيع ولټوم او راته يې وويل: که دې وليد زما سلام پرې وکړه او ورڅخه وپوښته چې څه حس کوې؟ زه د مړو او ژوبلو ترمنځ ګرځېدم څه ګورم چې سعد بن الربيع رضي الله عنه سلګو سلګو کې ژوند تر پايه رسوي او د توري اويا ګوزارونه پرې شوي و، ما ورته پيغام ورسو، هغه وويل: په رسول الله دې سلامونه وي او ورته ووايه چې د جنت بوي راباندې راروان دى، او زما قوم انصارو ته ووايه: چې که دومره ساه درېکې وه چې د ستر ګو بانه مو پرې رپولی شول او رسول الله ته د مرګ ژوبلې په نيت څوک

---

(1) سير أعلام النبلاء: (١ / ٣٥٧).

(2) سير أعلام النبلاء: (٢ / ٣٠٤).

ورشي الله به مو ونه ښښي، په دې خبرې سره يې ساه ورکړه، الله دې په جنتونو ونازوي (١).

● عبدالله بن معاوية الجُمَحِيْ وايي: ما ته عبدالعزيز قَسْمَلِيْ وويل، هغه ته ضرارُ بن عمرو، هغه ته ابورافع ويلي و چې عمر رضي الله عنه روم ته جهادي لښکر واستو، هغوی عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه ژوندي ونيو او خپل باچا ته يې بوت، عرض يې وکړ چې دا د محمد صلى الله عليه وآله وسلم ملګری دی.

باچا: کولای شې چې نصراني شې او خپله باچاهي درسره سمه نيمه کړم؟

عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه: که ما ته ستا د ټولې ټولواکۍ په شمول د عربو ملکيت او باچاهي هم راکړې د سترګو د رپ په اندازه به د محمد صلى الله عليه وآله وسلم له دين څخه وانه اوړم.

باچا: بيا دې مرګ دی نو.

عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه : کولای شې.

باچا امر وکړ چې راوې ځړوئ او د بدن نږدې پرې ګوزارونه وکړئ خو چې ډېر يې زخمي نه کړئ، په دې حالت کې به ورته بيا هم باچا د نصرانيت دعوت ورکو، خو عبدالله بن حذافة رضي الله عنه يې له منلو څخه کلک انکار کو،

---

(١) سير أعلام النبلاء: (١ / ٣١٩).

باچا امر وکړ چې راښکته يې کړئ، خلکو ته يې وويل: لوی ديګ راوړئ او اوبه پکې واچوئ او ښه يې وخوټکوئ، بيا يې د مسلمانانو دوه بنديان راوستل يو يې پکې ديګ ته وارتو او بيا يې عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه ته د نصرانيت پلو ته دعوت ورکړ د انکار سره سره يې وژړل، خلکو باچا ته وويل: هغه خو ژاړي؟ باچا وانګېرل چې ګني ويريد امر يې وکړ چې ما ته يې راولئ، پوښتنه يې ترې وکړه چې ولې ژاړې؟ هغه ورته وويل: په دې ژاړم چې ساه مې يوه ده، او ديګ ته د اچولو سره به له منځه بيخي لاړه شي، غوښتل مې چې د بدن د ويښتانو په شمير ساګاني مې لرلي او بارها د الله پاک په لاره کې په اور کې وتلی وی.

باچا: زما سر ښکل کړه تا به خوشې او رها کړم.

عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه : زه يوازې که نور ملګري راسره رها کوې؟

باچا: هو هغوی به هم درسره رها کړم.

سر يې ورله ښکل کړ او ټول بنديان يې د عمر رضي الله عنه حضور ته راوستل، او تېره شوې لړې يې ورته هم واوروله، عمر رضي الله عنه وويل: ټول مسلمانان بايد د عبدالله رضي الله عنه سر ښکل کړي او د سر په ښکلولو يې پيل زه کوم[1].

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٢ / ١٤).

● حماد بن سلمة وايي: ما ته ثابت او علي بن زيد، هغوی ته انس بن مالک رضی الله عنه ويلي و چې ابوطلحة رضی الله عنه دا ايت ولوست [انْفِرُوْا خِفَافاً وَثِقَالاَ] [1] د الله پاک په لاره کې سپک او درانه ووځئ.

ابوطلحه وويل: الله زمونږ له بوډاګانو او ځوانانو څخه د هغه په لاره کې وتل غوښتي دي، بيږه وکړئ او غزا ته مې تيار کړئ، بچو يې ورته وويل: تا خو د نبي صلی الله علیه وسلم، ابوبکر، عمر رضی الله عنهما په ملتيا ډيرې غزاګانې کړيدي، ستا له اړخه مونږ غزا ته تيار يو، خو بيا هم غزا ته ولاړ او هلته ومړ، په جزيره کې خلکو دومره ځای پيدا نه کړ چې ښخ يې کړي، اووه ورځې همغسې مړ پروت و او هيڅ بدلون پکې نه و راغلی[2].

● خالد بن عبدالله له محمد نه، هغه يې له خپل پلار عمرو نه، هغه يې له محمد نيکه نه روايت کوي چې عمرو بن العاص ويل: زما په مشرۍ د مسلمانانو جنګي لښکر ووت تر دې چې اسکندريې ته ورسيدو، د اسکندري لوړپوړي ووېل: ما ته يو سړی راووځئ چې زه او هغه سره خبرې شريکې کړو، ما ووېل: له ما پرته بايد نور هيڅ څوک ونه وځي، زه د خپل ترجمان سره ورغلم او هغه سره هم ترجمان ولاړ و، زما او د هغه لپاره دوه ممبره کيښودل شول، هغه

---

[1] سورت توبة: (٤٢).

[2] سير أعلام النبلاء: (٢ / ٣٤).

وپوښتل: تاسو څوک یاست؟

ما ورته وویل: مونږ پر قام باندې عرب یو، مونږ د غنو ازغکو ښبتنان یو، مونږ د الله د کور او حرم والا یو، مونږ په خورا ناوره او د تنګستیا ژوند کې وو، د ژوند له نګاه نه ډېر خراب تراب وو، وینې او مردارې به مو خوړلې، خپل منځ کې به مو شخړې کولې، د ژوند چې څومره بده مرحله ده مونږ ه تیروله، په دې جریان کې الله پاک مونږ ته استازی راولیږدو چې په دنیاوي لحاظ یې له مونږ څخه هېڅ برتري نه لرله، هغه غږ کړ چې زه الله پاک تاسو ته راستولی یم، په هغه څه یې راته امر وکړ چې ښځي مو نه پېژندل، او د کومو کارونو سره چې عادت وو ورڅخه یې منعه کړوو، مونږ یې دعوت ته په سپکه سترګه وکتل خبره مو ورله ونه منله او ورته مو وویل ته دروغجن یې، زمونږ پرته بل قوم ورته وویل: ته رښتیا خبرې کوې، مونږ د هغه خلکو سره جنګ او جګړه کوو چې ته ورسره جنګ کول غواړې، هغوی زمونږ او مونږ د هغوی په ضد د جنګ میدان ته ووتو نو پر مونږ غالب او میدان یې راڅخه وګټه، نزدې پرتو عربانو سره یې هم په دې دین جنګونه وکړل او پرې غالبه شول، که زما نه پاتې وروستو عربو ته ستاسو د ژوند معلومات و هېڅ څوک به نه وو پاتي شوې مګر دلته به راغلي وو، د دې خبرې په اوریدو سره هغه وخندل، او بیا یې وویل: ستاسو پیغمبر درته رښتیا ویلي دي، د ده په خیر مونږ ته هم ډېر پیغمبران

راغلي وو، تر هغه مو ورله خبره منله چې باچاهان راپکې پيدا شول، د خپلو نفسي غوښتنو سره سم يې راباندې فيصلې کولې او پيغمبري سنت يې پرېښودل، که رښتيا مو د خپل نبي پل خپل کړې هغه چا به غالبه ياست چې جنګونه درسره کوي، او که زمونږ په څېر مو ديني مخالفتونه پيل کړل او د پيغمبر ارشادات مو شا ته کړل نو پوهه شئ چې په بدني او مالي قوت کې مونږ ته هېڅکله رسيدګي نه شئ کولی(1).

● امام ابن الجوزي د جعفر بن عبدالله بن اسلم په روايت د ابو عقيل عبدالرحمن بن ثعلبة رضی الله عنه چې بدري صحابي دی او د نبي صلی الله علیه وآله وسلم سره يې په ټولو غزاګانو کې شرکت کړی دی په ترجمه کې وايي: د يمامه په ورځ چې خلکو د جنګ لپاره صفونه تيار کړل لومړي ابو عَقيل و چې ټپي شو، په غشي باندې د دواړو ولو او زړه ترمنځ ولږيد، خو د مرګ ويره ترې نه وه، غشی ترې وويستل شو خو د زخم له کبله يې کيڼ اړخ کمزوری شو او د زخميانو کيمپ ته انتقال کړی شو، کله چې جنګ زور واخست مسلمانانو ته شکست واوخت او له زخمي کيمپ څخه هم واوختل، ابو عقيل همغسې له زخم نه ناکراره و، د معن بن عدي اواز يې واوريد چې: ای انصارو! له الله نه وډار شئ او په دښمن

---

(1) سير أعلام النبلاء: (٣ / ٧٠ – ٧١) .

راستانه شئ، دغه اواز چې ابوعقيل واوريد وپاڅېد، عبداالله بن عمر رضی الله عنهما وايي: ما ورته وويل: هغه انصارو ته اوازونه کوي زخميانو ته يې نه کوي، ابوعقيل ورته وويل: زه هم د انصارو غړی يم، که په خاپوړو ولې نه شي خو دغې اواز ته لبيک وايم، په ښۍ لاس کې يې توره واخسته او اوازونه يې کول چې: ای انصارو! الله دې په تاسو ورحمېږي د حنين د ورځې په څېر پرې راستانه شئ، را مخکې شئ د دښمنانو پر وړاندې ډال شئ، په رښتيا هم چې دښمن يې مات کړ، دواړه صفونه سره يو بل کې ننوتل او توره بازي شروع شوه.

عبدالله بن عمر رضی الله عنه وايي: ما ابوعقيل ولېد چې زخمي لاس ترې غوڅ کړی شوی و او په ځمکه پروت و، او څوارلس مرګوني ګوزارونه پرې نور هم شوي وو، په دې کې د الله لوی دښمن مسيلمه هم ووژل شو.

عبدالله بن عمر رضی الله عنه وايي: ما ابوعقيل وليد چې په اخرو سلګو کې د مرګ په حالت کې و، ورته مې وويل: ابوعقيله! هغه راته په کمزوري اواز وويل: دا يم خو غلبه د چا ده؟ ما ورته وويل: مبارک شه د الله لوی دښمن مسيلمه ووژل شو، هغه بره اسمان ته ګوته پورته کړه او د الله حمد يې ووايو، همدا يې اخرنۍ مرحلې وې چې په شهادت ورسيد.

عبدالله بن عمر رضی الله عنهما وايي: زه چې کله راستون شوم، پلار عمر رضی الله عنه ته مې ټوله لړې واوروله، هغه وويل: الله دې پرې رحم وکړي، د شهادت ګټلو لپاره يې

ډېرې هڅې کولې، ما ته چې څومره معلومات دي، هغه د نبي ﷺ د مخکنو او غوره ملګرو له جملې څخه و (1).

● محمد بن سعد وايي: واثلة بن الاسقع رضي الله عنه د نبي ﷺ سره د سهار لمونځ په جماعت سره ادا کړ، د نبي ﷺ شريف عادت و چې کله به يې سلام وګرځو تولو ملګرو ته به يې کتل، واثلة رضي الله عنه ته چې يې وکتل ورته يې وويل: ته څنګه دلته راغلی يې؟ هغه ورته وويل: د بيعت کولو لپاره راغلی يم، هغه ورته وويل: ايا په خوښو او په ناخوښو ټولو حالتونو کې بيعت کوې؟ واثلة رضي الله عنه ورته وويل: هو. هغه ورته ويل: چې ستا په وسع او توان کې يې په هغه ټولو بيعت کوې؟ هغه ورته وويل: هو. نو اسلام يې راوړ او بيعت يې ورسره وکړ (2).

په دغه ورځو کې نبي ﷺ د تبوک لپاره تيارى نيو، واثلة رضي الله عنه خپل کور ته ستون شو، چې پلار يې وليد ورته يې وويل: اسلام دې راوړ؟ هغه ورته وويل: هو. پلار يې ورته وويل: قسم په الله چې هيڅ کله به درسره خبرې ونه کړم، چې تره يې ترې خبر شو ورځخه يې وپوښتل: په رښتيا دې اسلام راوړى دى؟ هغه ورته وويل: هو. که څه يې هم له پلار څخه کم ورتو خو ورته يې وويل: ستا لپاره مناسب نه و چې له مونږ څخه مخکې شوى وې، چونکه دا خبرې

---

(1) صفة الصفوة: (١ / ٤٦٦ –٤٦٧).

(2) الطبقات الكبرى دابن سعد ليكنه: (١ / ٢٣٢).

تولې د واثلة رضي الله عنه خور واورېدې راووتله او په واثلة رضي الله عنه یې سلام واچو، هغه ویوښتل: تا ته سلام چا دروښود؟ هغې ورته وویل: ستا او ستا د پلار او تره خبرې مې واورېدې نو اسلام مې راوړ، هغه ورته وویل: نبي صلی الله علیه وسلم د غزا لپاره روان دی، ورور دې د غزا لپاره تیار کړه، خور یې هغه د غزا لپاره تیار کړ، واثلة رضي الله عنه د نبي صلی الله علیه وسلم پسې شو خو هغه وتلی و، ډېر لږ خلک پاتې چې هغه هم د روانېدو په حالت کې و، د بني قینقاع په بازار کې یې غږ لوړ کړ چې: که زه په اس باندې چا له ځان سره بوتلم زما برښه غنیمت د هغه ده!

واثلة رضي الله عنه وایي: دغه مهال مې هېڅ اس او اوښ نه درلود، زیاتوې چې: کعب بن عجرة رضي الله عنه راته اواز وکړ او راته یې وویل: د ورځې او شپې دې ځان سره په سورلۍ ورم ته به زما تابع او برخه به دې زما وي، ما ورته وویل: سمه ده.

واثلة رضي الله عنه وایي: الله دې ورته خیر او برکت ورکړي، په سورلۍ به یې هم تر ډېره حده وړلم او خوراک به یې هم راکو زما بار به یې اوښ ته هم پورته کو، کله چې نبي صلی الله علیه وسلم خالد بن الولید رضي الله عنه دومة الجندل ته واستو زه او کعب دواړه ورسره ولاړو، ډېر غنیمتونه موتر لاسه کړل خو چې خالد بن ولید رضي الله عنه غنیمتونه زمونږ ترمنځ وویشل زما پکې شپږ ځواني اوښې ورسیدې، شپږ واړه اوښې مې راوستې او د کعب رضي الله عنه خیمې مخې ته ودرېدم ورته مې اواز وکړ چې: راووځه او اوښان دې واخله، هغه راووت او خندل یې راته یې وویل: الله دې

درله پکې خير او برکت واچوي، په دې خاطر مې په اوښه بار نه يې راوستی چې عوض او بدل درنه واخلم(١).

● عبدالله بن قيس د ابو امية الغفاري نه روايت کوي هغه وايي: مونږ يوې غزا ته تللي وو د ښمن سره د مخامخ کېدو اوازه شوه، خلکو خپلو صفونو ته ځانونه ورسول، زما مخې ته يو سړی په اس سپور او ځان ته يې ويل: په فلانۍ غزا کې دې راته ويل چې ښځه او بچيان دريه غاړه دي ستا مې ومنله، په فلانۍ غزا کې دې راته وويل چې ښځه او بچيان در په غاړه دي ستا مې ومنله او بيرته ولاړم، په رب لايزال مې دې قسم وي چې نن به دې هرومرو الله ته وړاندې کوم، د هغه خوښه ده چې اخلې دې او که پرېږدې دې، ما وويل: زه به نن د دې سړي مقابله ګورم چې څه کوي؟ ورته کتل مې چې خلکو په دښمن حمله کوله دا به يې په لومړنيو خلکو کې و، د دښمن په وړاندې لږ زره کمزوري شول چې کتل مې دا په غشو ورونکو کې و، خلکو بيا په دښمن حمله وکړه چې ومې کتل دا يې په لومړنيو حمله کونکو کې و، بيا خلک راروسته شول دا په غشو ورونکو کې و، تر هغه په خرپ ترپ مشغول و چې شهيد شو، زه ورغلم پر اس او دی دواړو باندې له شپېتو نه زيات غشي او

---

(١) صفة الصفوة: (١ / ٦٧٤ – ٦٧٦) .

نيزې وريدلې وې (١).

● عبدالله بن مبارک ته سرِّي بن يحيې، هغه ته علاء بن هلال ويلي و چې يو سړي صَلَةَ رحمه الله ته وويل: خوب مې وليد چې ما ته يوه او تا ته دوه د شهدو موم درکړل شي، هغه ورته وويل: زه، زما زوی، او ته به شهيدان کيږو، د يزيد بن زياد د واک په ورځو کې په سجستان کې د ترکانو سره جهادي لړې پېل شوه، ترکانو شکست وخوړ، صَلَةَ خپل زوی ته وويل: بچيه که دې خوښه وي مور ته دې ولاړ شه، هغه ورته وويل: ځان لپاره خير غواړې او ما له خير ښخه کور ته ستنوې؟ هغه ورته وويل: راځه او د جنګ ميدان ته مخکې شه، زوي يې تر هغه وجنګيد چې وويشتل شو خلک پرې راغونډ شو، صَلَةَ چې خپله ډير ننبه باز هم و، راغونډ شوي خلک يې ترې د غشو په ورولو ترې تم کړل، د جسد ترڅنګ يې ودريد او تر هغه يې جنګ وکړ چې خپله هم شهيد شو (٢).

● اصمعي وايي: کله چې قتيبة بن مسلم د ترکانو په ضد جنګي صفونه برابر کړل، د ترکانو له جنګي ليکو ښخه ډار پيدا شو د محمد بن واسع هکله يې وپوښتل چې څه شو؟ ورته وويل شول: د ښي اړخ جنګي ليکي کې ناست د غشو لينده يې تياره کړې او په ګوته باندې بره اسمان ته اشارې کوي، قتيبة

---

(١) صفة الصفوة: (٤ / ٤٢١) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (٣ / ٤٩٩) .

وويل: دغه ګوته مې د زړو تورو او د زړو تنکي ځوانانو ښخه خوښه ده[1].

● حيوة يوه ورځ د مصر نواب ته وويل: هميشه لپاره مصر په سلاح سمبال ساته، يو اړخ ته مو قبطي دی هېڅ معلومات يې نشته چې کله به وعدې ماتوي، او بل اړخ ته مو حبشيان دي معلومه نه ده چې په کومه شپه به راباندې يرغل کوي، او بل اړخ ته مو روميان دي هېڅ باور پرې نشته چې په کلې کور به مو کله راخيژي، او له بل اړخ نه راته بربر پراته دي هېڅ اعتماد پرې نشته چې کله يې غصه راپاريږي[2]؟

● محمد بن عمران د حاتم الاصم نه روايت کوي چې مونږ د شقيق سره د ترکانو په ضد جګړه کې صفونه کې ودريدو، دغه ورځ د سرونو د غوڅيدو، د تورو د ماتيدو، او د غشو د وريدو و ورځ وه، شقيق راته وويل: څه وايې ايا نن درته د واده په څېر شپه نه ښکاري؟ ما ورته وويل: نه دا شپه چرته د واده د شپې سره سمون خوري، هغه وويل: لوړه په رب لايزال چې دې شپې راته د واده شپه رايادة کړه، د شپې په مهال د دواړو صفونو ترمنځ په خپل د پوستکي جوړ ډال باندې ويده شو تر دې چې خښار يې شروع کړل، زه يو ترکي ونيولم او د ذبحه کولو لپاره يې په ځمکه واچولم چې ځنګه يې برچه له موزې ښخه راويسته چا

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٦ / ١٢١).

[2] سير أعلام النبلاء: (٦ / ٤٠٥).

په غشي وويشت او زمونږ نه مخکې مردار شو[1].

● امام ذهبي د امام ابوبکر النابلسي په ترجمه کې له ابو ذر الحافظ نه نقلوي چې بنو عبيدو بندي کړ او د سنيت له کبله يې په دار کړ، امام نابلسي نه پوستکی په ژوندينه ويستل کېده او ژړل يې او دا کلمات يې ويل: [كَانَ ذَلِكَ فِيْ الْكِتَابِ مَسْطُوْراً][2].

دا پېښه په تقدير کې ليکل شوې وه.

ابو الفرج ابن الجوزي رحمه الله د امام نابلسي په ترجمه کې وايي: امام نابلسي په اکواخ کې ميشت و چې جنګي قايد جوهر ونيو او د مصر عُبيدي باچا مخې ته يې راوست او ورته يې وويل: تا رښتيا ويلي دي چې چا سره لس غشي وي يو دې په روم او نهه دې په مونږ وورو؟ امام نابلسي ورته وويل: نا داسې مې نه دي ويلي ما داسې ويلي دي چې: چا سره لس غشي وي ټول دې په تاسو وورو، تاسو خو دين ردوبدل کړ، نيکان خلک مو ووژل، او دالوهيت د نُوْر دعواګانې مو وکړې، د مصر عبيدي باچا وريسې توره راوويسته او ګوزارونه يې پرې وکړل، بيا يې يهودي ته لاس په لاس حواله کړ او څرمن يې ترې وويسته

---

(۱) سير أعلام النبلاء: (۹ / ۳۱٤) .

(۲) سورت أسراء: (٥٨) .

.(1)

● د نورالدین محمود زنګي په ترجمه کې ذهبي رحمه الله له ابن الاثير رحمه الله نه نقلوي چې: نورالدين چرته هم وربښم او سره زر نه دي اغوستي، د خپل واک په دور کې يې په بازارونو کې د شرابو پلورل منع کړي ول ، ذهبي وايي: زه خو خبر شوی یم چې د باچاهانو لباس او د سرو زرو يو اميل يې اچولی و خو ډېرې روژې به يې نيولې او د شپې او ورځې ځانګړې دعاګانې به يې ويلې، د بال لوبه به يې زياته کوله، يو فقير ورته وويل چې لوبې درسره نه ښائيږي، هغه ورته وويل : زما هم ورځخه لوبې کول موخه نه دي، چونکه مونږ اوسمهال د دښمن سره په سرحد پراته يو، دا چې ناڅهانه اوازشي نو اسونه به د خرپ ترپ سره اشنا وي.

يو چا ورته له مصر ځخه د سروزرو پګړی هديه کړې وه نو هغه ابن حمويه د صوفيانو لوي شيخ ته ورکړه چې په زر دينار خرڅه شوه(2).

● امام ذهبي رحمه الله يې په ترجمه کې وايي: نيسابوري قطب ورته يوه ورځ وويل: ستا دې په الله قسم وي چې نور خپله غزاګانو ته مه ځه، که په کومه غزا کې شهيد شوې پاتې مسلمانان به له تورې ځخه خلاص نه شي او دښمن به يې

(1) سير أعلام النبلاء: (١٦ / ١٤٨ – ١٤٩) .

(2) سير أعلام النبلاء: (٢٠ / ٥٣٥) .

مره کړي، هغه ورته ووېل: نا بلکې الله پاک له ما څخه وړاندې هم خلک او کلي له دښمن نه ساتلي دي او وروسته به يې هم وساتي[1].

● عبدالرحمن بن مغراء الدوسي له يو خزاعي نه نقلوي چې د قادسې په ورځ خنساء رضي الله عنها خپل څلور واړه بچيان راوغوښتل او ورته يې ووېل: زما بچو! تاسو په خپله خوښه مو اسلام راوړی او هجرت مو کړی دی، پخپل ټاټوبي کې درباندې نه کور تنګ شوی و او نه مو د قحط له کبله کورونه پرېښي دي او نه مو په هجرت نوره څه طمع توقع کړې ده، لوړه په رب لا يزال لکه څنګه چې د يوې مور بچي ياست دغسې د يو پلار زامن هم ياست، نه مې ستاسو له پلار سره خيانت کړی دی او نه مې ستاسو د ماما شرم غوښتی دی، او نه مې ستاسو نسب رد او بدل کړی دی، او نه خو مې ستاسو عزت تر پښو لاندې کړی دی، او نه مې په ژوند کې ستاسو ناروا روا کړېده، د دښمن سره د سبا ورځې د مقابلې لپاره چې ان شاء الله ولاړ شئ له الله پاک څخه مرسته او کومک وغواړئ، چې د جنګ ډګر کله ښه ګرم شي منځ ته به ورشئ، د د ښمن د ځوانانو سره به کلکه مقابله وکړئ، د قيامت په ورځ به په کرامت او شرافت، په کاميابۍ او کامرانۍ، په سلامت او غنيمتونو به فائز او کامياب شئ.

[1] سير أعلام النبلاء: (٢٠ / ٥٣٥) .

ځوانان هلکان بچې يې له اړخ څخه په داسې حالت کې راستانه شول چې خبرې ته يې ورله غاړه کېښوده، نصيحت يې ورله واورېد، د دښمنانو سره د مخامخ کېدو په مهال يې مشرې زوى وويل:

يَا إِخْوَتِي انَّ العَجُوزَ النَّاصِحَهْ ** قَدْ نَصَحَتْنَا إِذْ دَعَتْنَا البَارِحَهْ
مَقَالَةً ذَاتَ بَيَانٍ وَاضِحَهْ ** فَبَاكِرُوا الحَرْبَ الضّرُوسَ الكَالِحَهْ
وَإِنَّمَا تَلْقَوْنَ عِنْدَ الصَّائِحَهْ ** مِنْ آلِ سَاسَانَ الكِلَابَ النَّابِحَهْ
قَدْ ايْقَنُوا مِنْكُمْ بِوَقْعِ الجَائِحَهْ ** وَانْتُمُ بَيْنَ حَيَاةٍ صَالِحَهْ
اوْ مَيْتَةٍ تُورِثُ غُنْمًا رَابِحَهْ

ژباړه : اى ورونو! پرون مو خير خواه مور د نصيحت لپاره راغوښتي ول او نصيحت يې راته وکړ.

ښکاره او څرګند نصحيت يې راته وکړ چې د سبا ورځې لپاره د ژامې ويستونکي جنګ لپاره وختي ولاړ شئ.

د سبا ورځې له اذان سره به له ساساني غپېدونکو سپيو سره مخامخ کيږئ.

هغوى په دې يقين دي چې ستاسو له لاسه به ورته کاړکېچنه ستونزه راولاړيږي او د دغې برسېره به تاسو په روغه رمتهٔ زندګي کې هم ياست.

او يا به په داسې مرګ مره شئ چې پايله يې توله ګټه او فايده ده.

بيا خپله د جنګ لومړي ډګر ته ورغى تر هغه يې جنګي مبارزه وکړه چې شهيد

شو.

وريسې دوهم وررور يې ملا وتړله او شعر يې ووايو چې:

وَاللهِ لَا نَعْصِيْ الْعَجُـوْزَ حَـرْفاً ** قَدْ امَرَتْنَا حَدَباً وَعَطْـــفا

نُـصْـحـاً وَبِـرّاً صَـادِقاً وَلُطْفـاً ** فَبَادِرُوْا الحَرْبَ الضَّـرُوْسَ زَحْفا

حَتَّـى تَلفُّـوْا آلَ كِسْرَى لَــفَّـا ** اوْتَكْشِفُوْهُمْ عَنْ حِمَاكُمْ كَشْفَا

إِنَّا نَرى التَّقْصِيْرَ مِنْكُمْ ضُعْفاً ** وَالْقَتْلَ فِيْهِمْ نَجْـــــدَةً وَزُلْـفَى

ژباړه: : لوړه په رب لايزال چې د بوډۍ به د يو حرف قدرې سرغړونه هم ونه کړو، هغې مونږ ته په ډيرې مينې او محبت، په رښتيا، د فضل او مهربانۍ له مخې وصيت وکړ، د ژامې ماتونکې جنګ سختې ته به د جنګ په ميړانه حرکت ورځو.

يا خو به کسرويان (دکسرا بچې) سم تول راونغاړئ او يا به يې هم د سم شکست سره مخ کړئ.

له تاسو څخه کوتاهې به ستاسو د کمزورۍ نښه وي، او ستاسو په لاس د کسرويانو مړينه او عام وژنه د مرستې او الله ته د نږديکت نښه ده.

بل وريسې ميدان ته راوداننګل او وويل:

لَسْتَ لِخَنْسَاءَ وَلَا لِلاخْزَمِ ** وَلاَ لِعَمْرِوٍ ذِيْ السَّنَاءِ الْاقْدَمِ

اِنْ لَّمْ تَزُرْ فِيْ آلِ جَمْـعِ الْاعْجَمِ ** جَمْعَ اِبِيْ سَاسَانَ جَمْع رُسْتُمِ

بِكُلِّ مَحْمُوْدٍ اللِّقَاءِ ضَيْغِمِ ** مَاضٍ عَلى الْهَوْلِ خَضْمَ خَضْرَمِ
إِمَّا لِقَهْرٍ عَاجِلٍ اوْ مَغْنَمِ ** اوْ لِحَيَاةٍ فِيْ الْسَّبِيْلِ الأَكْرَمِ
تَفُوْزُ فِيْهَا بِالْنَّصِيْبِ الْاعْظَمِ

ژباړه: تر هغه به د خنساء، د اخزم او د قابل شرافت او بې داغه ماضي لرونکي عمرو زوی به نه يې چې د ساسانيانو او رستم راغونډو شوو لښکرو سره مخامخ نه شې.

د زمري په څېر قابل صفت جنګ وکړه او د دښمن په صفونو کې سم وردننه شه.

يا خو به عاجله برخه غنيمت لاس ته راوړې او يا به هم په خورا محترمه او د قدر وړ لاره کې تل ژوندې (شهيد) شې، او د ډېرې لوې او تر ټولو سترې برخې څښتن به شې.

وروستي وروريې وويل:

إِنَّ العَجُوْزَ ذَاتَ حَزْمٍ وَجَلَد ** وَالنَّظَرِ الأَوْفَقِ وَالرَّأْيِ السَّدَد
قَدْ امَرَتْنَا بِالسَّدَادِ وَالرَّشَد ** نَصِيْحَةً مِنْهَا وَبَرًّا بِالْوَلَد
فَبَاكِرُوْا الحَرْبَ نَمَاءً فِيْ العَدَدِ ** إِمَّا لِقَهْرٍ وَ احْتِيَازٍ لِلْبَلَد
اوْ مَيْتَةٌ تُوْرِثُ خُلْداً لِلأَبَد ** فِيْ جَنَّةِ الفِرْدَوْسِ فِيْ عَيْشٍ رَغَدِ

ژباړه : د بوډۍ ښځې خبرې د ثبات او ځوانۍ، د سم دم نظر او قوی رايې

خبرې وې.

هغې مونږ ته په بچي باندې د رحم له مخې د کامل نصيحت او پېرزو او د زيرکتيا له مخې په سربښندنې امر کړی دی.

سهار وختي غزا ته ولاړشئ او د مسلمانانو شمير په ځانونو اضافه کړئ، يا خو به برى راوړو مېدان به وګټو، او يا به په داسې مرګ مړه شو چې د تل او هميشه لپاره ترې په جنة الفردوس کې د قدر او احترام او د عزت او شرافت زندګي په لاس راځي.

ټولو بچو په دومره مېړانه جهاد او غزا وکړه چې الله پاک مسلمانانو ته برى ورکړ، د هر غازي دوه دوه زره ديناره ورسېدل، هر يو به راوړل او په غېږه کې به يې ورته اچول، خو ولې خنساء رضي الله عنها به يې بېرته د هغو ترمنځ لپه لپه ويشل، هېڅ يو ترې هم بې درهمه پاتې نه شو[1].

---

(1) صفة الصفوة: (٤ / ٣٨٥ – ٣٨٧) .

□ ۱٤- په ناورينو د سلفو صالحينو د زغم نمونې □

● اعمش د شهر بن حوشب نه، هغه د حارث بن عميرة نه روايت کوي چې معاذ رضی الله عنه کله مړ کېده زه ورسره ناست وم، بې هوشه به شو او بېرته به په هوش کې راغی او دا به يې ويل: چې هر څومره مې ساه بنده کړې، ستا په عزت مې دې قسم وي چې له تا سره مې مينه ده[۱].

● مبرّد روايت کوي چې حسن بن علي ته چا وويل چې ابو ذر رضی الله عنه وايي: له مالدارۍ څخه راته ناداري، له روغتيا څخه راته ناجوړتيا بهتره ده، هغه وويل: الله دې په ابوذر ورحميږي خو زه وايم: څوک چې د الله په تقديري برخې توکل وکړي د هېڅ شي تمنا نه کوي، او دا په قضا او تقدير باندې د نهايت رضا حدود دي[۲].

● وهب بن منبه وايي: عيسى عليه السلام حواريينو ته وويل: په تاسو کې په ستونزو ډير بې صبره هغه دی چې د دنيا سره ډېره مينه لري[۳].

● شعبي روايت کوي چې شريح القاضي وايي: ما ته چې کله تکليف

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱ / ٤٦۰) .
(۲) سير أعلام النبلاء: (۳ / ۲٦۲) .
(۳) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٥٥۱) .

راورسيږي زه پرې د الله پاک څلور ځله حمد او ثنا وايم، ثنا يې په دې وايم چې بنه ده چې تکليف له دې څخه لوی نه دی، او په دې يې هم ثنا وايم چې د صبر او حوصلې توان يې را کړ، په دې يې هم ثنا وايم چې د ثواب امېد پکې لرم، او په دې يې ثنا وايم چې بنه ده چې ديني مصيب نه دی ().

● غسان بن المفضل الغلابي وايي چې ځينو ملګرو مې راته وويل: يونس بن عبيد ته يو سړی راغی او د خپل د تنګ ژوند او رزق او بې وسۍ نه يې ورته شکايتونه شروع کړل چې ډېر غمجن دی.

يونس بن عبيد: ايا سترګې دې په يو لاک خرخوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبيد: غوږونه دې په يو لاک خرڅوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبيد: ژبه دې په يو لاک خرڅوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبيد: عقل دې په يو لاک خرڅوې؟

سړی: نا.

() سير أعلام النبلاء: (١ / ١٠٥).

يونس بن عبيد ورته داسې ډېر د الله پاک نعمتونه ياد کړل، بيا يې ورته وويل: د لکونو ماليت څښتن يې او بيا هم د ناداری ګيلې کوې؟(۱)

● اشعث بن سعيد وايي: ابن عون به ويل: تر هغه انسان د رضا حقيقت ته نه شي رسېدلی تر څو د فقر په حالت داسې خوشحاله شي لکه د مالدارۍ په حالت چې خوشحالېږي ، ته هغه مهال ولې غصه کېږې چې د الله پاک نه غوښتنې کوې او قضا ستا د نفسي غوښتنو ضد وي؟ شايد ته چې څه غواړې ستا هلاکت به پکې وي، او ولې هغه قضا دروسته بولې چې ستا د نفسي غوښتنو سره سمون خوري، نه خو دې د ځان سره انصاف وکړ او نه هم د رضا تر دروازې ورسېدې(۲)

● احمد بن عصام د زهير بن نعيم نه نقلوي چې دين په دوه شيانو بشپړ کېدای شي: صبر او يقين، که يقين وي او صبر نه وي ايمان نيمګړی دی، او که صبر وي يقين نه وي هم ايمان نمګړی دی، د دې لپاره ابوالدرداء ﷺ ښايسته مثال بيان کړی دی چې: يقين او صبر دواړه سره د دوو زميندارو مثال لري چې ځمکه اړوي، چې يو کيني ورسره مل هم کيني(۳).

---

(۱) سير أعلام النبلاء: (٦ / ٢٩٢) .

(۲) صفة الصفوة: (٣ / ٣١١) .

(۳) صفة الصفوة: (٤ / ٨) .

● عثمان بن الهيثم وايي: د بنوسعد ښځه په بصره کې د عبيد الله بن زياد يو جنګي قايد له چت ښځه راپرېوت او ښپې يې ماتې شوې.

ابو قلابة يې پوښتنې ته راغى او ورته يې وويل: کېداى شي چې په دې کې به دې خير وي.

هغه ورته وويل: اى ابوقلابة! د ښپو په ماتېدو کې به څه خير وي؟

ابوقلابة ورته وويل: ښه ده چې الله پاک دې نور اندامونه سالم ساتلي او مات شوي نه دي.

درې ورځې وروسته د ابن زياد ليک ورته راغى چې د حسين سره جنګ ته ولاړ شه.

جنګي قومندان استازي ته وويل: زما تکليف خو ته ځپله وينې، زه څرته جنګ ته تللى شم؟ اووه ورځې وروسته خبر راغى چې حسين رضي الله عنه قتل شو، سړي وويل: په ابوقلابه دې الله رحم وکړي، په رښتيا چې د ښپو په ماتېدو کې مې خير و[1].

❁❁ ❁❁ ❁❁

---

[1] صفة الصفوة: (٣ / ٢٣٨) .

□ ۱۵ – په دین کې له فتنې څخه د سلفو صالحینو ځان ژغورنه □

● عبدالکریم الجزري روایت کوي چې ابوعبید بن محمد بن عمار بن یاسر وایي: مشرکانو عمار بن یاسر یو ځل تر هغه نه پرېښود ترڅو د رسول الله اړوند بدې خبرې ونه کړي او د قریشو معبودان په ښه صفتونو یاد نه کړي، کله چې د نبي خواته راغی ورڅخه یې وپوښتل: شا ته دې څه پرېښودل؟ هغه ورته وویل: د الله رسوله! په شر او فتنه کې واقع یم، له مشرکانو څخه هله راپورته شوم چې ستا اړوند مې بدې خبرې وکړې او د هغوی معبودان مې په ښو صفتونو یاد کړل.

نبي ورته وویل: زړه دې څه وایي؟ عمار ورته وویل: په ایمان مطمئن او ډک دی، نبي ورته وویل: که بیا یې زورولې بیا ورته دغه خبرې وکړه[1].

● شعبة او هشام دواړه د قتادة نه، هغه د یونس بن جبیر نه روایت کوي چې جندب مو رخصتوو نو ورته مو وویل: نصیحت راته وکړه، هغه وویل: له

---

(1) سیر أعلام النبلاء: (۱ / ٤۱۱) . او حدیث امام حاکم په (۲ / ۳۵۷) کې روایت کړی دی او صحیح یې ورته ویلي دي امام ذهبي ورسره د حدیث په تصحیح موافقه کړېده، ابن سعد هم پخپل طبقات: (۳ / ۱۸۹) کې، أبو نعیم په حلیة الأولیاء: (۱ / ۱٤۰) کې او امام طبري په (۱٤ / ۱۲۲) پخپل تفسیر کې روایت کړی دی .

الله پاک څخه ډېر وډار شئ، د قرانکريم سره ښه تعلق ولرئ ځکه چې قرانکريم د تورې شپې رڼا او د رڼا ورځې لار رښوونکې دی، د تکليف او فقر په حالتونو کې پرې عمل وکړئ، که مو ازميښت مخې ته راشي په مال دولت يې له منځه يوسه خو دين دې محفوظ وساته، که ستونزې لا پسې ورډه شوه په مال او ځان دې مصيب لرې کړه خو دين دې محفوظ وساته، هغه څوک بې ودانه دې چې دين يې نړېدلی وي، او له چا څخه چې دين واخستل شي هېڅ سرمايه نه لري، جنت ته له تګ وروسته هېڅ فقر او فاقت نشته، او اور ته د تګ وروسته هېڅ سرمايه او شتمني په کار نه راځي [1].

● ابوهشام الرفاعي وايي: ابوبکر بن عياش حسن بن الحسن ته په مدينه کې وويل: مدينه کې دې څومره فتنه دې جوړه کړه؟ هغه ورته وويل: ولې په کومه فتنه کې دې ليدلی يم؟ هغه ورته وويل: هغوی دې لاسونه ښکلول او تا نه منعه کول [2].

● صفوان بن صالح وايي: ما ته عبدالله بن کثير دمشقي، هغه ته عبدالرحمن بن يزيد بن جابر ويلي و چې مونږ د رجاء بن حيوة سره ناست وو او د نعمتونو

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (٣ / ١٧٤) .

(2) سيرأعلام النبلاء: (٨ / ٥٠٠) . د ابوبکر مشهور نوم شعبة دی ، او په علم القراءت کې د عاصم په روايت د حفص مساوي راوي دی .

د شکر اړوند مو څه يادونه وکړه، هغه وويل: د الله د نعمتونو شکريه هېڅ څوک هم نه شي ادا کولی، زمونږ نه وروسته يو سړی چې په چپن کې يې ځان نغښتی و وويل: ايا اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولی؟

رجاء وويل: هو اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولی.

مونږ ورته وويل: د اميرالمؤمنين د يادولو دلته څه اړتيا وه؟ هغه لکه عام سړی دی؟ مونږ بيخي د سړي په غم کې نه وو، خو چې رجاء وکتل سړی يې په نظر رانغی، نو ويويل: د چپن والا له اړخه به درته هرومرو څوک راځي خو که څوک راغلل او قسمونه يې درکول قسمونه ورته وخورئ چې مونږ څه نه دي ويلي، په دې جريان کې پوليس راغلل او ويويل: ای رجاء! د اميرالمؤمنين ذکر چې راشي ولې ورله دليل نه نيسئ؟ هغه ورته وويل: ولې د اميرالمؤمنينپه کوم ځای کې ذکر راغلی دی؟ هغه ورته وويل: تاسو چې خپلمنځی خبرو کې وويل چې د الله د نعتمنونو شکريه هېڅ څوک هم نه شي ادا کولی، تاسو ته وويل شول چې اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولی؟ تا وويل: اميرالمؤمنين خو عام سړی دی! ما ورته وويل: خبره داسې نه وه، هغه وويل: ستا دې په الله قسم وي، ما وويل:هو زما دې په الله قسم وي، اميرالمؤمنين سړی راوغوښت او اويا دورې يې ووهو، سړی په داسې حالت کې راووت چې په وينو لړل شوی و او ويويل: رجاء بن حيوة! ته لا عالم يې او داسې دې وکړ؟ ما ورته وويل: د

مسلمان د ويني نه ستا په شاه او يا دورې ډېرې بهترې دي.

ابن جابر وايي: له دې وروسته چې به رجاء بن حيوة كله هم په مجلس كې كښېناست ويل به يې: د چپ والا نه ځان ساتئ[1].

● حنبل وايي: اسحاق بن ابراهيم چې كله ابو عبدالله احمد بن حنبل او ابن معين د قران كريم په مخلوقيت مجبوره كړل، زه د دواړو سره د عفان په كور كې مخامخ شوم، پر دغې فتنې لومړی عفان ازمول شوی و، د ازميښت د سبا په ورځ ترې يحيي بن معين په داسې حالت كې پوښتنه وكړه چې د ابو عبدالله احمد بن حنبل په شمول مونږ هم ورسره ناست وو چې اسحاق درته څه وويل: هغه ورته وويل: ابو زكريا! ستا او ستا د ملګرو مخونه مې نه دي تور كړي، هيڅ پوښتنه مې ورله نه ده جواب كړې.

ابن معين: رويه يې درسره څنګه وه؟

عفان: زه يې ځان ته وغوښتم او له جزيرې څخه د مامون راستول شوی ليک يې راته پړاو كړ، ورته يې ليكلي و: عفان تر هغه مجبوره كړه او و يې وهه تر څو قران ته مخلوق ووايي، كه د قران په مخلوقيت يې اقرار وكړ په خپل حالت يې پرېږده، او كه زما د ليک منلو څخه يې انكار وكړ نو ددولت لخوا پرې ټاكل

[1] سيرأعلام النبلاء: (٤ / ٥٦١) .

شوې تنخوا بنده کړه ـ هېره دې نه وي چې مامون به عفان ته هر میاشت پنځه سوه درهم ورکول ـ اسحاق چې کله د مامون د راستولي لیک څخه وزګار شو ما ته یې وویل: څه فکر لرې؟

ما ورته د [قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ] ټول سورت ولوست او ورته مې وویل: ایا دا مخلوق دی؟

اسحاق: ګرانه! بس امیرالمؤمنین وایي چې که انکار یې وکړ او خبره یې ونه منله حکومتي معاش پرې بند کړه.

ما ورته وویل: [وَفِيْ السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوْعَدُوْنَ] [1]

ژباړه: ستاسو رزق او نور هغه څه چې وعده یې درسره کیږي ټول په اسمان کې دي.

بیا رانه نور غلی شو، او زه ترې راستون شوم، په دې خبرو ابن معین او احمد بن حنبل ډېر زیات خوشحاله شول [2].

● هیثم بن خلَف وایي: ما ته محمد بن سُوید الطحان وویل: مونږ د عاصم بن علي سره وو، ابو عبید او ابراهیم بن ابي اللیث د خپل ټول جماعت په شمول راسره وو، مونږ د احمد بن حنبل وهلو ته کتل، عاصم وویل: داسې څوک نشته

(1) سورت ذاریات: (٢٢) .

(2) سیرأعلام النبلاء: (١٠ / ٢٤٤) .

چې ما سره ولاړ شي او د دې سړي سره خبره وکړو؟ خو هېڅ چا جواب ورنه کړ، ابن ابي الليث ورته وويل: دومره حوصله وکړه چې زه کور ته ولاړ شم او لورګانو ته مې وصيت وکړم، مونږ داسې وانګېرله چې د ځان لپاره به د کفن او خوشبويي غم خوري، بېرته راغی او ويويل: زه خو مې لورګانو ته ورغلم هغوی په ژړا شوې! په دې جريان له واسط څخه عاصم ته خپلو دوارو لورګانو له پلوه ليک راغی په کې يې ليکلي و: مونږ خبر شوي يو چې چارواکی احمد بن حنبل په دې تکوي چې قران ته مخلوق ووايي، له الله پاک څخه وډار شه او خبرې ته يې غاړه مه ږده، ستا د مړينې خبر به راته له دې څخه ډېر بهتر وي چې د چارواکي خبرې ته غاړه کېږدې ().

● ابو جعفر الانباري وايي: احمد بن حنبل چې کله مامون ته بوتلل شو، زه خبر شوم، ولاړم او په فرات ورتېر شوم، څه ګورم چې په حجره کې ناست دی، سلام مې پرې وکړ، هغه راته وويل: ابو جعفره! ځان دې ډېر تکليف کړ چې راغلې! ما ورته وويل: نن ورځ ته مشرتابه يې او پاتې خلک به په تا پسې اقتدا کوي، لوړه په رب لايزال چې که د قران د مخلوقيت خبره دې ومنله ستا له کبله به ورته ډېر خلک غاړه کېږدي، او که ورڅخه دې انکار وکړ، نو ستا له

() سيرأعلام النبلاء: (٩ / ٢٦٤) .

امله به ورځخه ډېر خلک انکاري شي، خو که مامون دې مړ نه کړي خپله مړ کيږي، مرګ هرومرو دی، له الله پاک څخه وډار شه او د مامون خبرې ته غاړه مه ږده.

احمد بن حنبل په ژړا شو او ويل يې: ماشاء الله. بيا يې وويل: ابو جعفره! خبره دې راته بيا وکړه. ما ورته خبره بيا تکرار کړه، هغه بيا وويل: ماشاء الله ().

● صالح بن احمد وايي: له بغداد څخه زما پلار او محمد بن نوح لاس تړلي بوتلل شول، تر انباره پورې ورسره مونږ لاړو، ابوبکر الاحول زما له پلار څخه وپوښتل: که مرګ درته د تورې له مخې راشي ورته تيار يې که نه انکار کوې؟ هغه ورته وويل: مرګ ته تيار يم خو قران ته مخلوق نه وايم.

بيا دواړه بوتلل شول، له پلار څخه مې واورېدل: د (بغداد) او (رقه) ترمنځ پرته د مالک بن طوق ساحې ته بوتلل شول او له هغه ځايه مو له شپې مزل شروع کړ، يو سړی مو مخې ته راغی او وې پوښتل: احمد بن حنبل څوک دی؟ چا ورته وويل: دا دی. اوښ والا ته يې وويل: لږ تم شه او په قلار ځه، بيا يې وويل: ای احمده! هيڅ پروا مه کوه، که ووژل شې جنت ته به ولاړ شې! بيا يې راته وويل: په الله مې سپارلی يې او لاړ.

() سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٢٣٩).

ما وپوښتل چې دا څوک دی؟ چا راته وويل: دا د ربيعه قبيلې غړی دی نېک او ښه سړی دی، په باڼدو کې د وړيو کار کوي[1].

● احمد بن الحواري وايي: ما ته ابراهيم بن عبدالله وويل چې احمد بن حنبل ويل: زما په ازميښت کې له لويدو ورسته راته هېڅ چا دومره قوي خبره نه ده کړې لکه يو باڼدچي چې راته کړې ده، هغه راته وويل: که مړ شوې شهيد يې، او که ژوندې وې باقدره او هر څوک به دې ښه وايي، په دې خبرو مې زړه ډېر زيات قوي او پياوړی شو[2].

● حنبل وايي: ابو عبدالله وويل: د علم سره سم او په کم عمرې (کشرې) کې د محمد بن نوح په څېر باعزمه او د قوي عقيدې څښتن ما نه دی ليدلی، اميد مې دی چې د ژوند پای به يې نېکه وه.

ما ته يې يوه ورځ وويل: ابو عبدالله! له الله څخه وډار شه، ته کوره زما په څېر نه يې، تا پسې خلک اقتدا کوي، ټولو خلکو تا ته ورمېږونه اوږده کړي دي چې ته به څه وايي؟ له الله څخه وډار شه او په دين کلک ودرېږه، بيا مړ شو، ما پرې د جنازې لمونځ وکړ او خاورو ته مې وسپارو[3].

---

(1) سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٢٤١)
(2) سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٢٤١).
(3) سيرأعلام النبلاء: (١١ / ٢٤٢).

□ ١٦ – خپل منځنۍ فتنو کې د سلفو صالحينو دريځ □

● ابو نعيم وايي: ما ته حاکم ابو احمد، هغه ته ابن خزيمة، هغه ته عمران بن موسى، هغه ته عبدالوارث، هغه ته محمد بن جُحَادة، هغه ته نعيم بن ابي هند، هغه ته ابو حازم، هغه ته حسين بن خارجة اشجعي ويلي و چې عثمان بن عفان رضي الله عنه چې کله ووژل شو، فتنه راخخه تاو راتاو شوه، ما له الله پاک وغوښتل اى الله! ما ته دومره حق وښايه چې منګولې پرې ښخې کړم، په خوب کې مې دنيا او اخرت وليد چې ترمنځ يې ديوال وي، په ديوال ورپورته شم څه خلک راته وواېي: مونږ ملائک يو، زه ترې پوښتنه وکړم شهيدان چرته دي؟ هغوى وواېي: په پوړو پور ته ولاړ شه هلته دي، زه چې دوه پوړۍ وختم محمد او ابراهيم عليهما السلام مې وليدل، رسول الله صلى الله عليه وسلم ابراهيم عليه السلام ته وايي: زما د امت لپاره سفارش وکړه، هغه ورته وواېي: تا ته پته نشته چې ستا وروسته هغوى څه څه ونه کړل! ويني يې توې کړې، خپل سربراه يې وواژو، دوي زما د ملګرې «سعد» د کردار په څېر ولې رول نه ادا کوو؟ د ځان سره مې وويل: ډېر معنا دار خوب دې وليد، سعد رضي الله عنه ته راغلم او ورته مې بيان کړ هغه پرې ډېر خوشحاله شو، او ويويل: هغه څوک به ستر زيانمن وي چې ابراهيم عليه السلام يې خليل نه وي، ما ورځخه ويوښتل: په دواړو ډلو کې ته د چا مل يې؟ هغه وويل: په دواړو کې د چا غړى نه يم، ما ورته وويل: ما ته په چا سره د ملتيا حکم

کوې؟ هغه وويل: ګډې بزې لرې؟ ما ورته وويل: نا. هغه وويل: ګډې بزې واخله او تر هغه له دې فتنو څخه لرې ووځه تر څو له منځه لاړې شي (١).

● ابو معاوية له اعمش څخه روايت کوي چې زيد بن وهب وايي: عثمان بن عفان رضي الله عنه چې کله له عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه وغوښتل چې مدينې ته راشه نو خلک ورته راغونډ شول او ورته يې وويل: دلته تم شه او مه ځه، له تولو هغه شيانو څخه چې تا يې طبعه کوې مونږ دې دفاع کوو، هغه ورته وويل: په ما د عثمان رضي الله عنه خبره منل واجب دي، لږ څه وروسته د فتنو او ازمېښتونو لړۍ راروانه ده او زه نه غواړم چې فتنې پېل له ما څخه واخلي، خلک يې ستانه کړل او د عثمان رضي الله عنه په لور وتپېد (٢).

● عبدالله بن عامر بن ربيعة وايي: خلکو چې کله عثمان بن عفان رضي الله عنه تېې کړ، زما پلار د شپې له پلوه لمونځ وکړ او بيا يې وويل: اى الله! ته چې څنګه خپل نيکان بندګان له خپل منځې فتنو څخه ژغورې ما هم وژغوره، له فتنې پرته د سهار په مهال مو ورله په جنازه کې شرکت وکړ (٣).

(١) سيرأعلام النبلاء: (١ / ١٤٠) . او حديث امام حاکم هم په (٣ / ٥٠١ ، ٥٠٢) کې د ثقاتو راويانو په توسط روايت کړى دى .
(٢) سيرأعلام النبلاء: (١ / ٤٨٩) .
(٣) سيرأعلام النبلاء: (٢/ ٣٣٥) .

● سفيان بن عيينة د عمر بن نافع نه، هغه يې د خپل پلار نه، هغه يې له ابن عمر نه روايت کوي چې علي رضي الله عنه راپسې استازی راولېږو چې ابو عبدالرحمنه! د شام خلک ستا خبره ډېره ښه مني ولاړ شه او ته مې هلته ګورنر وګمارلې.

ما ورته وويل: د الله په خاطر، د نبي صلى الله عليه وسلم سره مې د خپلولۍ په بنياد، د هغه سره زما د ملګرتوب په بنياد درته سوال کوم چې په ګورنرۍ مې مه ګماره، خو هغه انکار وکړ چې هرومرو به ځې، حفصة رضي الله عنها مې ورته واسطه کړه خو بيا يې هم انکار وکړ.

د شپې له مخې مکې ته ولاړم، چا ورته وويل چې شام ته تللی دی، زما پسې يې استازي ليږدولي ول هر سړي له خپل پټکي نه د اوښ لپاره مهار جوړو تر څو په چټکۍ سره ما راونيسي، حفصه رضي الله عنها وريسې استازی وليږدو چې هغه شام ته نه بلکې مکې ته تللی دی نو حوصله يې په ځای شوه [1].

● عبدالله بن عبيد بن عمير له عبدالله بن عمر څخه روايت کوي چې د فتنو په روانه لړې کې مونږ د هغه چا په څېر يو چې د لارې په منځ کې روان وي او ناڅاپه پرې وريځ او تورتمي راشي لاره له ټولو څخه ورکه شي، ځېنې يې ښې او ځېنې يې کيڼ لورې ته رهی شي، نو له دواړو څخه لاره بې درکه شي او مونږ تر

[1] سير أعلام النبلاء: (٣ / ٢٢٤) .

هغه ځپل ځای ولاړ یو چې تر څو الله پاک دغه تورتمي له منځه لري کړي، د لومړي په څېر لاره ووينو او ويې پېژنو بېرته پرې رهی شو، د قريشو دغه ځوانان چې د دنيا او واک په جنګ اخته دي او سره يو بل مړه کوي دغه دنيا زه د خپلو څيرل شوو دواړو پڼو سره برابره نه بولم[1].

● سلّام مسكين له حسن څخه روايت كوي چې عثمان بن عفان رضي الله عنه چې كله شهيد شو خلكو عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ته ووېل: ته په خلكو كې خپله هم لوړه هستې يې او د لوړې هستي زوي يې د بيعت لپاره خلكو ته ورشه.

هغه ورته ووېل: خوښه بولم چې د هېڅ چا وينې مې له كبله توي نه شي.

خلكو ورته ووېل: يا خو به هرومرو وځې او يا به دې ځپلې بسترې ووژنو.

هغه ورته بيا خپله خبره تكرار كړه، كه هر څومره يې وګواښو او ډار يې ورکړ خو پرې توانا نه شول[2].

● امام ذهبي د معاوية بن ابي سفيان رضي الله عنه په ترجمه كې وايي: له معاوية څخه وروسته ګڼ شمېر خلک داسې پاتې شول چې په نورو به يې غوره بولو، د ډېرې مينې له كبله به يې پکې غلو او مغالات کول، يا خو داسې وه چې ټول رعيت يې په سخا، حوصله او زغم، او په ورکړه خپل کړی و، او يا د شام خلک د هغه

---

[1] سيرأعلام النبلاء: (٣ / ٢٣٧) .

[2] سيرأعلام النبلاء: (٣ / ٢٣٩) .

سره په مينه محبت راټوکېدلي وو او خپلو بچو ته يې ورسره دغه مينه ورزده کړې وه.

د معاويةرضي الله عنه سره په شام کې لږ صحابه کرام او ډېر د تابعينو علماء وو، ټخپله يې ورسره د عراقيانو سره ضد جنګ جګړه کې هم برخه واخسته – الله مو دې له هوا پرستۍ وساتي – له بل پلوه د عليرضي الله عنه سره هم له خوارجو پرته ټول رعيت مينه او محبت درلود او ورسره کلک ولاړ وو، او د ګردو بغاوت کونکو سره يې کرکه او نفرت او ورڅخه يې خپل براءتونه اعلان کړل، له دوي څخه زياترو يې د عليرضي الله عنه په شان او مرتبه کې غلو او مغالات پيل کړ لکه شيعګان.

لږ د الله په خاطر د هغه سړي به څه حال وي چې په داسې کلي کور کې يې نشا و نما وشي چې په مينه او محبت او په بغض او حسد کې له حده تجاوز کوي، په دوي کې به عدل او انصاف له کومه راشي؟ ټول حمدونه او ثناګاني هغه الله لره دي چې مونږ يې په داسې وخت کې شته کړو چې حق وريکې له دواړو اړخونو څخه واضحه او په خورا څرګند ډول بريښي.

د دواړو خواو نېوکې مو پکې وپېژندلې، ځان مو پرې پوهه کړ، دواړه مو معذور وګڼل او د دواړو خواو لپاره مو له الله څخه بخښش او مغفرت وغوښت، په انصافي توګه مو ددواړو خواو سره مينه او محبت دى، او د سرغړونکو لپاره

په خورا نېک او ښائسته ډول د جواز په جملو کې د رحمت دعاګانې کوو چې ان شاء الله تېروتې به ورته بخشش شوې وي.

دالله پاک راکړي تعليم په بنسټ وايو[رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ][1]

ژباړه: اى زمونږ ربه! مونږ او زمونږ هغه ورونو ته چې مخکې راغلي او مخکې را څخه د مومنانو په صفت تېر شوي دي بخشش وکړه، او هغوی ته زمونږ په زړونو کې حسد مه پيدا کوه، ته د شفقت او رحم ولاا ذات يې.

له هغه چا څخه هم خوشحاله او راضي يو چې د دواړو خواو هېڅ ملتيا يې نه ده کړي لکه: سعد بن ابي وقاص، عبدالله بن عمر، محمد بن مسلمة، سعيد بن زيد رضي الله عنهم او په دې لړۍ کې د ګردو هغه خوارجو څخه کلک برائت اعلان وو چې د علي رضي الله عنه سره يې د نظامي جنګونو اعلان کړی و او د دواړو خواو په کفر يې عقيده لرله.

خوارج له دين څخه بهر او د اور سپي دي، خو په اور کې يې د تل لپاره قايل نه يو خو د صليب پرستو او بدپرستو په اور کې د تل لپاره قايل او ورباندې عقيده لرو[2].

---

[1] سورت حشر: (١٠).

[2] سير أعلام النبلاء: (٣ / ١٢٨).

ص ٩٤

● عمرو بن مُرة له شعبي څخه روايت کوي چې مسروق ته به چا وويل: د علي رضی الله عنه سره مې ليدل ونه شول! هغه به ورته وويل: فرضا که دې ليدلي وی او ورسره مل وي، د خپل منځنی جګړو لپاره په صفونو کې درېدلای وای او ملائک درته په دې ايت راغلي واي چې [وَلاَ تَقْتُلُوْا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللهَ بِكُمْ رَحِيْماً] (١) الله پاک په تاسو ډېر رحم کونکی او مهربان دی ځانونه مه وژنئ.

تاسو څه واياست چې راستانه شوي به وای؟ هغوی ورته وويل: نا نه شو راستنېدای، بيا ورته مسروق وويل: لوړه په رب لايزال چې دغه ايت ستاسو ګران او محبوب پيغمبر ته ګراني او محبوبې ملائکې راوړی دی، محکم ايت دی په هيڅ ايت نه دی منسوخ شوی(٢).

● ابو عقيل بن بشير بن عقبة وايي: ما يزيد بن الشخير ته وويل: خلک چې به سره په خپل منځ کې په جنګ جګړو اخته شول مُطَرِّف رضی الله عنه به څه کول؟ هغه

زه وايم: امام ذهبي رحمه الله باندې دې الله پاک ځانګړې رحمتونه او فضلونه وکړې د سم صحيح منهج متعلق يې وړ بيان کړی دی ، ډېره مناسبه ده چې د وسمهال روانو فتنو اړوند خلک په دغې خورابهترين منهج منګولې ولګوي .

(١) سورت نساء: (٢٩) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (٤ / ١٢٣) .

وويل: د كور په منځ كې به ناست او نه به راوتو، تر هغه به يې ورسره د جُمْعې او جماعت لمونځ كې برخه نه اخسته چې شخړه به تر پايه نوه رسېدلاې[1].

● ايوب وايي: مطرف به ويل: چې په پوره بروسه كور كې كښېنم له دې څخه راته بهتر دي چې جهاد ته په دوكه لاړ شم[2]

● حُميد بن هلال وايي: مطرف بن عبدالله رضي الله عنه ته خوارج راغلل او خپل پلو ته يې دعوت كړ، هغه ورته وويل: كه دوه نفسونه مې درلودل په يو به مې تاسو سره بيعت كړى و او بل به مې له ځان سره ساتلى و، كه ستاسو دريځ هدايت او دين وى ما به پرې منلى واى، او كه تګلاره مو سراسر ګمراهي وي، نو كه يو نفس مې برباد شوى و بل خو به سالم و! چونكه يو نفس لرم دوكه نشم وركولى[3].

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٤ / ١٩١) .
[2] سير أعلام النبلاء: (٤ / ١٩١) .
[3] سير أعلام النبلاء: (٤ / ١٩٥) .

❁❁ ❁❁ ❁❁

□ ۱۷ – د شاهانو د درګاونو اړوند د سلفو صالحينو دريځ □

● اعمش له مالک بن الحارث نه، هغه د عبدالرحمن بن يزيد نه نقلوي چې مونږ علقمة ته وويل: که ته په مسجد کې لمونځ وکړې او بيا لږ کيني او مونږ درڅخه پوښتني وکړو ښه به نه وي؟ هغه وويل: دا مې نه خوښيږي چې خلک ووايي: دا سړی علقمه دی. مونږ ورته وويل: د شاهانو ماڼو ته ولې نه درومې؟ هغه وويل: په دې ډاريږم چې هغوی به مې دومره ورتې او په بده سترګه به راته وګوري چې دومره به ما نه وي رتلي او نه به مې ورته دومره بد کتلي وي [١].

● سليمان التيمي له احنف نه روايت کوي چې په ما کې درې خويونه دي تاسو ته يې د پند لپاره د ذکر وړ بولم: له بلني پرته هيڅکله د شاهانو په دروازه نه يم ودريدلی، چې دوه کسانو خپله نه يم غوښتي ترمنځ مې ورله هيڅکله مداخله نه ده کړې، له نه چې مې هر څوک پاڅيږي زه يې په ښو صفتونو يادوم [٢].

● عبدالرزاق وايي: نعمان بن الزبير صنعاني نه مې واوريدل چې محمد بن يوسف يا ايوب بن يحيې طاووس ته اووه سوه يا پنځه سوه ديناره واستول او

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٥٨) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٩٢) .

استازي ته يې وويل: طاووس ته ووايه كه زما دغه ډالۍ دې ومنله د ښې رويې سره سره به درته ښه پوښاک هم درواستوم، كه څه هم استازو يې وهڅو خو طاووس له اخستو غوڅ انكار وكړ، چونكه طاووس لږ دمه له خلكو څخه ناخبره شو نو يو سړي د دينارونو كڅوړه كور ته د يوې كړكۍ له لورې وارتوله او خلكو ته يې وويل: دينار يې واخستل، څه موده وروسته حكومتي چارواكي له طاووس څخه ناراضه شول بېرته يې ورته استازي راواستول چې زمونږ دينار بېرته راكړه، هغه ورته وويل: كوم دينار؟ ما خو له چا څخه هېڅ هم نه دي اخستي!

استازي د طاووس خبر تر چارواكو ورساو، بيا پسې هغه څوک واستو چې چا يې د اخستو اوازه خپره كړې وه، سړي ورته وويل: ابو عبدالرحمن! ما چې درته دينار دركړي و هغه راكړه، طاووس ورته وويل: ايا ما له تا څخه دينار اخستي دي؟ هغه وويل: نا. بيا يې دينار په هغه كړكۍ كې تالاش كړل چې له كومه يې وراړتولي و، تر هغه په نفس ځاى كې پراته و چې غنې (جولاګي) پرې خپل كور هم جوړ كړى و، بېرته يې ورته راوړي دينار واستول[1].

● معمر بن سليمان د فرات بن سائب نه روايت كوي چې ميمون بن مهران به

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٥/ ٤٠) .

ويل: په درېو شيانو ځان مه لره: د شاهانو درګاه ته مه ځه اګر که دا بهانه هم ولرې چې زه يې خير خواهي لټوم، د بدعتيانو خبرې مه اوره هسې نه زړه دې ګنده کړي، پردې ښځې سره مه يواځې کېږه ولو که ته ورته قران هم ورزده کوې ().

● كثير بن يحيى له خپل پلار نه روايت كوي: سليمان بن عبدالملک مدينې ته راغی او دغه مهال يې ګورنر عمر بن عبدالعزيز و، خلكو ته يې د ماسپښين د لمونځ امامت هم وركړ، له لمونځ وروسته محراب ته تكيه او خلكو ته مخامخ شو، صفوان بن امية يې په خورا ښايسته اخلاقو وليد، له عمر بن عبدالعزيز څخه يې وپوښتل چې دغه هلک څوک دی؟ هغه ورته وويل: صفوان بن اميه دی. سليمان بن عبدالملک خپل خادم ته وويل: پنځه سوه ديناره په کڅوړه کې پراته دي، غلام ته يې ورکړه چې صفوان بن امية چې په لمونځ ولاړ دی ورته يې ورکړي، چونکه صفوان په لمونځ بوخت و تر سلام اړولو پورې ورته غلام انتظار وکړ، صفوان ويوښتل: ايا څه پوښتنه لرې؟ غلام وويل: نا اميرالمؤمنين درته دا دينار راواستول چې د ژوند ځېنې ستونزې پرې حل کړې او په بچو يې وخورې، هغه ورته کړه: ما ته يې نه دې رالېږدولې، هغه ورته وويل: ولې ته

() سير أعلام النبلا: (٥ / ٧٧) .

صفوان بن امية نه يې؟ هغه وويل: ولې نه. غلام ورته کړه چې تا ته يې راواستولم کنه، هغه ورته وويل: ورشه او دوباره ځان ښه خبره کړه، چې غلام څنګه ولاړ صفوان خپل پيزار واخستل او تر هغه له سترګو څخه پټ او پناه شو چې سليمان بن عبدالملک له مديني نه ولاړ[1].

● ابن شوذب وايي: د بصرې ګورنر په علماوو او قاريانو باندې تحفې وويشلې، مالک بن دينار ترې هم تحفه قبوله کړه، محمد بن واسع ورته وويل: ته هم د حکومتي چارواکو ډالۍ قبلوې؟ هغه ورته وويل: زما له ملګرو څخه پوښتنه وکړه، ملګرو يې ورته وويل: ده ترې پيسې واخستې خو غلامان يې پرې واخستل او ازاد يې کړل، محمد بن واسع ورته وويل: ايا ستا زړه اوسمهال په تېر مخکني حالت دی؟ هغه وويل: اى الله! نه، مالک بن دينار خر دی خو د محمد بن واسع په څېر د الله عبادت کوي[2].

● عبدالله بن خُبَيْق وايي: ما ته عبيد بن جناد، هغه ته عطاء بن مسلم ويلي و: مهدي چې کله خليفه شو، سفيان پسې يې استازی واستو، چې کله راغی خپله ګوتمه يې ورته ورکړه او ورته يې وويل: دغه زما ګوتمه ده او د ګرد امت چارې د قرانکريم او نبوي حديثونو له مخې سمبال کړه، سفيان ګوتمه واخسته او

---

(1) سير أعلام النبلاء: (٥ / ٣٦٨) .

(2) سير أعلام النبلاء: (٦ / ١٢٠) .

ورته يې وويل: اميرالمؤمنين! ايا ما ته دخبرو كولو اجازه ده؟

عطاء ورته وويل: سفيان هم ورته اميرالمؤمنين وويل؟

هغه وويل: هو. بيا يې ورته وويل: د خبرو كولو سره سره امان هم راكوې؟

هغه ورته وويل: هو.

سفيان ورته وويل: تر څو زه خپله نه يم راغلى ما پسې بيا استازى ما راليږه، او چې ما درڅخه څه نه وي غوښتي ما ته هيڅ هم مه راكوه.

مهدي ورته غصه شو او ارادې يې بدلې شوې، كاتب يې ورته وويل: تا خو ورته امان وركړى دى نو بيا؟ مهدي وويل. ولې نه سمه ده.

سفيان چې بهر راووت ملګرو يې ورته وويل: هغه درته په قران او حديث د امت اصلاح واک دركړ او تا قبول نه كړ؟ ملګرو ته يې وويل: ستاسو عقلونه پوره نه دي، او بيا بصرې ته وتښتيد(١).

● حسن بن الربيع وايي: عبدالله بن مبارک چې كله په سفر كې مړ كېده حلوا ته يې زړه وشو په كشتۍ كې حلوا يواځې د داسې چا سره وه چې د شاهانو سره يې دنده ترسره كوله، مونږ چې عبدالله بن مبارک ته قيصه وكړه هغه انكار وكړ او همدغسې مړ شو(٢).

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٧ / ٢٦٢) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٤١١) .

● فضيل بن عياض وايي: له عبدالله بن مبارک څخه وپوښتل شول چې په عقل پوره خلک څوک دي؟ هغه وويل: په عقل پوره خلک علماء دي، ترې وپوښتل شول: شاهان څوک دي؟ هغه وويل: شاهان پرهېزګاران دي، ترې وپوښتل شول: بې وقوف څوک دي؟ هغه وويل: بې وقوف هغه خلک دي چې په دين خوراک کوي (دين خرڅوي) (١).

● احمد بن جميل المروزي وايي: عبدالله بن مبارک ته وويل شول چې اسماعيل بن عُلَيَّة د زکاتونو په راټولولو امير وګمارل شول.

عبدالله بن مبارک ورته وليکل:

يَا جَاعِلَ الْعِلْمِ لَهُ بَازِياً ** يَصْطَادُ امْوَالَ الْمَسَاكِيْنِ
احْتَلْتَ لِلدُّنْيَا وَلَذَّاتِهَا ** بِحِيْلَةٍ تَذْهَبُ بِالدِّيْنِ
فَصِرْتَ مَجْنُوْناً بِهَا بَعْدَمَا ** كُنْتَ دَوَاءً لِلْمَجَانِيْنِ
ايْنَ رِوَايَاتُكَ فِيْ سَرْدِهَا ** عَنْ ابنِ عَوْنٍ وَابنِ سِيْرِيْنِ
ايْنَ رِوَايَاتُكَ وَالْقَوْلَ فِيْ ** لُزُوْمِ ابْوَابِ السَّلاَطِيْنِ
اِنْ قُلْتَ: اُكْرِهْتُ فَذَا بَاطِلٌ ** زَلَّ حِمَارُ الْعِلْمِ فِيْ الطِّيْنِ

➢ اى هغه څوکه چې له علم دې باز جوړ کړی دی او د نادارو پيسې تکې

---

(١) صفة الصفوة: (٤ / ١٤٠).

پرې ښکار کوې.

➢ په داسې چل پراد دې د دنیا او دنیاوي مزو چړچو ته ځان جوړ کړ چې دغه پراد دین له منځه وړي.

➢ ته خپله د دنیا پسې داسې لیونی شوې او حالانکه لږ څه مخکې خپله ته د لیونو لپاره دوا درمل وې.

➢ هغه ستا د ابن عون او ابن سیرین څخه روایت کړې حدیثونه چرته لاړل؟

➢ هغه ستا د شاهانو درګاونو ته د تګ مذمت بیانونکې روایتونو او ستا اقوال چرته ولاړل.

➢ که ته وایې چې مجبوره شوم، نو دا خبره سمه نه ده بلکې په ختو خاورو کې د علم خر وخوېده.

چې کله یې د عبدالله بن مبارک لیک ولوست په ژړا شو او له دندې څخه یې ځان ګوښه کړ(1).

● سحنون وایي: د متو په زیار خوراک کوم خو په علم خوراکونه نه کوم، د دنیا مینوال دومره ړوند دی چې علم یې ورته پلوشې ورنه کړې ، هغه دیني عالم څومره بد ښکاري چې د شاهانو په درګاونو کې حاضري ورکوي، لوړه په

---

(1) صفة الصفوة: (٤ / ١٤٠) . سير أعلام النبلاء: (٨ / ٤١١- ٤١٢) .

رب لا یزال چې زه کله هم د حکومت چارواکو ته تللی یم له ځان سره مې محاسبه کړېده او ځان مې پرې ملامت کړی دی، که څه هم درته سختې خبرې وکړم تاسو مې د هواپرستۍ له کبله خبره نه منئ، لوړه په رب لا یزال چې تر دې مهال مې د حکومتي چارواکو له لاسه نه نفقه اخستې او نه مې د هغوی راستولی پوښاک په تن کړی دی [1]

❁❁ ❁❁ ❁❁

---

(1) سیر أعلام النبلاء: (١٢ / ٦٥) .

□ ۱۸ – د ښځو له فتنې څخه د سلفو صالحينو د ځان ژغورنې نمونې[۱] □

● اسامة بن زيد رضي الله عنه د نبي كريم صلى الله عليه وآله وسلم نه روايت كوي چې په سړيو باندې مې د ښځو له فتنې څخه ستونزمنه او له ضرر نه ډكه بله فتنه له ځان نه وروسته نه ده پرېښې[۲].

● ابو سعيد الخدري رضي الله عنه د نبي صلى الله عليه وآله وسلم نه روايت كوي: دنيا ترو تازه ده او تاسو ته به يې الله پاک دركوي، الله ګوري چې تاسو په دنياداری څه كوئ؟ د دنيا او د ښځو له فتنې څخه ځانونه وژغورئ، بني اسرائيل هم د لومړي ځل لپاره د ښځو په فتنو ازمول شوي ول[۳].

● اشعث بن قيس د رجاء بن حيوة نه روايت كوي چې معاذ بن جبل رضي الله عنه ويلي دي: په مشقت وازمول شوئ، له زغم څخه مو كار واخست، هرومرو به په اسانو هم ازمول كيږئ، خو د ښځو له فتنې څخه مې درباندې ډېره ويره كيږي،

---

۱) يواځې په دې باب كې به د سير أعلام النبلاء او صفوة الصفوة له كتابونو پرته له نورو اخستنليكونو نه هم استفاده كوو.

۲) بخاري كتاب النكاح باب ما يتقى من شؤم المرأة ، حديث شمير: (٥٠٩٦) . مسلم كتاب الذكر والدعاء باب أكثر أهل الجنة الفقراء و أكثر أهل النار النساء ، حديث شمير: (٢٧٤٢) .

۳) مسلم: كتاب الذكر والدعاء ، باب أكثر أهل الجنة الفقراء وأكثر أهل النار النساء ، حديث شمير: (٢٧٤٢) .

تاسو څه واياست كه هغوی د سرو زرو بنګړي واچوي، د يمن او شام په لباس ځان سينګار كړي، شتمن به هم ډېر ستومانه كړي او ناداره به په داسې څه مكلف كړي چې موندلی يې نه شي[1].

● علي بن زيد د سعيد بن المسيب نه روايت كوي: كله چې شيطان د خلكو له سرغړوني نه نا اميده شي د ښځو له پلوه ورته راشي، سعيد بن المسيب چې د څلور اتيا كالو په عمر كې يې يوې سترګې ديد هم وركړی و، وويل به يې: زه د ښځو له فتنې څخه ډېر ويرېږم[2].

● عبدالله بن احمد بن حنبل وايي: ما ته ابراهيم بن الحسن الباهلي، هغه ته حماد بن زيد ويلي و چې يونس بن عبيد وايي: له ما څخه درې نصيحتونه په ياد ولره:

١ -: د قران ښوونې لپاره دې تاسو كې هېڅ څوک بادشاهي دركاونو ته نه ځي.

٢ -: د قران ښوونې لپاره دې تاسو كې هېڅ څوک ښځې سره نه يواځې كيږي.

٣ -: هېڅ څوک له مبتدع نه درسونه مه وايئ[3].

● عباس الدّوري وايي: زمونږ ځينو ملګرو به د سفيان ثوري دا شعرونه ډېر

---

(1) صفة الصفوة: (١ / ٤٩٧) .

(2) صفة الصفوة: (٢ / ٨٠) .

(3) سير أعلام النبلاء: (٦ / ٢٩٣) .

تكرارول:

تَفْنَى اللّذَاذَةُ مِمَّنْ نَالَ صَفْوَتَهَا ** مِنَ الحَرَامِ وَيَبْقَي الوِزْرُ وَ العَارُ
تَبْقَى عَوَاقِبُ سُوْءٍ فِيْ مَغَبَّتِهَا ** لاَ خَيْرَ فِيْ لَذّةٍ مِنْ بَعْدِهَا النّارُ[1]

➢ د حرامو خخه چې څوک خوند پوره كړي، نو لږ كړي مزه وي لا ړه تېره شي او شرم او ګناه يې باقي پاتې شي.

➢ د زيانمنو كړنو زيانمني پايلې د تل لپاره پاتې شي، او د هغې مزو او خوندنو په څكلو كې هيڅ خير نشته چې وروسته ترې غومبرې اوروونه وي.

● حسين بن مُطَير وايي:

وَنَفْسَكَ اكْرِمْ عَنْ امُوْرٍ كَثِيْرَةٍ ** فَمَا لَكَ نَفْسٌ بَعْدَهَا تَسْتَعِيْرُهَا
وَلاَ تَقْرِبِ المَرْعَى الحَرَامَ فَانّمَا ** حَلَاوَتُهُ تَفْنَى وَ يَبْقَى مَرِيْرُهَا

➢ له ډېرو شيانو څخه دې نفس په قابو كې وساته ورنه ستا لپاره وروسته بل نفس نشته چې بېرته يې په امانت كې راواخلې (يعني ځان ژوندى كړې).

➢ حرامو څرځايونو ته مه نږدې كېږه، ځكه چې د حرامو خوندونه او حلاوت له منځه ځي او تراخه يې تل پاتې كيږي.

او احمد بن حنبل رحمه الله وايي: ځواني د وېرې له كبله نفسي غوښتنو پرېښودو ته

[1] روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٣٣٠) د ابن القيم الجوزية ليكنه .

ويل کيږي[1].

● محمد ابن اسحاق وايي: سريّ بن دينار د مصر په يوه دره کې اوسيده، د مصر په دغې دره کې يوه ښايسته او جميله ښځه وه چې ټول خلک يې په حسن ليوني وو، ښځه يې له راتګ څخه خبره شوه او ويويل: زه به ضرور سّري د خپل جمال او ښکلا په فتنه کې اچوم، ښځه راغله او ځان يې د هغه مخکې لوڅ کړ، سرّي ورته وويل: څه دربانديې وشو؟

ښځه: ايا د ژوند خوندور لمحو ته اړتيا نه لرې؟

سرّي ورته وويل:

وَكَمْ ذِيْ مَعَاصٍ نَالَ مِنْهُنّ لَـذّةً ** وَمَاتَ فَخَلّاها وَ ذَاقَ الدّوَاهِـيَـا

تُصَرّمُ لَذّاتُ المَعَاصِيْ وَ تَنْقَضِيْ ** وَ تَبْقَى تَبَاعَاتُ المَعَاصِيْ كَمَا هِيَا

فَيَا سَوْءَتَا وَ اللهُ رَاءٍ وَ سَامِـــعٌ ** لِعَبْدٍ بِعَيْنِ اللهِ يَغْشَى المَعَاصِيَا[2]

➢ له ښځو څخه ډېرو ګناهګارانو په ناوړه توګه خوندونه اخستلي دي، اوسمهال هغوی مړه دي او خورا سترو عذابونه ځپلي.

➢ د ګناهونو او سرغړونو خوندونه له منځه ځي او عذابونه او بدلي يې پاتې کېدونکي دي.

---

[1] روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٣٣٠) . د ابن القيم الجوزية ليکنه.

[2] روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٣٣٩) .

➢ د هغه انسان لپاره څومره بده خبره ده چې الله يېويني او خبرې يې اوري او دا يې په سرغړونو کې بوخت وي.

● ابو الفرج او نورو ذکر کړي دي چې په مکه کې ډېره ښايسته ښځه وه، يوه ورځ يې په شيشه کې ځان ته وکتل او خاوند ته يې وويل: داسې څوک به لا هم وي چې زما مخ وګوري او خوښ يې نه شي؟

خاوند: هو شته دی عبيد بن عُمَير دی کنه.

ښځه: اجازت راته وکړه چې اوس يې درله په فتنه کې واچوم.

خاوند: زما درته اجازه ده.

په مسجد حرام کې ښځه عبيد بن عمير ته په داسې حالت کې راغله لکه پوښتنه چې کوي او په قلاره يې د سپوږمې په څېر مخ نه حجاب لرې کړ.

عبيد بن عمير: ای د الله بنده! مخ دې پټ کړه.

ښځه: ته مې خوښ يې.

عبيد بن عمير: زه درڅخه يو څو پوښتنې لرم که دروست ځوابونه دې را کړل ستا اړوند به بيا غور وکړم.

ښځه: ډېره ښه ده، رښتيا رښتيا ځوابونه درکوم.

عبيد بن عمير: که ملک الموت راشي او همدا اوسمهال درڅخه روح اخلي، ايا خوښه دې ده چې په داسې حالت (زنکدن) کې درسره بدکاري وکړم؟

ښځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: که قبر کې کېښودل شې، او د سوال ځواب لپاره کښېنول شې، ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: که د قیامت په ورځ خلکو ته په ښي او کیڼ لاسونو خپلې خپلې عمل نامې ورکول کېږي، او تا ته معلومات نه وي چې عمل نامه به دې په کوم لاس اخلې؟ ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: که په پل صراط تېرېږې او معلومات درته نه وي چې نجات به وي او که نه ؟ ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟.

عبید بن عمیر: چې د اعمالو ترازو راوړل شي او تا ته معلومات نه وي چې د نیکو عملونو تله به دې درنه او که سپکه خیژي ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: چې د الله مخې ته د سوال او ځواب لپاره ودرېږې ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبيد بن عمير: له الله څخه وډار شه، الله درباندې دومره احسان او پېرزو کړېده.

ښځه چې کور ته ستنه شوه خاوند ورڅخه وپوښتل: څه دې وکړل؟

ښځه: زه او ته دېر پاتې او ناراسته يو. ښځې د لمونځ، روژې او عبادتونو نورو ډولونو ته مخه کړه، بيا به يې خاوند ويل: عبيد بن عمير راسره څه بد وکړل چې مخکې به مې ښځې راته هر شپه د ناوې په څېر ځان جوړو، هغه ترې راله عابده جوړه کړه د مخکې په څېر مې خيال نه ساتي (1).

● ابن القيم رحمه الله وايي: الله تعالى سترګې د زړه لپاره شيشه ګرځولې ده، که انسان سترګې ښکته وساتلې د زړه شهوت هم په تل کې وي او نه راپورته کيږي، او که سترګې يې بې مهاره کړې زړه هم خپل هېجانات راپورته کړي...

نبي صلى الله عليه وسلم فرمايي: [إِنَّ اللهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا، ادْرَكَ ذَلِكَ لاَ مَحَالَةَ، فَالعَيْنُ تَزْنِي وَزَنَاهَا النَّظَرُ، وَاللِّسَانُ يَزْنِيْ وَزِنَاه النُّطْقُ، وَالرِّجلُ تَزْنِيْ وَزِنَاهَا الخُطَى، وَاليَدُ تَزْنِيْ وِزِنَاها البَطْشُ، وَالقَلْبُ يَهْوَي وَ يَتَمَنَّى، وَالفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ

(1) روضة المحبين و نزهة المشتاقين: (٣٤٠) .

اوَيُكَذِّبُهُ](١).

ژباړه: په هر انسان باندې الله پاک د زنا برخه ليکلې ده، او هرومرو به يې کوي، سترګې زنا کوي او زنا يې کتل دي، ژبه زنا کوي او زنا پرې د زنا خبرې کول دي، خپې زنا کوي او زنا يې د زنا پسې تلل دي، لاس زنا کوي او زنا يې د زنا لپاره لاس اچول دي، زړه يې غواړي او ارزو يې لري، فرج يې يا تصديقوي او يا يې نه تصديقوي.

د سترګو په زنا يې ځکه شروع وکړه چې د لاس، خپو، زړه او د فرج د زنا بنسټ د سترګو زنا ده، او د ژبې زنا يې ځکه ذکر کړه چې له دې څخه د خولې زنا (ښکلول) منځ ته راځي، خو که زنا عملاً وشي دا د فرج تصديق دی او که يې و نه کړي نو تکذيب يې ورله وکړ، دا حديث په هغه خلکو رد کوي چې مطلق نظر او هر چا ته کتل روا بولي.

او نبي ﷺ فرمايي: [يَا عَلِيُّ لَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الْاولَى وَلَيْسَتْ لَكَ

---

(١) بخاري په كتاب الاستئذان باب زنا الجوارح دون الفرج په (٦٢٤٣) شمير باندې ديته په نږدې لفظ روايت کړی دی . مسلم په كتاب القدر باب قدر على ابن ادم حظه من الزنا وغيره په (٢٦٥٧) شمير روايت کړی دی.

الثَّانِيَةُ] [1]

ژباړه : اى علي! د يو ځل پسې دوهم ځل مه ګوره، په لومړي ځل کتلو نه نيول کيږي او دوهم ځل دې حق نه دي.

يوه ورځ مسله منځ ته راغله چې د هغه سړي اړوند علماء څه وايي چې ښځې ته وګوري او په محبت يې مبتلا شي، زړه يې وريسې کلک ونخلي، په دې کې ورته زړه ووايي: دا د لومړي ځل کتلو ګناه ده، که دوهم ځل ورته په دې خاطر وګورې چې ښځه درته کمه ښکاره شي شايد زړه دې ترې صبر شي، ايا په دوهم ځل کاته ورته په دې معنى شرعي جواز لري؟

پوښتنه په دې ډول جواب شوه:

الحمدلله، د لسو لاملونو له کبله دوهم ځل کاته ناروا دي:

لومړى: الله پاک د نظر په ټيټولو امر کړى دى، او د زړه شفا کله هم الله پاک په حرامو کې نه ده ايښې.

دوهم: د ناځايي نظر متعلق له نبي ﷺ څخه ويوښتل شول، چونکه هغه ته د دې معلومات وو نو د نظر په ټيټ ساتلو يې امر وکړ.

---

[1] سنن أبي داود: كتاب النكاح ، باب ما يؤمر به من غض البصر (٢١٤٩) . جامع الترمذي: كتاب الأدب ، باب نظر الفجأة: (٢٧٧٨) . او الباني هم په (١٨٨١) شمير په صحيح أبي داود کې ورته حسن ويلي دي .

دريم: هغه صراحةً ذکر کړ چې لومړی نظر يې حق خو دوهم يې حق نه دی، او دا خو کېداي نه شي چې هغه نظر يې حق جوړ شي چې رنځ يې پکې دی او هغه يې حق نه وي چې شفا او صحت يې پکې وي.

څلورم: له ظاهره داسې برېښي چې دوهم نظر کله هم له لومړي څخه کم نه دی، او تجربه هم دا تاييدوي چې په لومړي نظر يې زړه وبايلود کله يې هم حالت په دوهم ځل نه شي سمېدای.

پنځم: کېدای شي په دوهم ځل يې له لومړي ځل څخه تاثر ډېر وي نور به هم په عذاب اخته شي.

شپږم: په دوهم ځل کتلو کې ورته ابليس نور ډول ډال هم پسې اضافه کوي تر څو په بشپړه توګه پرې ستونزه تمامه شي.

اووم: د شريعت له اوامرو څخه په سرغړونې د رامنځ ته شوي مصيبت تداوي کله هم په حرامو نه شي کېدای، بلکې داسې بريښي چې روغتيايي مرستې يې لا پسې هم وروسته شي.

اتم: پردو ښځو ته کتل د ابليس زهريله غشی دی، چې په اول غشي کې دومره زهر و نو په دوهم کې به لا څومره وي؟ ايا د زهرو علاج په زهرو کېدای شي؟

نهم: دلته د انسان الله پاک سره د خپل محبوب په پرېښودو کې معامله

جوړيږي، که په دوهم ځل کتلو وغواړي چې د منظور اليه حال معلوم کړي، نو که له نظره يې بنه را نه شي او پريږدي، نو دې خو د الله د رضا لپاره پرې نه ښود، بلکې خوښ يې نه شو ځکه يې پرېښود، د الله پاک سره يې څه معامله پاتې شوه؟

لسم: د مزيد وضاحت لپاره بايد د حال موافق مثال بيان کړو:

که ته په خوراتيز ځغلند اس سپور شي، او په داسې تنګه او دنګه لار دې يوسي چې نه خو پکې اس بېرته شاته ګرځېداى شي او نه هم مخکې تلاى شي، خو که د ننوتلو په مهال دې اس له مهاره ټينګ کړ او په لار دې رهېدو ته پرې نه ښود، او په جدي توګه دې په اسانۍ راستون نه کړ، خو که په دغې تنګه لار يې تر هغه يوړې چې که هر خومره يې په شاه راوګاږې تا ته به سترې هم واړوي او راوتل يې هم ناشوني وي، ايا له دې وروسته سالم عقل دا پرېکړه سمه بولي چې د خلاصېدو لاره د اس لا هم پسې په تنګه لاره ورتګ کې ده؟!

نظر هم دغه څېر صفت لري که د پياوړي ديانت څښتن له ديني متانت څخه کار واخلي او نظر قابو کړي، د رنځ جرړه په لومړيو کې اوباسي علاج او معالجه به هم ورته اسانه شي، او که باربار نظر ته ادامه ورکړي، د ډول او ښکلا څخه پسې نور هم نقاب پورته کړي، مزيد يې ځان ته راښکاره کړي، په اوزګار زړه کې ورته ځاي ورکړي، محبت پکې نقش کشي وکړي او ځان پکې

ځاي کړي.

ځنګه چې ونه په پرله پسي خړوبولو وده کوي، د دې په څېر په زړه کې د محبت لويدلي دانه هم ده چې په باربار کتو يې زړه کې راټوکيږي تر دې چې زړه ناسور او له شرعي ماموراتو څخه په غفلت او ناخبرۍ اخته کړي، دغه زړه انسان تل کړاوونو ته، د فتنو او محرماتو په کولو کې واقع کوي، او بالاخره هم زړه له منځه يوسي.

د زړه د ناسور کېدو او منځه تلو يواځنې لامل لومړي ځل کتل و چې د خوند او مزې له مخې يې باربار کتلو ته ادامه ورکړه، لکه څوک چې خوندور خواړه يو ځل وخوري او بيا د مزې له مخې ورته نوره ادامه هم ورکړي، خو که د لومړي ځل لپاره يې نظر په قابو کې نيولی وی، نفس او زړه دواړه به يې په صحت او نيک حالت کې وو، لږ د نبي ﷺ په دې قول [النَّظْرَةُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ اِبْلِيْس] (1) کې سوچ وکړه چې غشی کله زړه ته رسيدګې وکړي د زهرو کردار پکې ادا کوي، خو که څوک په وخت غشي وباسي سمه ده ورنه

(1) حديث امام حاکم په (مستدرک الحاکم: ٤ / ٣١٤) کې روايت کړی دی ، او سند ته يې هم ورله صحيح ويلي دي ، خو ولې ذهبي يې سند د دوو راويانو « اسحاق بن عبدالواحد القرشي او عبدالرحمن الواسطي » له مخې کمزوری کړی دی .

هرومرو به يې مړ کړي (1).

● ابن القيم رحمه الله وايي: د نظر په تيټ ساتلو کې ګڼ شمېر ګټې دي:

➢: لومړی دا چې د حسرتونو څخه زړه سالم پاتې کيږي، که څوک خپل نظرونه بې مهاره کړي حسرتونه به يې هم زيات شي، له نظر پرته په نورو شيانو زړه نه ستونزمن کيږي، ځکه چې ستر ګې زړه ته داسې شيان ښايي چې نه خو ترې زړه صبرپيدای شي او نه يې هم لاس ته راوړنه کولی شي، له دې څخه بل ستر کړاو او لوی عذاب نشته.

اصمعي وايي: په طواف کې مې د لمر په څېر جينۍ وليده، چونکه په ښکلا کې يې زما نظر ميخ شو راته يې وويل: ولې ګورې؟ ما ورته وويل: ولې په کتلو کميږې؟ هغې وويل:

وَكُنْتَ مَتَي ارْسَلْتَ طَرْفَكَ رَائِداً ** لِقَلْبِكَ يَوْماً اتْعَبَتْكَ المَنَاظِرُ

رَايْتَ الـّذِيْ لاَ كُلّـهُ انْتَ قَـادِرٌ ** عَلَيْهِ وَ لاَ عَنْ بَعْضِهِ انت صَابِرُ

❍ چې د زړه نګرانۍ لپاره کله دې هم نظر بې مهاره کړ، نو يوه ورځ به دې کتل په ستريا کې واچوي.

❍ تا چې څه وليدل نه خو يې ټول لاس ته راوړی شې او لږو څخه به يې

---

(1) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٩٢ – ٩٥) .

صبر ونه شي کړی.

➢ : کتل په زړه داسې اغېز لري لکه غشی يې چې په زړه لري، که په کتلو سره زړه مړ نه شي تېپي کوي خو يې هرومرو ، نظر او هر چاته کاته په وچ کړس لرګو کې د سکروټې اچولو صفت لري، که تول لرګي ونه سوځوي ځيني خو سوځوي، يو شاعر وايي:

كُلّ الْحَوَادِثِ مَبْدَاهَا مِنَ النظَرِ ** وَمُعْظَمُ النّارِ مِنْ مُسْتَصْغَرِ الشّرَرِ
كَمْ نَظْرَةً فَتَكَتْ فِيْ قَلْبِ صَاحِبِهَا** فَـتْـكَ السّهَامِ بِلاَ قَوْسٍ وَلاَ وَتَرِ
وَالمَرْءُ مَا دَامَ ذَا عَيْنٍ يُقَلّبُهَا ** فِي اعْيُنِ الغيدِ مُوْقُوْفُ عَلَى الخَطَرِ
يَسُرّ مَقْلَتَهُ مَا ضَرّ مَهْجَتَـهُ ** لاَ مَرْحَباً بِسُرُوْرٍ عَادَ بِالضّرَرَ

❍ د ټولو ستونزو پيل له کتو څخه دی، او د اور لمبې د وړې سکروټې څخه جوړيږي.

❍ ډېرو کتلو د انسان په زړه کې له ليندې او تار پرته داسې شکول وکړل لکه غشی چې شکول کوي.

❍ انسان د هميشه لپاره په ښايسته ښځو کې خپل کتل اړوي راړوي خو ښه نه بلکې په خطر ولاړ دی.

❍ په کتلو سترګې خوشحالوي او زړه په تکليف او ستونزو کې اچوي، داسې خوشحالي دې هيڅکله را نه شي چې ضرورونه پسې رادرومي.

➢: په داسې حالت کې چې کتونکی نه پوهیږي او د نظر په غشو خپل زړه ولي، زما ځینې شعرونه دي چې:

يـَا رَامِيـاً بِسِهَامِ اللّحْظِ مُجْتَهِداً ** انْتَ القَتِيلُ بِمَا يَرْمِيْ فَلاَتُصِبِ

وَ بَاعِثَ الطّرْفِ يَرْتَادُ الشِّفَاءَ لَهُ ** تَوَقّهُ اِنَّهُ يَاتِيْكَ بِالعَطَبِ ()

Oای هغه څوکه چې د کتلو غشي په ډېر تکلیف سره ګوزاروې، غشي مه ګوزاروه ته پرې خپله وژل کیږې.

Oد نظر په کتلو سره د ځان لپاره صحت غواړې، خو ځان ترې وساته دا دې نور هم په تکلیف اخته کوي.

❁❁ ❁❁ ❁❁

() روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٩٧) . ابن القيم رحمه الله د نظر د ښکته ساتلو نورې فایدې هم ذکر کړې دي دمزیدو معلوماتو لپاره د مذکور کتاب (١٠١ – ١٠٥) ته مراجعه وکړه .

□ ١٩ - د سلفو صالحينو د خپلو مورګانو سره د نيکۍ نمونې □

● محمد بن سيرين وايي: د عثمان بن عفان رضی الله عنه په دور خلافت کې د کجورې ونه تر زر درهمو ته ورسيده، اسامة بن زيد رضی الله عنه ونه له ستې څخه راچپه کړه او له تنې څخه يې ورله خوږکې راوويست او مور ته يې ورکړ، خلکو ورته وويل: ولې دې داسې وکړ او ښه درته معلومات دي چې کجوره په لوړه بيعه خرڅيږي؟ هغه وويل: مور مې رانه کنډ غوښتی و، او هغه چې راڅخه هر څه وغواړي ورڅخه يې نه منعه کوم [١].

● عبدالله بن مبارک وايي: محمد بن المنکدر راته وويل چې زما ورور (عمر) ټوله شپه په عبادت رڼه کړه او ما مې د مور خپې چاپي کولې (کېمنډلې)، خو زه ورسره د خپلې شپې ثواب نه برابروم [٢].

● ابن عون وايي: يو سړی راغی او محمد بن سيرين د خپلې مور سره ناست و، ورته يې وويل: ولې محمد بن سيرين ناجوړه دی؟ څه پرې شوي دي؟ ناستو خلکو ورته وويل: نا نا هيڅ هم نشته خو دا د مور سره په دې کيفيت کيني [٣].

---

[١] صفة الصفوة: (١ / ٥٢٢) .

[٢] صفة الصفوة: (٢ / ١٤٣).

[٣] صفة الصفوة: (٣ / ٢٤٥) .

● هشام بن حسان د حفصة بنت سيرين څخه نقلوي: محمد بن سيرين چې به د مور خوا ته کله راغی د احترام له مخې به يې د مور په مخکې وازه خوله خبرې نه کولې [1].

● ابن عون وايي: مور مې راته اواز وکړ، زما اواز يې په اواز لوړ شو، په کفاره کې مې دوه غلامان ازاد کړل [2].

● هشام بن حسان وايي: هُذيل بن حفصة به په اوړي کې لرګي راوړل، پوستکي به يې ترې لرې کړل او وبه يې چول، حفصه وايي: په ژمي کې به مې ډېره يخني کېده، زه به يخپل لمونځ ځای کې په لمونځ ولاړه وم او هذيل به لرګي راوړل داسې اور به يې بل کړ چې ما ته به يې له لوګي څخه تکليف نه و، او زه به يې ګرمولم، که څه هم هغه لرګي په بل چا راوړلی شول خو دغه دنده يې خپله کوله، ډېر وخت به تېر شو، زړه کې به مې راغلل چې ورته ووايم: بس دی نور ځان مه تکليفوه بچو ته دې لاړ شه، بيرته به غلې شوم چې پرېږده خپلې موخې ته ځان ورسوي.

حفصه[3] وايي: هذيل چې کله مړ شو، په مړينه يې راته الله پاک ډېر صبر راکړ

---

[1] صفة الصفوة: (٣ / ٢٤٥) .

[2] سير أعلام النبلاء: (٦ / ٣٦٦) .

[3] حفصة بنت سيرين ډېره زاهده او عابده ښځه وه ، د محمد بن سيرين خور ، او د هذيل مور وه .

خو د زړه نه مې خفګان نه ووت، يوه شپه مې سورت نحل کې دا ايت ولوست [وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّـهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِندَ اللَّـهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ۞ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللَّـهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ][1]

ژباړه: د الله تعالى په ايتونو باندې لږې ټکې پيسې مه اخلئ، هغه څه چې د الله سره دي ستاسو لپاره بهتر دي که پوهېږئ ۞ له تاسو سره هر څه له منځه تلونکي دي او څه چې له الله سره دي پاتې کېدونکي دي، او څوک چې صبر کوي خامخا به ورته د هغه نيکو علمونو بدله ورکړو چې دوي يې کوي.

حفصه وايي: دا ايتونه مې باربار تکرار کړل الله پاک مې د زړه غم ختم کړ.

هشام زياتوي: هذيل د ډېرو شيدو اوښه لرله، حفصه وايي: ما ته به يې هر سهار شوده راستول، ما به ورته ويل: زويه! تا ته پته ده چې زه روژه يم نه يې شم ښښلاى. هغه به ويل: د اوښانو په غولانځه کې چې په شيدو شپه تېره شي ډېر خواږه وي، وايي اخله او بل چا ته يې ورکړه[2].

● عبدالرحمن له خپل پلار احمد څخه نقلوي چې (بَقِي) ته يوه ښځه راغله او ورته يې وويل: د باچا په بنديوانو کې مې زوى دى او نور صبر نه شم کولاى

---

[1] سورت نحل: (٩٦ – ٩٧).

[2] صفة الصفوة: (٤ / ٢٥).

که لږ څوک راپيدا کړې چې زما د زوی فديه ورکړي او رها شې ډېره نيکي به دې راسره وي، هغه ورته وويل: زه به څه وکړم، سر يې ښکته وزنګوو او په شونډو يې پټ څه وويل، بيا څه موده وروسته ښځه راغله او زوی هم ورسره و، زوی يې وويل: د باچا په لاس کې بنديوان وم، په کار بوخت وم چې خپله مې اتکړی له لاسونو څخه پرېوتې،او هغه ورځ يې ياده کړه په کومه ورځ چې (بقي) دعا کوله، څارونکي راباندې لوړ غږونه وکړل او حيران دريان ودرېد، لوهار يې راوغوښت او اتکړی يې راباندې نورې هم مضبوطې کړې، چې کله هغه له ما او زه له هغه څخه روان شوم بيا اتکړی وغورځېدې، خپل علماء يې راوغوښتل، هغوی له ما څخه وپوښتل: مور دې ژوندې ده؟ ما ورته وويل: هو. هغوی وويل: د مور دعا دې قبوله شوېده.

بيا يې راته وويل: چې الله دې رها کوي مونږ دې نه شو بندي کولی، د لارې توښه يې هم راکړه او کور ته يې راواستولم [1].

---

[1] صفة الصفوة: (٣ / ٢٤٥) .

❁❁ ❁❁ ❁❁

□ ۴۰ – په ښه ملګرتوب کې د سلفو صالحينو د کردار نمونې □

● خطيب وايي ما ته عمر بن ابراهيم او ابو محمد الخلال، هغوی ته اسمعيل بن محمد بن اسمعيل الکاتب، هغه ته احمد بن الحسن المقرئ، هغه ته عبدالله بن احمد الدّورقي، هغه ته محمد، هغه ته خپل پلار علي بن الحسن بن شقيق ويلي و چې کله به د حج مياشتې راغلې د (مَرْوَ) خلک به عبدالله بن مبارک ته راغونډ شول چې مونږ حج ته ستا په ملتيا کې ځوو، هغه به ورته وويل: د حج لپاره تيارې کړې نفقې (خرچه) راوړئ او ما ته يې وسپارئ، له ټولو څخه به يې نفقې واخستې په صندوق کې به يې سمبال او قلف به يې ورته ولګو، له مرو څخه تر بغداد پورې به يې ورله سورلۍ په کرايه واخسته، او تر بغداده پورې به يې پرې خرچه نفقه کوله، خوندور خواړه او حلواګانې به يې پرې خوړې، بيا به يې له بغداد څخه په ښايسته ډولي کاليو کې وويستل تر دې چې مدينې ته به ورسېدل، هر ملګري ته به يې وويل: بچو مو درڅخه څه غوښتي دي چې له مدينې څخه يې ورته يوسئ؟ هغوی به وويل: دا او دا... هر چا له به يې فرمائشي شيان واخستل او بيا به يې مکې ته بوتلل، د حج د مراسمو له ادا وروسته به يې هر يو ته وويل: بچو درته څه ويلي دي چې له مکې څخه ورله څه واخلئ؟ هغوی به وويل: دا او دا.... هر چا له به يې د مکې فرمايشي

شيان ويلورل، بيا به يې له مكې څخه وويستل او تر مرو پورې به يې پرې خرچه نفقه كوله، مرو ته په رسېدو به يې د هغوى كورونه او دروازې په چونه سپينې كړې او درې ورځې وروسته به يې ټول راغونډ او خوراک به يې ورله تيار كړ، او هر چا ته به يې نوي پوښاكونه وركړل، له خوراک څښاک او خوشحاليو وروسته به يې هغه صندق بېرته كړ چې د دوى وركړې نفقات به يې پكې ايښې وو، هر يو ته به يې د خپلې نفقې كڅوړه چې نوم به يې پرې ليكلى و بېرته وركړه[1].

● زيد د خپل پلار اسلم[2] څخه روايت كوي چې ابن عمر رضي الله عنهما راته يوه ورځ وويل: ابو خالده! اميرالمؤمنين ولې ستا سره ډېر زيات يو ځاى كيږي او ستا پرته سفر هم نه كوي، لږ د هغه په حالاتو مې خبر كړه! ما ورته وويل: د نورو خلكو پرته ځان لپاره سيورې هم غوره نه كښي، د سفر په مهال به يې زمونږ او د ځان لپاره پخپله ټولې سورلۍ چمتو كولې، يوه ورځ يې زمونږ سورلۍ چمتو كړې وې او خپله سورلۍ يې تياروله او دا شعرونه يې ويل:

لاَ يَاخُذُ اللّيْلُ عَلَيْكَ بِالْهَمْ ** وَالبَسَنْ لَهُ الْقَمِيْصَ وَ اعْتَمْ

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٨ / ٣٨٥ – ٣٨٦) .

[2] اسلم د عمر – رضي الله عنه – غلام و، او ابوخالد يې اسم كنيه وه .

وَكُنْ شَرِيْكَ نَافِعْ وَ اسَلَمْ ** وَاخْدُمِ الْقَوْمَ حَتّي تُخْدَمْ()

○ شپه په غم او تکليف کې مه تېروه، قميص او پټکی ورته ووهه او په کار يې تېره کړه.

○ د نافع او اسلم سره ملګرتيا پاله، که غواړې ستا خدمت وشي نو د نورو خدمتونه کوه.

● مصعب بن احمد بن مصعب وايي: ابو محمد المروزي بغداد ته راغی او د مکې په لور روان و، ما غوښتل چې زه يې هم په سفر کې ملتيا وکړم، اجازه مې ترې وغوښته خو په دغه کال يې راته اجازت رانه کړ، په دوهم او دريم کال کې ورته بيا راغلم اجازه مې ورځخه وغوښته راته يې وويل: ما سره به د سفر ملګرتيا کوې خو په دې شرط چې يو به د لارې امير وي او دوهم به يې هيڅ مخالفت نه کوي.

ما ورته وويل: بس ته مې امير يې، هغه وويل: نا بلکې ته امير شه، ما ورته وويل: ته راځخه په عمر کې مشر يې بايد امير هم ته شې، هغه وويل: سمه ده خو مخالفت به مې نه کوې.

() سير أعلام النبلاء: (٤ / ٩٩) . زه وايم: په عمر بن الخطاب رضي الله عنه دې الله پاک ډېر رحم وکړي چې د انډيوالانو په خدمت يې بسنه نه ده کړې، بلکې د غلامانو خدمت به يې هم کو، سره له دې چې غلامان خلک په سفر کې د خدمت لپاره کاروي .

ما ورته وويل: تيار يم. دواړه سره ووتو، ښه خواړه به يې ما ته راکول، چې ما به ورسره لږ تيل متهول وکړ راته به يې ويل: ما درباندې شرط نه و لګولی چې مخالفت به نه کوې؟

زما او د هغه تر اخره پورې دغه چلند و، زما لپاره به يې ځان دومره تکليفو چې زه ورسره په ملګرتوب پښېمانه شوم چې ولې ورسره راتلم.

په لاره کې باران ونيولو راته يې وويل: نزدې نښې ته ځان ورسوه[1]، د رسېدو سره سم يې راته وويل د کمرې (تيګې) په يخ کې کينه، هغه له ځان څخه څادر راتاو کړ او په ما باندې له بره سيوری شو، بيا مې ارمان وکړ چې کاشکې ورسره نه وی راغلی چې زما له کبله دومره په تکليف شو، الله دې پرې ورحميږي تر مکې پورې د هغه ما سره دغه چلند و[2].

● بلال بن سعد له يو سړي څخه روايت کوي چې عبدالله بن عامر التميمي يې په روم کې وليد چې په قچره به خپله او مهاجرين سره په وار وار سپرېدل، چې کله به غزا ته تلو د ځان لپاره به يې د دوستانو انتخاب کو، له انتخاب وروسته به يې پرې شرط ولګو چې زه به يې خدمت هم کوم، اذان به هم کوم،

---

(۱) دا نښې به د « ميل » په نوم د مسافرو لپاره د لارې نښې کېښودلی شوې تر څو لاره خطا نه کړي او په ځانګړي توګه د مکې په لارو کې ، يوه نښه به له بلې څخه د سترګو د ديد په اندازه لرې وه .

(۲) صفة الصفوة: (٤ / ١٤٨ – ١٤٩) .

او خپل شتمني به پرې هم خرچه کوم[1].

❋❋ ❋❋ ❋❋

(1) سیر أعلام النبلاء: (٤ / ١٧) .

□ ۲۱ – د خلکو حقونه او د سلفو ذمه واري □

● واقدي وايي: ما ته ابوبکر بن ابي سَبْرَة، هغه ته عبدالمجيد بن سُهيل، هغه ته عوف بن الحارث ويلي و چې ما له عائشې رضي الله عنها نه واورېدل: کله چې ام حبيبة وفات کېده زه يې وغوښتم او راته يې وويل: د بنتوب له نکاه نه چې زما او ستا ترمنځ هر څه و، الله دې ما او تا ته ببښنه وکړي، ما ورته وويل: الله دې درته ببښنه وکړي او الله دې ورڅخه پاکه او صفا کړه، هغې وويل: الله دې خوشحاله کړه چې زه دې دومره خوشحاله کړم، بيا يې ام سلمة پسې استازي وليږدو هغه ته يې هم دغسې وويل[1].

● ليث بن سعد او نور وايي: يو سړي عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ته ليک واستو چې ټول علم راته وليکه، هغه ورته وويل: علم ډېر زيات دی خو که کولی شې چې د الله سره په داسې حالت کې ملاقات وکړې چې شا دې د مسلمانانو له وينو څخه سپکه وي، د هغوی له شتمنيو څخه دې خېټه خالي وي، د هغوی له عزت او ابرو دې ژبه خوندي وي، او د مسلمانانو سره هېڅ مخالفت ونه لرې نو دغه وکړه[2].

---

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲ / ۲۲۳) .

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳ / ۲۲۲) .

● عمر بن ذر وايي: ما ته عطاء بن ابي رباح، هغه ته د عمر بن عبدالعزيز بي بي فاطمې ويلي و چې يوه ورځ عمر بن عبدالعزيز ته ورغلم پخپل لمونځ ځاى کې ناست و، لاس يې په مخ ايښى او اوښکې يې روانې وې، ما ورته وويل: امير المؤمنين! څه چل شوى دى؟ هغه راته وويل: اى فاطمې! د محمد ﷺ د ټول امت ذمه واري مې په غاړه اخستې ده، اوس د وږي حال ته، د بې پوښتنې ناجوړه حال ته، هغو خلکو ته چې په تن لوڅ دي، هغه مظلوم ته چې د استبداد له لارې چا د ځان تابع کړى وي، هغو مسافرو ته چې خلکو يا خپلو حاجتونو حصار کړي وي، د ځمکې په ګوړ ګوړ کې د ډېر عمر او د ډېر اولاد خلکو ته سوچ يوړم چې الله رب العلمين به يې رانه پوښتنه کوي، او نبي کريم ﷺ به هم راسره په دې خبرې اترې کوي، ويره راسره پيدا شوه چې کېداى شي په دلائلو ثابت و نه شم دريدلاى، په ځان ورحمېدم او په ژړا شوم (1).

● موسي بن عقبة وايي: عياض بن غنم چې کله ګورنر وګمارل شو، کورني غړي يې راغلل او د خپلولۍ پالللو غوښتنه يې وکړه ه، هغه ورسره په ډېره مينه او خوشحالۍ مخامخ شو، عزت او اکرام يې ورله وکړ، څه ورځې وروسته يې

---

(1) سير أعلام النبلاء: (٥ / ١٣١ – ١٣٢) .

ورته یاده کړه چې د ستونزو سره مخ دي او د خپلولۍ پاللو امېد لري.
راغلي کورني غړي پنځه نفره وو، هر یو ته یې لس لس دیناره ورکړل، دوی ورځخه ناراضه شول او بېرته یې لس لس دیناره ورکړل، بدې خبرې یې هم وریسې وکړې، هغه ورته وویل: ای کاکا زامنو! ستاسو د خپلولۍ حقوقو او له مشقت برداشت ځخه انکار نه کوم، خو تاسو ته چې ما څه درکړل دا مې خپل غلام او نور هغه شیان که څه هم زه ورته اړین وم خو ما خرځ کړل او تاسو ته مې دغه څه درکړل، نور ما معذور وګڼئ.
هغوی ورته وویل: کله دې هم معذور نه بولو، د پوره نیم شام والي یې، او خپلو خپلوانو ته دومره څه نه شې ورکولی چې کور ته پرې ورسیږې؟
هغه ورته وویل: تاسو څه وایئ چې د الله ځخه مال غلا کړم؟ لوړه په رب لایزال چې که په منځ اره او دوه پړقه شم، له دې ځخه راته غوره دي چې یوه انه غلا کړم او یا له حد ځخه تجاوز وکړم.
هغوی ورته وویل: ته مو پخپلې شتمنۍ کې معذور وګڼلې خو دومره وکړه چې مونږ هم په کارونه وګماره تر څو د خلکو په څېر مسؤلیتونه ادا کړو، او د هغوی په څېر راته ګټه هم ورسیږي، نور تا ته ښه معلوم یو چې د ظلم او استبداد اراده نه لرو، هغه ورته وویل: په خیر بنیګړې ډېر ښه پوهیږم چونکه تاسو زما رشته دار یاست که عمر رضی الله عنه ته خبر ورسیږي چې خپلوان یې په

دندو ګمارلي دي شايد ډېر مې ورتې، خلکو ورته وويل: ابوعبيده چې ته په دنده وګمارلې نو ته د هغه رشته دار نه وې؟ او عمر ترې ښه خبر دی او ورسره يې ته منلی يې؟ خو که ته مونږ په دندو وګمارې شايد درسره يې ومني. هغه ورته وويل: زه عمر ته د ابوعبيده په څير رتبه او مکانت نه لرم. خپل خپلوان ترې په داسې حالت کې ولاړ چې ترې نا رضا وو[1].

● سليمان التيمي روايت کوي چې احنف وايي: تاسو ته زه خپل درې خويونه د پند لپاره دياد وړ بولم: له بلنې پرته کله هم د شاهانو دركاونو ته نه يم تللی، چې دوو کسانو خپله نه يم شريک کړی کله يې هم په خبرو کې نه يم ورننوتی، او چې د مجلس څخه مې ناست څوک لاړ شي ما کله هم په بد صفت نه دي ياد کړي[2].

● احنف وايي: ما سره چې څوک جنګ جګړه کوي زه په دريو کارونو عمل کوم: که رتبه کې راڅخه لوی وي زه يې مزيد عزت هم وکړم، که رتبه کې راڅخه لاندې وي، نو د ځان قدر وکړم هيڅ ورته نه وايم، او که په رتبه کې راسره يو څېر وي پيرزو پرې وکړم هيڅ هم ورته نه وايم.

---

(1) صفة الصفوة: (١ / ٦٦٩ – ٦٧٠) .

(2) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٩٢) .

بيا وايي: زه صبرناک نه يم، خو په زوره صبر کوم [1].

● اصمعي وايي: ما ته معتمر بن حيّان، هغه ته هشام بن عقبة د ذي الرمة ورور ويلي وچې احنف بن قيس مې وليد چې د يو قوم مړي په پيښه کې يې منځګړتوب کو، د پېښې اړوند يې د خپلو خبرو په ترخ کې وويل: پرېکړه تاسو بخپله وکړئ. هغوی وويل: مونږ دوه ديتونه غواړو، هغه ورته وويل: چې ستاسو خوښه وي ډېره ښه ده. خلک خاموش شول، بيا ورته هغه وويل: تاسو چې څه غواړئ زه يې درکوم خو د الله پاک پرېکړه يو ديت دی دوه ديتونه نه دي، نبي ﷺ هم په يو ديت فيصله کړېده، او تر اوسمهال عرب هم يو ديت ورکوي او هم يې اخلي، که نن تاسو دوه ديتونه غواړئ سبا به له تاسو څخه دوه ديتونه واخستل شي، سره له دې چې په دې کار خلک هم نه دي خوشحاله، هغوی ورته وويل: سمه ده يو ديت راکړه [2].

❁❁ ❁❁ ❁❁

□ ٢٢ – د خلکو له تېروتنو څخه د سلفو صالحينو پټ سترګي □

---

(1) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٩٢) .

(2) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٩٣) .

● عقيل وايي ما ته معمر، هغه ته زهري، هغه ته عروة ويلي و چې مسور بن مخرمة معاويهرضي الله عنه ته ولاړ، هغه ورله غوښتنې پوره کړې او بيا يې ځانته کړ، ورته يې وويل: اى مسوره! ته ولې په امامانو باندې بد وايې؟

مسور: د احسان له مخې دغې خبرو نه تېر شه.

معاوية: نا، لوړه په رب لايزال چې ته په ما کوم تورونه لګوې هرومرو به يې راته راخرګندوې.

مسور وايي: ما چې پرې کوم تورونه لګولي وو ټول مې ورته وويل.

معاوية: زه له ګناهونو څخه ځان پاک نه بولم خو مسوره! مونږ چې د عامې خير ښېګړې څومره کارونه کوو، کوم يو دې په ياد دى او کنه؟ سره له دې چې حسنات يو په لسه حسابيږي، د خفګان مقام دى چې ګناهونه مې په ياد لرې خو ولې له ښېګړو څخه مې سترګې پټوې؟

مسور: ما ته يواځې ستا د ګناهونه پته ده.

معاوية: مونږ خو پخپلو هغې ګناهونو چې مونږ کړيدي الله تعالى ته پرې اعتراف کوو، خو مسوره! ته داسې ګناه لرې که درته و نه ښښل شي د هلاکت سبب به دې ګرځي؟

مسور: هو ولې نه.

معاوية: ته په ما څه بهترې لرې چې ته د ګناه د بخښش امېد ساتې او زه دې

نه ساتم؟ لوړه په رب لا یزال چې ته به دومره د خیر کارونه نه کوې لکه زه چې یې کوم، او زما دې په الله قسم وي چې کله هم د الله پاک او د بل چا د رضا دوه کارونه مې مخې ته راغلي دي، نور مې پرېښي دي او د الله کار مې ځان له غوره کړی دی، او زه د داسې دین معتقد یم چې هم پکې نېک عملونه قبلیږي اوهم پکې پر نېکو عملونو ښې بدلې ورکول کیږي، که څه هم پکې د ګناه بدله ورکول کیږي خو الله پاک پکې د خپلې مرضۍ له مخې ګڼ شمېر خلکو ته ښښنې هم کوي.

مسور وايي: په دلیلونو یې راخخه جنګ وګټو. عروة وايي: د مسور په شتون کې چې به کله هم معاویة رضي الله عنه یاد شو هغه به ورته دعا کوله (١).

● میمون بن مهران وايي: له ابن عباس څخه مې واورېدل: ما پسې چې کله هم مسلمان ورور بدې خبرې کړې وي مګر زه ورته په دریو کې په یوه درجه ګورم: که راڅخه مشر وي قدر او احترام یې کوم، که همزولي مې وي په ښښنه یې ونازوم، او که راڅخه کشر وي د بدو خبرو یې پروا نه ساتم، دغه مې اخلاق دي که د چا بدي شم د الله څمکه پراښه ده (٢).

● حُمید الطویل له ابو قلابة څخه روایت کوي چې کله درته د خپل ورور

(١) سير أعلام النبلاء: (٣ / ١٥٠ – ١٥١) .
(٢) صفة الصفوة: (١ / ٧٥٤) .

ځيني بد دروړسيدل په يوه طريقه يې معذور ګڼه، كه هيڅ عذر دې ورله پيدا نه كړ له ځان سره دومره ووايه چې هغه شايد داسې عذر ولري چې ما ته يې معلومات نه وي (١).

● رجاء بن حيوة وايي: د هغه چا دوستان كم وي چې بې عيبه ورونه غواړي، كه ځوک هميشه لپاره د ملګري نه اخلاص غواړي د تل لپاره به خپه وي، ځوک چې خپل ورونه په هرې ګناه رټي دښمنان به يې زيات شي (٢).

● ابو يعقوب المدني وايي: د حسن بن حسن او د علي بن الحُسين تر منځ لړه خوا بدي منځ ته راغله، حسن بن حسن علي بن الحسين ته راغی او هغه له ملګرو سره په مسجد كې ناست و، سمې خبرې يې ورته وكړې، خو علي خاموش او غلی ناست و، حسن له مجلس څخه ولاړ د شپې له مخې ورته علي كور ته راغی او دروازه يې وټكوله، حسن ورته راووت، علي ورته ووېل: ورور جانه! كه ته پخپلو خبرو كې رښتنې يې الله پاک دې ما وبښي، او كه دروغجن يې الله دې درته بخشش وكړي، السلام عليكم... او بېرته ترې راستون شو، حسن ورپسې شاته راروان وو او ژړل يې، او ورته يې ووېل: له

(١) صفة الصفوة: (٣ / ٢٣٨) .
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٥٥٨) .

دینه وروسته به ستا مخالفت نه کوم، علي ورته وویل: تا چې ما ته څه ویلي دي ټول مې درته ښنلي دي(١).

● د سفیان بن عیینة نه روایت دی چې سعید بن المسیب ویلي دي: دنیا حقیره ده او هر حقیر ته میلان لري، او هغه څوک ډېر غټ بې وقوف دی چې له حق جوړېدو پرته دنیا واخلي، یا د ناروا لارې څخه یې لاس ته راوړي، او په ور ځای کې یې استعمال نه کړي (٢).

● د قتادة بن دعامة السدوسي په ترجمه کې امام ذهبي وایي: په کوم ځای کې چې یې سماع ثابته شي د علماوو په اجماع حجت دی خو په تدلیس مشهور دی، په عقیده کې قدري و، الله دې د ټولو سالمه ساتنه وکړي، خو د دې باوجود په رښتنولۍ، عدالت، حفظ کې هیڅ شک او شبهه نه لري، دا او د دې په څېر هغه علماء چې د الله د رضا او تنزیه په خاطر ترې بدعتونه شوي دي معذور وګڼېږ، الله پاک پخپلو بندګانو ډېر رحم او مهرباني کونکی دی، د الله پاک څخه څوک د ولې پوښتنه نه شي کولی، او بیا د علم او معرفت داسې هستې چې نیکي یې هم ډېره وي، د حق لټونوال وي، د پراخه علم څښتن وي، ذکاوت یې هر چا ته معلوم وي، زهد او پرهیزګاري یې له چا څخه پټه نه وي،

---

(١) صفة الصفوة: (٢ / ٩٤) .

(٢) صفة الصفوة: (٢ / ٨١) .

نزدې ده چې ګناهونه يې معاف شي خو مونږ يې ګمراه او بې لارې نه بولو، او نه يې محاسن هيره وو، دومره ده چې په تيروتنو او بدعتونو کې يې پيروي نه کوو، اميد ساتو چې توبه به يې ويستلې وي (١).

● علي بن المديني وايي ما له سفيان ثوري څخه واورېدل چې ابن عياش المَنْتَوف به عمر بن ذر ته ډيرې ردې بدې او سپکې سپورې ويلې، يوه ورځ ورسره عمر مخامخ شو او ورته يې وويل: دومره ډيرې ستغې سپورې مه وايه د جوړ جارې لپاره هم ځاى پريږده،زمونږ له کبله چې څوک د الله عصيان کوي دومره ورسره اوږه نه وړو لکه څومره چې مونږ د الله د رضا لپاره د هغه خبره منو(٢).

● عبدان بن عثمان د عبدالله بن مبارک نه روايت کوي هغه وايي: د انسان په بدو کارونو چې کله نيک کارونه ډير وي بايد بد کارونه يې خلک ياد نه کړي، او که بد کارونه يې له ښو څخه زيات وي نو محاسن دې ورله څوک نه يادوي (٣).

● يونس صَدَفي وايي: له شافعي څخه مې څوک هوښيار و نه ليد، يوه ورځ

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٥ / ٢٧١) .
(٢) سير أعلام النبلاء: (٦ / ٣٨٨ – ٣٨٩) .
(٣) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٣٩٨) .

مې ورسره په مسله کې مناظره راغله او بيا سره جلاجلا شول، وروسته راسره بيا مخامخ شو او له لاس څخه يې ونيولم، راته يې وويل: ايا ښه نه ده چې ورونه ورونه شو، اګر که په مسله کې سره اختلاف هم ولرو؟ (١)

● يونس بن عبدالاعلى وايي: ما ته شافعي وويل: يونسه! که له کوم دوست څخه درته بد درورسيږي په چټکه ورسره دوستانه مه پرېږده او مه ورسره دښمني کوه ورنه يقين به دې په شک بدل کړي، نا بلکې ليدل کتل ورسره کوه او ورته ووايه: ستا له لورې راته داسې بدې خبرې راورسيدې، خو پام چې د چا نوم ورته وانه اخلې، که هغه انکار وکړ چې ما نه دي ويلې، ډېرې خبرې نه بلکې دومره ورته ووايه: ته له هغه څخه رښتونې يې، او که اعتراف يې وکړ چې ما ويلې دي او عذر يې درته وړاندې کړ نو عذر يې قبول کړه، او که عذر دې نه قبلو دومره ورته ووايه: زما اړوند ستا موخه څه وه؟ که څه عذر يې درته وړاندې کړ نو عذر ترې قبول کړه، او که د عذر بله کوم لاره تا هم ونه ليده، ووايه چې دامې د ملګري تيروتنه ده، بيا دې خپله خوښه ده که له تجاوز پرته ترې بدله اخلې او که عفوه او بخشش ورته کوئ، خو بخشش کول تقوا ته ډېر نزدې دي، الله پاک فرمايي: [وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ

---

(١) سير أعلام النبلاء: (١٠ / ١٦) .

مثلها فَمَنْ عَفَا وَ اصْلَحَ فَاجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ] [1].

ژباړه: د بدۍ بدله بدي ده، خو که څوک درګزري او بخشش چا ته وکړي نو نيکه بدله يې په الله ده.

خو که نفس دې ترې د بدلې خواهش درلود ځان ته د ملګري مخکني احسانات رایاد کړه، او د دې بدو په بدله کې ورسره په بخشش احسان وکړه، پر يوې بدۍ يې تېرې تولې نېکۍ مه هېروه ځکه دېته ظلم ويل کيږي.

اې يونسه! ملګرى دې له لاسه کلک ونيسه، د ملګري پيدا کول ګران او پرېښودل يې اسان دي [2].

● د اندلس باچا الناصر لدين الله په ترجمه کې امام ذهبي وايي: د هغه ترجمه مې ورله د نيکه په بحث کې ذکر کړېده خو د ځينو فايدو په خاطر يې تکراروم چې په جهاد کې مشرتابه کله هم لوړ موراله وي، د ستونزو مشکلاتو سره مخامخ کيږي، خو اجر او ثواب به ورته الله پاک ورکوي، خو دا چې مشر تابه د جهاد نوم مړ کړي، په خلکو د استبداد لړۍ پيل کړي، خزانې بربادې کړي، ډېر زر به يې الله پاک ونيسي [3].

---

[1] سورت شورى: (٤٠) .

[2] صفة الصفوة: (٢ / ٢٥٢ — ٢٥٣).

[3] سير أعلام النبلاء: (١٥ / ٥٦٤) .

● ابوالربيع محمد بن الفضل بلخي د ابوبكر محمد بن مَهرَوَيْه الرازي نه، هغه يې د علي بن الحسين بن الجُنيد نه، هغه يې د يحيي بن معين نه روايت كوي چې: مونږ په داسې خلكو تورونه لګوو چې كېداى شي چې له دوه سوه كلنو څخه هم زيات هغوى په جنت كې په خپلو بنګلو كې وي.

ذهبي وايي: زه وايم: شايد سل كاله به يې ياد كړي وي ځكه چې د يحيى په دور حيات كې دوه سوه كاله نه و تېر شوي.

ابن مهرويه وايي: د عبدالرحمن بن ابي حاتم خوا ته ورغلم او هغه خلكو ته د «الجرح والتعديل» كتاب لوستو، ما ورته دا حكايه واوروله ويې ژړل او لاسونه يې په رپېدو شول، كتاب هم ورڅخه ولويد، ژړا يې مسلسله شوه، او د بيا تكرار مطالبه به يې راڅخه كوله.

ذهبي وايي: زه وايم: هغه له عاقبت څخه ويره احساسوله، ورنه په كمزورو راويانو كې د ناقد نيوكه د اسلامي دين بشپړه خير خواهي او سنت څخه پوره دفاع ده[1].

● د محمد بن احمد بن يحيي العثماني په ترجمه كې امام ذهبي وايي: د معتزله، شيعګانو، حنابله، اشاعره، مرجئه، جهميه او د كراميه په غلاتو او انتها پسندو

---

[1] سير أعلام النبلاء: (١٣ / ٢٦٨) .

دنيا ږ که ده، په دوی کې علماء، عابدان او ډېر ځيرکه خلک وو، د موحدينو لپاره د الله پاک څخه د مغفرت او بخښش سوال کوو، او بدعتونو او هواپرستۍ يې څخه د الله پاک پورې پناه غواړو، د اهل السنت سره مومينه او محبت دی، د عالم سره هم د هغه د ښو صفتونو او اسلامي پيروکارۍ له کبله مينه او محبت لرو، د تاويل له مخې يې بدعت نه خوښوو، خو بيا هم ډېر محاسن يې د باور وړ دي(1).

❁❁ ❁❁ ❁❁

(1) سير أعلام النبلاء: (٢٠ / ٤٥ – ٤٦).

□ ۲۳ – سلف صالحين او د علماوو د ادب خيال ساتل □

● ابو وائل وايي: عبدالله بن مسعود رضی الله عنه يو سړی وليد چې پېنځې يې خپو كې لاندې راښكلې، ورته يې وويل: پرتوګ دې پورته كړه، هغه ورته وويل: ته دې هم پرتوګ پورته كړه، عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ورته وويل: زه د خلكو امامتې كوم او خپې مې ډېرې نرۍ دي.
دا خبرې عمر رضی الله عنه ته ورسېدې، سړی يې راوغوښت او ورته يې وويل: ايا ته د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه خبره نه منې؟ (۱)

● محمدبن عمرو دابوسلمة څخه روايت كوي چې عبدالله بن عباس رضی الله عنه زيد بن ثابت رضی الله عنه ته وياخېد او د سورلۍ واګې يې ورله ونيولې، هغه ورته وويل: اى د رسول چچازاده! غاړې ته شه، هغه ورته وويل: مونږ د علماوو او مشرانو ادب داسې كوو (۲).

● ابراهيم بن اسحاق الحربي وايي: عطاء بن ابي رباح له رنګ څخه تور او په مكه كې د ښځې غلام و، پوزه يې هم د لوبيا (كلول) په څېر وه، د حج په موسم كې سليمان بن عبدالملك له دوو زامنو سره راغی او ورته كښېناستل،

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱ / ۴۹۱ – ۴۹۲) .
(۲) سير أعلام النبلاء: (۲ / ۴۳۷) .

چې کله له لمونځ څخه اوزګار شو مخ یې ورته واړو او د حج متعلق تولې پوښتنې یې ورله ځواب کړې، سلیمان بن عبدالملک خپلو بچو ته وویل: پاڅئ. بیا یې ورته وویل: د علم په زده کړه کې مه ستومانه کیږئ، تاسو ولیدل چې شاهان علماوو ته څومره ذلیله دي؟ د دې تور غلام تر مخې به مې خپل دا ذلت هیر نه شي[1].

● عمر بن مدرک د قاسم بن عبدالرحمن نه، هغه د اشعث بن شعبة مصیصي نه روایت کوي چې رشید (رقې) ته راغی، عبدالله بن مبارک ته خلک راغونډ شول، د ګڼې ګوڼې له کبله ګرد غبار پورته شو، د لرګیو څخه جوړ قصر نه د هارون الرشید یوه وینځه چې بچی یې ترې هم پیدا شوی و، رابښکاره شوه ویې پوښتل چې دا ګڼه ګوڼه د څه شي ده؟ چا ورته وویل: له خراسان څخه عبدالله بن مبارک په نوم لوی عالم راغلی دی، هغې وویل: دې ته باچاهي ویل کیږي، د هارون څه باچاهي ده چې پولیس ورته خلک په جبر زوره راولي[2].

● رُسْتَه وایي: ما د عبدالرحمن بن مهدي څخه واوریدل: مخکې چې به څوک له ځان څخه د باندې عالم سره مخ شول ورځ به یې غنیمت ګڼله، او که په

(1) صفة الصفوة: (٢ / ٢١٢) .
(2) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٣٨٤) .

علم کې به ورسره مساوي و، نو ورسره مذاکره به يې کوله او مزيد څه به يې ترې ياد کړل، او که علمي درجه کې به ترې څوک کم و، تواضع به يې ورسره کوله او علم به يې ورته ښوده، هغه څوک امام نه دی چې يواځې په خپلو مسموعاتو بسنه کوي، او نه هغه څوک امام دی چې يواځې له هر چا څخه روايت کوي، او نه هغه څوک امام بللی شي چې شاذ روايتونه لري، او يا صرف هر څه يادوي (١).

● د ابراهيم الحربي متعلق ابن بشکوال وايي: د ابن عتّاب له کتاب څخه مې نقل کړي چې ابراهيم ډېر نيک، صالح او عالم انسان و، خبر شو چې ځينې خلک يې د احمد بن حنبل څخه غوره ګڼي، د هغه خلکو څخه يې پوښتنه وکړه چې په تفضيل يې قايل وو نو هغوی اقرار وکړ، ورته يې وويل: تاسو له ما سره ډېر ظلم وکړ چې په داسې سړي مو غوره کړم چې زه ورسره ييخي ورته والی نه لرم، په هيڅ حالت کې هم هغه ته نه شم رسيدی، لوړه په رب لا يزال چې له دې وروسته به درته هيڅ علم ونه ښايم، چې له نن وروسته ما ته نور رانه شئ (٢).

❋❋ ❋❋ ❋❋

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٢٠ / ٤٥ – ٤٦).

(٢) سير أعلام النبلاء: (١٣ / ٣٦٤).

☐ ٢٤ – سلف صالحين او د خبرو ادبونه ☐

● ميمون بن مهران وايي: يو چا سلمان فارسي رضي الله عنه ته وويل: ما ته وصيت وکړه، هغه ورته ووېل: ډېرې خبرې مه کوه، هغه ورته ووېل: څوک چې له خلکو سره ژوند کوي له خلکو سره يې خبرې نه کول ناشوني دي، هغه ووېل: که هرومرو خبرې کوې نو حق خبرې وايه او يا هم خاموش کېنه. سړي ووېل: لږ نصيحت راته نور وکړه. هغه ورته ووېل: غصه مه کوه. سړي ورته ووېل: غصه مې په قابو کې نه شم راوستلى. هغه ورته ووېل: که غصه کوې نو لاس او ژبه دې قابو کړه. سړي ورته ووېل: لږ نصيحت راته نور هم وکړه. هغه ورته ووېل: د خلکو ناستې پاستې نه ډډه وکړه. سړي ورته ووېل: چې له خلکو سره مې ژوند دى څنګه به ورسره راشه درشه پرېږدم؟ هغه ورته ووېل: که هرومرو ورسره کېنې رښتيا خبرې به کوې او امانت به ورې سړي ته سپارې(١).

● معاذ بن سعيد وايي: له عطاء بن ابي رباح سره په مجلس کې ناست وو، يو سړي خبرې کولې بل پکې راودانګلې، عطاء ووېل: سبحان الله! دا کوم اخلاق دي؟ دا څه ډول عادت دى؟ زه په ځينو وختونو کې د يو چا خبرې ته

(١) صفة الصفوة: (١ / ٥٤٩).

دومره ځیریم چې هغه په دې ویوهوم چې ما ته یې معلومات نشته او له هغه نه راته ښه پته وي[1].

● عثمان بن اسود وايي: ما عطاء ته وويل: كه څوک پر يو مجلس تېر شي او خلک وریسې خبرې وكړي، ايا په دې خبرو يې خبرولی شي؟ هغه وويل: نا، د مجلس خبرې امانت دي [2].

● خلف بن تميم وايي: ما ته عبدالله بن محمد د اوزاعي نه روايت كړل چې مونږ ته عمر بن عبدالعزيز ليک راواستو خو زما او مكحول پرته نور هيڅ چا ته نه و ياد، پكې ليكلي يې و: اما بعد: څوک چې ځان ته مرګ ډېر يادوي په لږه دنيا به خوشحاله شي، او څوک چې خپلې خبرې په ځان ليكل شوي عملونه بولي نو له خير پرته نور څه نه وايي. والسلام [3].

● يعلي بن عبيد وايي: مونږ محمد بن سوقه ته ولاړو، هغه راته وويل: ما ته يوې خبرې ډېره ګټه رارسولې ده تاسو ته يې هم كوم: ما ته عطاء بن ابي رباح وويل: زما وراره! د مخكنو خلكو به بې ځايه خبرې ډېر بدې شوې، د قرانكريم له تلاوت، په ښو كارونو امر او له بدو څخه منعه، يا الله پاک ته

---

1) صفة الصفوة: (٢ / ٢١٤) .

2) صفة الصفوة (٢ / ٢١٤) .

3) سير أعلام النبلاء: (٥ / ١٣٣) .

خپل د ژوند مشکلات وړاندې کولو پرته به هغوی ته د خبرو وخت په لاس نه ورتو، ایا له دې څخه منکر یاست چې تاسو سره معززې د لیک والا دوه ملائک نشته؟ یو ښې طرف او بل کیڼ اړخ ته او د انسان هر قول او عمل لیکي، په تاسو کې چا ته شرم نه ودریږي چې ټول ورځ په خپله عمل نامه کې له دين او د دنیا د زندګۍ اړینو شیانو پرته بیهوده او فضول نور شیان لیکي؟ (١)

● فیض بن وثیق وايي له فضیل څخه مې واورېدل: له ځان څخه محدّث، قارئ، او متکلم مه جوړوه، که بلاغت ولرې، خلک به وايي: ډېر بلیغ دی، خوندورې خبرې کوي، مزه ناک اواز لري، دا خبرې به دې په ځان خوښې کې راولي او وبه پړسیږې، که په خبرو کې دې بلاغت، مزه او خوند نه وي، خلک به درېسې خبرې کوي چې ښه ادا نه شي کولی، اواز کې یې خوند نشته، داسې خبرې به دې خفه کوي او ریاء کار به درنه جوړ کړي، او که هسې دې خبرې شروع کړې او د چا ښو او بدو پروا دې ونه کړه بیا خبرې کوه پروا نشته (٢).

● له فضیل بن عیاض څخه وپوښتل شول: زهد څه ته وايي؟ هغه وویل: قناعت ته.

---

(١) صفة الصفوة: (٢ / ٢١٣) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٤٣٣) .

پوښتنه ورځخه وشوه چې وَرَع څه ته وايي؟ هغه وويل: له حرامو څخه ځان ژغورلو ته.

پوښتنه ورځخه وشوه: عبادت څه ته وايي؟ هغه وويل: د فرائضو ادا کولو ته.

پوښتنه ورځخه وشوه: تواضع څه ته وايي؟ هغه وويل: د حق منلو ته.

بيا يې وويل: تر هرڅه ګرانه وَرَع د ژبې ورع ده.

امام ذهبي وايي: فضيل بن عياض دغسې هستې وه، انسان هله حلال خور وي چې په خوراک، څښاک، پوښاک، راشه درشه، که چا خبرې کولې او څوک پرې راغي نو يا خو کوښښ کوي چې پاتې هم رښتيا ووايي خو ويلې يې نه شي، او يا رښتيا ووايي خو زيار باسې چې په ښه فصاحت خبره وکړي ترڅو د فصاحت صفتونه يې وشي، ستر هدف يې دا وي چې تعظيم يې وشي، او يا د خبرو په ځای کې په دې خاطر خاموش شي چې خلک يې صفتونه وکړي، د دې ټول رنځونو علاج له خلکو څخه په ځانلوالي کې دی مګر دا چې په فرض لمونځ کې ورسره ګډون وکړي[1].

● احمد بن الحواري وايي: عبدالله انطاکي راته وويل چې فضيل بن عياض او ثوري سره يو ځای شول، دواړو خپل منځ مذاکره وکړه نو سفيان په ژړا شو،

---

[1] سير أعلام النبلاء: (٨ / ٤٣٤) .

بيايې وويل: اميد دی چې دا غونده مو له خيره ډکه وي. فضيل ورته وويل: ابوعبدالله! هسې نه دا غونده مو په زيان تمامه نه شي. که وګورو ما او تا دواړو د غونډې په اخره کې ښې خبرې وکړې، ما ته هم ځان ښه او تا ته هم ځان ښه ښکاره شو، سفيان بيا په ژړا شو او ويويل: ايله دې ژوندی کړم، الله دې په ژوند کې خير او برکت واچوه (١).

● ابوبکر بن عياش وايي: سلامتيا د خاموشۍ ښه فايده ده، د خاموشۍ همدومره خير بسنه کوي، د خبرو زيان شهرت دی، او د شهرت مصيبت د خبرو لپاره بس دی (٢).

● عباية بن کليب وايي چې له ابن السماک نه مې واورېدل: د دواړو ژامو ترمنځ درينده ځناور دې سمبال کړه چې هر څوک دې مخې ته تيريږي هغه يې خوري.

په کورونو کې نه بلکې په قبرونو کې ترې هم خلک په امان نه دي، په قبرونو کې په مړو څه نه تيريږي او ته يې قبرونه راسپړې؟ په مسلمان ورور کې له خبرو څخه ځان د دريو خويونو له مخې قابو کړه:

❶ کېدای شي دغه بد صفت په تا کې هم وي، ستا په الله پاک څه ګومان

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٤٣٩) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (٨ / ٥٠١) .

دى چې کوم صفت په تا کې دى، خپل ځان نه او ورور پرې بد يادوې؟ الله ته به څه ځواب وايې؟

❷ ته چې دې ورور په کومو صفتونو يادوې کېداى شي له هغه نه په تا کې ډېر وي، دا خو الله پاک تا ته نور لا پسې غصه کوي.

❸ ته چې مسلمان ورور په کومو صفتونو يادوې ته به ترې الله بچ ساتلى يې، دا به د هغه نصيب وي چې هغه پرې اخته او ته ترې سالم يې، ايا ته نه دې اورېدلي چې [په ورور ورحمېږه او د الله ثنا ووايه چې ته يې روغ ساتلې يې] (١)

● بکر بن منير وايي: له امام بخاري څخه مې وارېدل: امېد لرم، که د الله سره مې ملاقات وشي په غيبت به راسره حساب و نه کړي.

امام ذهبي وايي: الله دې پرې رحم وکړي دروسته خبره يې کړېده، د جرح او تعديل کلام ته که يې ځوک لږ ځېر شي ورته به جوته شي چې د خلکو له مذمت نه يې ځان څنګه ژغورلى دى، په ډېره منصفانه توګه راوي کمزورى بولي، د راوي متعلق هغه زياتره وايي: « منكر الحديث، سكتوا عنه، فيه نظر » او دېته ورته نور کلمات.. په ډېرو لږو ځايونو کې ويلي دي چې « كذاب، كان يضع الحديث ».

(١) صفة الصفوة: (٣ / ١٧٦) .

تر دې چې هغه وايي: زه چې کله ووايم «في حديثه نظر» معنا به دا وي چې راوي په دروغو تورن او کمزورى دى، د «که د الله سره مې ملاقات وشي په غيبت به راسره حساب ونه کړي» خبرې مطلب يې دا دى[1].

● سهل بن عبدالله التستري وايي: د (صديقينو) له خويونو څخه دا هم دي چې په الله قسمونه ډېر نه خوري، نه غيبتونه کوي، او نه يې په مجلس کې څوک غيبتونه کولى شي، ځانونه نه مړوي، وعده خلافي هم نه کوي، او ټوکې ټکالې خو بيخي نه کوي [2].

❁❁ ❁❁ ❁❁

□ ٢٥ – د وخت خيال ساتلو کې د سلفو صالحينو نمونې[3] □

---

(1) سير أعلام النبلاء: (١٢ / ٤٣٩ – ٤٤١) .

(2) سير أعلام النبلاء: (١٣ / ٣٣٢) .

(3) په دې فصل کې هم د تير په څېر خپل شرط په دې خاطر ماتوو چې د فصل اړوند ډېرې ښې خبرې مو په نورو کتابونو کې ترلاسه کړې چې په (سير أعلام النبلاء او صفة الصفوة) کې يې

● اعمش ته چا وويل چې عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: زه چې سپي پسې ملنډې ووهم، نو ويرېږم چې هسې نه سپي رانه جوړ نه شي، او هغه سړی مې ډېر بدي راځي چې نه دنياوي روزګار لري او نه د اخرت په كارونو بوخت وي[1].

● حسن بصري رحمه الله وايي: ای انسانه! ته ورځې (عمر) يې، چې ورځ لاړه شي ستا له بدن څخه هم ځېنې برخه ولاړه شي[2].

● حسن بصري رحمه الله وايي: ما داسې خلک ليدلي دي چې له درهمو څخه پخپل عمر ډېر بخيلان وو[3].

● حسن بصري رحمه الله خپلو شاګردانو ته له دنيا څخه په ځان ساتنې او اخرت ته په توجه كولو نصيحت كو، ورته يې وويل: پام كوه چې ختمېدونكي لږ شيان دې په ځان بوخت نه كړي، په ځان دومره انتظار مه وباسه ورنه عمر به دې ډېر زر وخوري، مرګ ته بيدار ووسه، او سبا سبا مه كوه، هېڅ پته نشته

شتون نه درلود ، غوره مو وبللې ترڅو لوستوال يې له ګټې او فايدې څخه بې برخې نه شي ، له نورو كتابونو څخه مو اخذ وكړ .

(1) سير أعلام النبلاء: (١ / ٤٩٦) .

(2) سير أعلام النبلاء: (٤ / ٥٨٥) .

(3) سرح السنة د بغوي ليكنه: (١٤ / ٢٢٥) .

چې ته به الله ته کله ورځې [1].

● د حسن بصري رحمه الله له هغو خورا ډولي کلماتو له جملې څخه چې عمر بن عبدالعزيز رحمه الله ته يې نصيحت ليکلی و پکې وايي: زه به درته د دنيا حقيقت وښايم: يو تېر وخت، بل راتلونکی وخت، او دريم هغه وخت چې ته پکې يې.

د تير شوي او راتلونکي وختونو څخه خو هېڅ مزه نه شي اخستی، او نه يې په ستونزو دردېږې، خو ته چې کوم کړی موجود يې په پراډ دې له جنت څخه راستنوي او اور ته دې بوځي، او که ځيرکه يې نو ننې ورځ ستا ميلمنه ده او لږ څه وروسته درڅخه روانه ده، که ښه دې وپالــــه د نيکو اخلاقو ګواهي به دې وکړي او وبه دې ستايي، او که بده رويه دې ورسره وکړه او ښه دې و نه پالــــه په سترګو کې به دې اوړي راوړي، دواړه ورځې د سکه ورونو مثال لري، که د يو ښه قدر او احترام وکړې او دوهم ورور يې راشي او درته ووايي چې که ما سره دې ښه رويه وکړه زما ورور سره کړی نقصان به درڅخه ورژيړي، که ته ځيرکه يې ما سره په احسان دې زما ورور ببښي، ستا لپاره دا ښه فرصت او زرينه موقعه ده.

---

(1) حلية الأولياء: (٢ / ١٤٠) .

او که د دوهم وروور سره يې هغه بده رويه وکړې چې د لومړي وروور سره دې ورله کړيوه، او دواړه دربانديې بده ګواهي ورکړي هلاک او برباد به شې.

پاتې عمر دومره ارزښتناک دی چې قيمت نلري، که دنيا ټوله راغونده کړې د ژوند د يوې ورځې د قيمت سره سمون نه خوري، پاتې ورځې دې په تاوان او په لړو ټکو پيسو مه خرڅوه، کوم وختونه چې دې په لاس کې دي مړه خلک يې ډېر په تعظيم مني او ارمان يې کوي، که مړي ته فرضاً وويل شي چې له پيل څخه تر اخره ټوله دنيا اخلې او که د عمل لپاره درته يوه ورځ درکړو؟ شک نشته چې ورځ به د تعظيم او پوره رغبت په ملتيا غوره کړي، او د ورځې په بدل کې به نور هيڅ غوره ونه کړي، بلکې که ټوله دنيا ورته د ورځ په بدل نه، د لږ وخت په بدل هم ورکول کيږي غوره به يې کړي، بلکې د کلمې د اندازې وخت به پرې غوره وبولي، ځان هوښيار کړه او د وخت قدر وپيژنه، کلمه ډېره تکرار کړه او د مرګ د جټکو په وخت کې له حسرتونو او ارمانونو څخه له وسه نه ځان وژغوره، زما د دې خبرو له دلائلو څخه مه يې خوفه کيږه، الله پاک دې مونږ او تاسو ته په دې نصيحت خير او ګټه راورسوي، او الله دې زمونږ د ژوند پايلې نيکې او صالحه کړي، والسلام

عليک ورحمة الله وبرکاته (١).

● رقّام وايي ما د عبدالرحمن [يعني ابن ابي حاتم] نه پوښتنه وکړه چې ولې دې د خپل پلار څخه روايتونه او پوښتنې ډېرې دي؟ هغه وويل: که هغه خواړه هم خوړل، که روان به و، که قضاء حاجت ته به تلو، که کور ته د څه شي لپاره ننوته، زه به لګيا وم او اورول به مې ورته کول (٢).

● امام رازي وايي د علي بن احمد خوارزمي نه مې واورېدل چې د عبدالرحمن بن ابي حاتم نه مې واورېدل: اووه مياشتې مو د ورځې په مصر کې له خوارو پرته له دې کبله تېرې کړې چې د شيوخو سره مو د درسونو وختونه تقسيم و، او د شپې له اړخه به مو نسخې سره کتلې چې تېروتې خو نه يو.

يوه ورځ زه او ملګري مې استاذ ته راغلو نو خلکو راته وويل: هغه ناجوړه دی، په لاره کې مو کب (ماهی) وليد ډېر مو خوښ شو وامو اخستو، د کور ته رسېدو سره د بل استاذ درس شروع کېدو والا و د کب صفا کولو او پخولو ته جوړ نه شول، مونږ درس ته لاړو او په کب درې ورځې دغسې تېرې شوې نزدې و چې خراب شي نو ووم (کچه) مو وخوړو، دومره نه وزګاريدو چې

---

(١) حلية الأولياء: (٢ / ١٣٩) . کتاب الحسن الی عمر بن عبدالعزيز: (١٣٤) .

(٢) سير أعلام النبلاء: (١٣ / ٢٥١) .

کب مو په اوبو کې ايشلي وی. بيا وايي: علم په راحت نه شي حاصليدای [1].

● قاسم بن عساکر وايي: چا راته وويل چې سُلَيم بن ايوب به د ساه په اخستلو کې له ځان سره محاسبه کوله، له کتې اخستو پرته به يې وخت بيخي نه پرېښود، يا به يې ليکل کول، يا به يې درس ورکو، يا به يې لوستل کول، دا يې هم راته اړوند ويل شوي دي چې د قلم د جوړولو په وخت کې به يې هم ژبه خوځيده [2].

● ابو الوفاء علي بن عقيل د خپل ځان باره کې وايي: راسره نه ښايي چې له ژوند څخه مې لږ وخت هم ضايع کړم، که ژبه مې له مذاکرې او سترګې مې د کتاب له ويلو ستړي راشي، پروت يم او سوچ مې په کار اچولی وي، راپاڅيدلی لا نه يم او يو څه ليکل مې ذهن ته راغلي وي، زه په اتيا کلنۍ کې د علم دومره شوق لرم چې په شل کلني کې به مې لا دومره نه وي لرلی [3].

● هغه دا هم وايي: ځان لپاره مې د خواړو وختونه لږ لږ ټاکلي دي، ډوډۍ په اوبو لمده کړم او خورم يې په دې خاطر چې په ژويلو يې وخت ونه لګيږي او

---

(1) سير أعلام النبلاء: (١٣ / ٢٦٦) .

(2) سير أعلام النبلاء: (١٧ / ٦٤٦) .

(3) المنتظم: (٩ / ٢١٤) . د ابن الجوزي ليکنه . سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (٣٤) د خلدون احدب ليکنه .

لوست ته وزګار شم او يا هم هغه فوائد وليکم چې ما نه وي ليکلي[1].

● د ابن الجوزي استاذ، فقيه او وزير يحيي بن محمد بن هبيرة باندې دې الله ورحميږي، هغه وايي:

وَالْوَقْتُ انْفَسُ مَا عَنيْتَ بِهِ ** وَارَاهُ اسْهَلَ مَا عَلَيْكَ يَضِيْعُ[2]

ژباړه: ډېر لائق ده چې په خپل وخت دې اهتمام وکړې، خو زه ګورم چې له تا څخه په ډېره اسانتيا سره ضايع کيږي.

● ابن النفيس – چې د خپل وخت ماهر طبيب و – ويل کيږي: چې کله به يې ليکل کول تيار پريکړل شوي قلمونه به ورته کيښودل شول، او لکه د روان سيلاب په څير به يې ليکل کول، د ليک په وخت کې چې به کله قلم بې کاره شو وبه يې غورځو او بل بې راواخست تر څو د قلم په تېره کولو کې وخت تېر نه شي... يوه ورځ حمام ته ننوت له ځيني غسل وروسته د کالو (جامو) اغستلو ځای ته راغی او دوات يې وغوښت، هم هلته يې د نبض په حالت تر پايه يو مقاله وليکله، بيرته حمام ته ننوت او غسل يې پوره کړ[3].

● ابن الجوزي رحمه الله د خپل ځان باره کې وايي: ما ډېر خلک وليدل چې د

---

[1] ذيل طبقات الحنابلة: (١ / ١٧٧) . سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (٣٤) .

[2] ذيل طبقات الحنابلة: (١ / ٢٨١) . سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (٣٩) .

[3] روضات الجنات: (٥ / ٩٠ – ٩٣) . د خوانساري ليکنه . سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (٣٧) .

ملاقات په نوم یې عادتونه جوړ کړي دي د یو او بل کره ځي راځي، خپل دغه کار ته خدمت وايي، یو بل سره ناست وي، بې فائدې خبرې یې شروع کړي وي او پردي غیبتونه کوي.

زمونږ دې وخت کې خلکو ځانونه دېته اوزګار کړي دي، د ملاقاتونو لپاره سره خلک یو بل ته بلنې استوي، شوق لري، ځاني وحشت په ګپونو شپونو ختموي، په ځانګړي توګه د اخترونو او خوشحالو په موسمونو کې په سلام او ملاقات بسنه نه کوي بلکې ټوکې ټکالې او وختونه پکې ضایع کوي.

زه چې کله ویوهېدم چې وخت ارزښتناک دی او د خیر کارونو په کولو ترې ګټه اخستل په کار دي، نو د خلکو دغه کردار مې له پامه بدي راغی په دوه و کې هک پک حیران پاتې شوم:

که انکار پرې کوم زه د ځاني وحشت سره مخامخ کېږم او که یې غوښتنې قبولې کړم وخت مې ضایع کیږي، د توان په اندازه مې د خلکو له ملاقاتونو ځان را قابو کړ، او که به د خلکو سره یو ځای شوم داسې خبرې به مې کولې چې له خلکو څخه په چټکه ځان خلاص کړم.

د خلکو سره د خبرو اترو په مهال به مې داسې کارونه کول چې د هغوی سره د خبرو مانع به نه جوړېدل تر څو وخت فارغ تېر نه شي، د خلکو سره د ملاقاتونو په وخت کې به مې د لیک لپاره کاغذ تیاره و، قلمونه به مې تېره

کړل، کتابچې به مې تيارې کړې، ځکه دا عملونه د زړه حضور، او ذهني تيارى نه غواړي، نو کار به کارېږي او وخت به هم ضايع نه شو(١).

❁❁ ❁❁ ❁❁

(١) صيد الخاطر: (١٨٤-١٨٥) .

□ ٢٦ – په خندا او ټوکو کې د سلفو انداز □

● انس رضی الله عنه وايي: نبي صلی الله علیه وآله وسلم ته يو سړی راغی او ورته يې وويل: د سپرېدو لپاره سورلی راکړه، هغه ورته وويل: مونږ به دې د اوښې په بچي سپور کړو، سړي ورته وويل: داوښې په بچي به زه څه وکړم؟ نبي صلی الله علیه وآله وسلم ورته وويل: ولې اوښان واړه بچي نه زېږوي؟ (١)

● صهيب رومي رضی الله عنه وايي: زه نبي کريم صلی الله علیه وآله وسلم ته راغلم او د هغه مخې ته ډوډۍ او کجورې پرتې وې، ما ته يې وويل: رانږدې شه خوره، ما کجورې خوړې نو نبي صلی الله علیه وآله وسلم راته وويل: ستا خو سترګې خوږېږي ولې کجورې خورې؟ ما ورته وويل: زه يې په بله ژامه خورم، نو نبي صلی الله علیه وآله وسلم وخندل (٢)

● اسيد بن حضير رضی الله عنه وايي: له خلکو سره مې د خندا خبرې کولې نو نبي صلی الله علیه وآله وسلم په تشي کې لرګي باندې ووهلم، بيا يې وويل: بدل دې واخله، ما وويل: په ما کميس نه و او په تا کميس دی، نبي صلی الله علیه وآله وسلم کميس پورته کړ هغه يې

---

(١) سنن ابي داود: كتاب الأدب ، باب ما جاء في المزاح ، حديث نمبر: (٤٩٩٨) .صحيح أبي داود: (٣ / ٩٤٣) شمير: (٤١٨٠). جامع الترمذي: كتاب البر، باب ما جاء في المزاح ، حديث نمبر: (١٩٩٢) .

(٢) سنن ابن ماجه: كتاب الطب ، باب الحمية ، حديث نمبر: (٣٤٤٣) ، صحيح ابن ماجه: (٢ / ٢٥٣ ، حديث نمبر: ٢٧٧٦) .

تشى ښكل كړ، بيا يې ورته وويل: اى د الله رسوله! زما مطلب دا و [1].

● معاوية بن بهز رضي الله عنه وايي ما د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي: هغه څوک دې هلاک شي چې د خلكو خندولو لپاره خبرې كوي، هلاک دې شي، هلاک دې شي [2].

● ابوهريرة رضي الله عنه وايي صحابه كرامو نبي صلى الله عليه وسلم ته وويل: ته كله ناكله مونږ سره خوش طبيعتي هم كوې! هغه ورته وويل: زه په هر حالت كې د حق وينا كوم [3].

● محمد بن النعمان بن عبدالسلام وايي: د يحيي بن حماد نه مې څوک ډير عابد انسان نه دى ليدلى، او زما په خيال هغه بيخي خندلي نه دي.

ذهبي تعليقاً وايي: تبسّم او لږه خندا كول بد اثر نه لري، خو په اهل علمو كې يې نشتوالى دوه ډوله دى:

لومړى: هغه افضل دى چې د الله پاک څخه د خوف او ډار له كبله، او پخپل

---

[1] سنن أبي داود: كتاب الأدب، باب فى قبلة الجسد، حديث نمبر: (٥٢٢٤). صحيح أبي داود: (٣ / ٩٨٠، حديث نبمر: ٤٣٥٢).

[2] سنن أبي داود: كتاب الأدب، باب في التشديد فى الكذب، حديث نمبر: (٤٩٩٠). صحيح أبي داود: (٣ / ٩٤٢، حديث نمبر: ٤١٧٥).

[3] جامع الترمذي: أبواب البر والصلة، باب ما جاء في المزاح، حديث نمبر: (١٩٩١). او حديث ته يې حسن صحيح ويلي دي.

ځان باندې د رحم له امله يې پرېږدي.

دوهم: كه څوک يې د رياكارۍ، حماقت او يا د كبر له وجې پرېږدي دا مذموم دی، د خلكو په نظر كې هغه سړی ډېر بد ښكاري چې ډېرې خنداګانې كوي، خو د ځوان په پرتله خندا په بوډاګانو كې ډېره بدې ښكاري.

خو تبسم، ورون تندي له هر څه نه افضل او غوره دي، نبي ﷺ فرمايي: [مسلمان ورور ته ستا خندا صدقه ده[1]] جرير وايي: نبي ﷺ چې ما ته كله هم كتلي دي راته يې خندلي دي[2].

دا اسلامي خويونه دي، لوړ مقام پكې د هغه چا دی چې د شپې ژاړي او د ورځې خلكو ته خاندي، نبي كريم ﷺ فرمايي[لَنْ تَسعُوْا النّاسَ بِامْوَالِكُمْ، فَلْيَسَعهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الوَجْه][3]

---

(1) الأدب المفرد: حديث نمبر: (٨٩١) . جامع الترمذي: كتاب البر ، باب ما جاء في صنائع المعروف ، شمير: (١٩٥٧) .

(2) صحيح البخاري: كتاب الجهاد ، باب ن لا يثبت على الخيل ، حديث نمبر: (٣٠٣٥) . او: كتاب الأدب ، باب التبسم والضحک ، حديث نمبر: (٦٠٧٩) . مسلم: فضائل الصحابة ، باب من فضائل جرير بن عبدالله ، حديث نمبر: (٢٤٧٥) .

(3) مسند البزار: حديث نمبر: (١٩٧٧) . حلية الأولياء: (١٠ / ٢٥) . مستدرک الحاكم: (١ / ١٢٤) . ټولو د ابوهريرة رضي الله عنه نه روايت كړی دی ، په سند كې يې عبدالله بن سعيد المقبري دی په تقريب التهذيب ترجمه شميره (٣٣٥٦) كې ورته متروک ويل شوي دي ، حاكم حديث ته صحيح ويلي دي خو ذهبي وايي چې عبدالله كمزوری دی .

ژباړه: تاسو کله هم خلکو ته خپله شتمني نه شئ ورکولې، نو هر څوک بايد په کولاو مخ ورسره ليدل کتل وکړي.

يوه خبره پاتې شوه: څوک چې ډېره خندا او تبسم کوي بايد اندازه يې کمه کړي، او په دې خاطر پرې ځان ملامته وبولي چې مزيد نور ډېر ونه خاندي، او څوک چې ډېر غصه ناک او زيات قهر لري، بايد خپله رويه سمه کړي، او پخپل دغه ناوړه اخلاقو ځان ته په قهر شي، له ميانه روۍ څخه هر کږليچ مذموم دی، اړينه ده چې نفس سره ضرور محاسبه وشي [1].

❀❀ ❀❀ ❀❀

---

[1] سير أعلام النبلاء: (١٠ / ١٤٠ – ١٤١) .

□ پاي □

دغه د سلفو صالحينو اقوال او كردار و، او زمونږ اخلاق او كردار په څه ډول دى؟ د دغو لوړو او غښتلو اخلاقو څخه مونږ چرته يو؟ زمونږ او د سلفو صالحينو د اخلاقو ترمنځ باغوره انسان د فاصلې لوي واټن محسوسوي، خو ولې د سلفو مينه ګركي د هغوى په پل پسې د توان اندازه زيار وباسي، كوښښ كوي چې خپل ځان دغو نيكو خلكو ته نزدې كړي، خو په چا كې چې دغسې صادق اخلاص او رښتوني توجه وي الله پاک ورسره د سلفو صالحينو لوړو اخلاقو ته په رسيدګۍ كې مرسته كوي او لارې ورته اسانوي، او په نيكه لاره يې روانوي، الله پاک فرمايي: [وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُم سُبُلَنَا وَإِنَّ اللهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ] (1).

ژباړه: په دين كې چې څوک څومر جدجهد كوي مونږ به ورته هرومرو خپلې لارې وښايو او الله پاک د نيكو كارو خلكو مل دى.

كه څه هم له سلفو صالحينو وروسته په راغلو خلكو كې قصور لازمي صفت دى او اخلاق مو له هغوى څخه په بهترۍ كې ډېر كم دي، خو بيا هم مونږ د

(1) سورت عنكبوت: (٦٩) .

هغوی سره مينه لرو او احترام يې کوو، له الله څخه امېد لرو چې مونږ د هغوی ملګري جوړ کړي او حشر نشر مو له هغوی سره وکړي، دا وعده د نبي کريم ﷺ نه غوخ صحيح ثبوت لري چې يو سړی نبي کريم ﷺ ته راغی او ورته يې وويل: قيامت کله دی؟ هغه ورته وويل: تا قيامت له څه تيارې کړي دي؟ هغه ورته وويل: هېڅ تياری مې نه دی کړی خو له الله او د هغه له رسول سره مې مينه ده، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ته به د هغه چا سره يې چې ورسره مينه لرې، انس رضی الله عنه وايي: مونږ د نبي کريم ﷺ په دې خبره چې (ته به د هغه چا سره يې چې مينه ورسره لرې) ډېر زيات خوشحاله شو، بيا انس رضی الله عنه وويل: زه د نبي ﷺ سره، د ابوبکر سره، د عمر رضی الله عنهما سره مينه لرم، که څه هم د هغوی په څېر نيک عملونه نه لرم خو امېد لرم چې د مينې له کبله ورسره يو ځای شم (1).

ای الله! د نبي کريم ﷺ سره، د هغه د ملګرو او تابعينو سره مونږ تا ېځپلې مينې ګواه کوو، ای الله! مونږ ورسره يو ځای کړې، که څه هم مونږ له هغوی نه په نيکو عملونو کې کم او کوتا يو خو ته مو ورسره حشر نشر وکړې، ای الله ته دعا اورېدونکی او قبلونکی يې.

---

(1) صحيح البخاري: کتا ب فضائل الصحابة ، باب مناقب عمر بن الخطاب – رضي الله عنه – حديث نمبر: (٣٦٨٨) . فتح الباري: (٧ / ٥١ – ٥٢) .

اى الله مونږ ته، زمونږ هغه مسلمانانو وروڼو ته چې په اسلام باندې له مونږ څخه وړاندې تیر شوي دي مغفرت او بخشش راته وکړه، زمونږ په زړونو کې مومنانو بندګانو ته بغض او کینه مه راوله، اى الله! ته مهربان او رحم کونکى يې.

واخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمين

□ د اخستنليکونو لړ ليک □

● قرانكريم

- **ارواء الغليل في تخريج احاديث منار السبيل**: د محمد ناصر الدين الباني ليكنه، المكتب الاسلامي – بيروت دوهم چاپ – ١٤٠٥.
- **الاصابة في تمييز الصحابة**: د احمد بن علي العسقلاني (ابن حجر) ليكنه، مكتبة ابن تيمية – قاهرة ١٤١١.
- **تاريخ الرسل والملوک**: د ابو جعفر محمد بن جرير الطبري ليكنه، تحقيق: محمد ابو الفضل ابراهيم، دار المعارف قاهره دريم چاپ.
- **تقريب التهذيب**: د احمد بن علي العسقلاني (ابن حجر ليكنه) تحقيق محمد عوامة، دار القلم دمشق، دريم چاپ ١٤١١.
- **جامع البيان عن تاويل آي القران**: د ابو جعفر محمد بن جرير الطبري ليكنه، دار الجيل، بيروت، ١٤٠٧.
- **حلية الاولياء وطبقات الاصفياء**: د ابو نعيم احمد بن عبدالله اصبهاني ليكنه، دار الكتاب العربي، بيروت پنځم چاپ ١٤٠٧.
- **الدرر المنثور في التفسير بالماثور**: د جلال الدين (عبدالرحمن بن الكمال) السيوطي ليكنه، مطبعة الانوار المحمدية القاهرة، ١٩٩٠ م.

- **روضة المحبين ونزهة المشتاقين:** د محمد بن ابي بكر بن القيم الجوزية ليكنه، دار الكتب العلمية، بيروت ۱٤۰۳.
- **سلسلة الاحاديث الصحيحة:** د محمد ناصر الدين الباني ليكنه، مكتبة المعارف، الرياض، دوهم چاپ ۱٤۰۷.
- **سنن ابي داود:** د ابو داود سليمان بن الاشعث السجستاني ليكنه د معالم السنن د خطابي شرحي سره، تحقيق: عزت عبيد دعاس، چاپ: محمد علي السيد، حمص سوريا ۱۳۸۸.
- **سنن الترمذي:** د ابو عيسي محمد بن عيسي بن سورة الترمذي ليكنه، تحقيق: عزت عبيد دعاس، المكتبة الاسلامية استانبول تركيا.
- **سنن الدارمي:** د ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن الدارمي ليكنه، تحقيق دكتور مصطفي ديب البغا، دار القلم دمشق ۱٤۱۲.
- **سنن النسائي:** د ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي ليكنه، د سيوطي د شرحي او د سندي د حاشيي سره، دارالكتب العلمية بيروت لبنان.
- **سوانح وتاملات في قيمة الزمن:** د خلدون احدب ليكنه، مكتبة دار الوفاء جده، دريم چاپ: ۱٤۱۰.
- **سير اعلام النبلاء:** د محمد بن احمد بن عثمان الذهبي ليكنه، تحقيق:

شعيب الارناؤوط، مؤسسة الرسالة بيروت، اتم چاپ ۱۴۱۲.

- **شرح السنة:** د حسين بن مسعود البغوي ليکنه، تحقيق: شعيب الارناؤوط او محمد زهير الشاويش، المکتب الاسلامي بيروت، دوهم چاپ ۱۴۰۳.
- **شرح العقيدة الواسطية:** د شيخ الاسلام ابن تيمية متن او د محمد خليل هراس شرح، ادارة احياء السنة، ګوجرانواله پاکستان.
- **صحيح البخاري:** د ابو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري ليکنه، او فتح الباري د احمد بن علي بن حجر العسقلاني ليکنه، تحقيق: محمد فؤاد عبدالباقي او محب الدين الخطيب، دار الريان للتراث قاهره ۱۴۰۷.
- **صحيح سنن ابن ماجة:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، اشراف: زهير شاويش، مکتب التربية العربي لدول الخليج رياض، او مکتب الاسلامي بيروت، دريم چاپ ۱۴۰۸.
- **صحيح سنن أبي داود:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، تعليق: محمد زهير شاويش، مکتب التربية العربي لدول الخليج رياض، لومړي چاپ ۱۴۰۹.
- **صحيح مسلم:** د ابو الحسين مسلم بن الحجاج النيسابوري ليکنه، تحقيق: محمد فؤاد عبدالباقي، دار احياء الکتب العربية (فيصل عيسي

البابي الحلبي) قاهره.

- **صفة الصفوة**: د ابو الفرج عبدالرحمن بن علي بن الجوزي ليكنه، تحقيق: محمود فاخوري او محمد رواس قلعه جي، دار الوعي حلب، لومړی چاپ ١٣٨٩.
- **ضعيف سنن ابي داود**: د محمد ناصر الدين الباني ليكنه، اشراف: زهير شاويش، المكتب الاسلامي بيروت ١٤١٢.
- **الطبقات الكبرى**: د محمد بن سعد بن منيع ليكنه، تحقيق: محمد عبدالقادر عطاء، دار الكتب العلمية بيروت،لومړی چاپ ١٤١٠.
- **عقيدةالسلف واصحاب الحديث**: د ابو عثمان اسمعيل بن عبدالرحمن الصابوني ليكنه، تحقيق: نبيل سابق السبكي، مؤسسة البشائر العالمية للتجارة والتوزيع رياض ١٤١٣.
- **القاموس المحيط**: د مجد الدين محمد بن يعقوب الفيروز ابادي ليكنه، تحقيق: مكتب تحقيق التراث مؤسسة الرسالة، نشر: مؤسسة الرسالة بيروت دوهم چاپ: ١٤٠٧.
- **الكامل في التاريخ**: د ابو الحسن علي بن محمد الشيباني (ابن الاثير) ليكنه، دار الكتاب العربي، بيروت .
- **المستدرک علي الصحيحين**: د حاكم ابو عبدالله محمد بن عبدالله

نيسابوري ليکنه د ذهبي د حاشيې سره، دار المعرفة بيروت.

- **المسند**: دامام احمد بن حنبل ليکنه، مؤسسة قرطبة، قاهره.

نوملړ

١ – د ژباړن پېلیزه	٣
٢ – د دوهم چاپ پېلیزه	٥
٣ – پېلیزه	٧
٤ – په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې	١٦
٥ – د الله تعالی نه د سلفو صالحينو د وېرې نمونې	٣٢
٦ – له شهرت نه د سلفو صالحينو کرکه	٤١
٧ – د ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو وېره	٤٧
٨ – له دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتي	٥٤
٩ – له مشرتابۍ نه د سلفو صالحينو کرکه او نفرت	٦٦
١٠ – په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت	٧٣
١١ – د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې	٩٠
١٢ – له فتوا څخه د سلفو صالحينو خوف او ډار	٩٦
١٣ – د سلفو صالحينو د قران کريم سره اړيکي	١٠٠
١٤ – په عبادتونو کې د سلفو صالحينو کوښښ	١٠٥
١٥ – په نيکيو د امر او له بدو څخه په راېندولو کې د سلفو صالحينو کردار	١١٥

١٦ -: په جهاد في سبيل الله کې د سلفو د اخلاص نمونې	١٢٩
١٧ – په ناورينو کې د سلفو صالحينو د صبر د نمونې	١٥٣
١٨ – په دين کې له فتنو څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه	١٥٧
١٩ – خپل منځنۍ فتنو کې د سلفو دريځ	١٦٦
٢٠ – د شاهانو درګاوونو اړوند د سلفو صالحينو دريځ	١٧٥
٢١ – د ښځو له فتنو څخه د سلفو د ځان ژغورني نمونې	١٨٣
٢٢ – د سلفو صالحينو خپلو مورګانو سره د نيکۍ نمونې	١٩٨
٢٣ – په ښه ملګرتوب کې د سلفو صالحينو د کردار نمونې	٢٠٣
٢٤ – د خلکو حقوق او د سلفو صالحينو ذمه واري	٢٠٨
٢٣ – د خلکو په خطاګانو د سلفو صالحينو پټ سترګي	٢١٣
٢٤ – سلف صالحين او د علماوو د ادب خيال ساتل	٢٢٢
٢٥ – په خبرو اترو کې د سلفو صالحينو ادبونه	225
٢٦ – د وخت په ساتلو کې د سلفو صالحينو د حرص نمونې	٢٣٢
٢٧ – په خندا او ټوکو کې د سلفو صالحينو انداز	240
٢٨ – پای	٢٤٤
٢٩ – د اخستنليکونو نوم لړ	
٣٠ – نوم لړ	252

دا کتاب

د سلفو صالحينو منهج، عقيدې، تصور، سلوک او اخلاقو ته شامل مفهوم لري، نو ضرور ده چې د هغوی د عقيدې او منهج په تشريح کې سلوک او اخلاق هم وڅېړل شي، لکه څنګه چې له چا څخه د سلفو عقيدوی اړخ اهمالول او سلوکو ته يې عملي بڼه ورکول نه قبليږي داسې ورڅخه دا هم نه قبليږي چې عقيدوي اړخ يې پلی کوي خو سلوکي جانب يې اهمالوي.

که څه هم د سلفو صالحينو عقيده او منهج په نورو کتابونو کې الحمدلله په کافي او شافي انداز بيان شوی دی خو ولې دا کتاب يې د اخلاقي او سلوکي جانب د توضيحولو يو هڅه ده، دا کتاب مو د امام ذهبي له (سير أعلام النبلاء) او د ابن ا لجوزي له (صفة الصفوة) څخه راخستی دی، هڅه مو کړې ده چې د سلفو صالحينو دريځونه پکې په موضوعي ترتيب وڅېړو، خيال مو ساتلی چې هم د کتاب حجم کم او هم ورته هرڅوك لاس رسی ولري، په کتاب کې مو نزدې شپږويشت فصلونه ذکر کړي دي. له رب متعال څخه سوال کوو چې د سلفو صالحينو د اخلاقو خپلولو توفيق راکړي، او د مومنانو ترمنځ د نشر او اشاعت توان راکړي، وصلى الله على محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

الناشر
دار طيبه